

Christiani Michaelis Adolphi Trias dissertationum medico-chirurgicarum denuo recusarum : quarum I. De spina ventosa, II. De ligaturis dolorificis, III. De morborum per manuum attrectatum curatione, inscribuntur.

Contributors

Adolphi, C. M. 1676-1753.

Gasto, Abrahamus Flaminius, active 1702-1705.

Publication/Creation

Lipsiae : Sumptibus Joh. Henr. Zedleri, 1730.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/xpc2s394>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

CHRISTIANI MICHAELIS ADOLPHI,
PHIL. ET MED. DOCTORIS,
ACVLTATIS MED. ASSESSORIS, SOCIETA-
TIS LEOPOLD. CAROL. NAT. CVRIOS. SODALIS,
B. M. V. COLLEGIATI ET MED. PRACTICI

TRIAS

DISSERTATIONVM
MEDICO-CHIRVURGICA-
RVM DENVO RECVSARVM,

QVARVM

I. DE SPINA VENTOSA.

II. DE LIGATVRIS DOLORIFICIS.

III. DE MORBORVM PER MA-
NVVM ATTRECTATVM CV-
RATIONE.

INSCRIBVNTVR.

L I P S I Æ,
SVMP TIBVS JOH. HENR. ZEDLERI.
M DCC XXX.

3

Faint, illegible text visible through the paper, likely bleed-through from the reverse side. The text is mirrored and difficult to decipher.

I.
DISSERTATIO MEDICO-CHIRURGICA
DE
SPINA VENTOSA.

PRÆFAMEN.

Uod in ædificio fundamentum & fulcra, illud in corporis humani mirifice constructa fabrica ossa sunt: nam partes hæ solide & omnium durissimæ strictissima sua textura firmaque consistentia, non solum reliquis solidis fulcimenta præstant stabilimenta & robur, sed & a provida Natura eorum singula mirifico quodam articulationis vinculo ita sunt unita atque conjuncta, ut ad quosvis motus peragendos & exercendos sint aptissima. Per ea non modo stamus sed & ambulamus, apprehendimus reliquarumque facultatum actiones bene commodeque perficimus. Tanta est ossium necessitas, tantaque utilitas, ut nullum propemodum animalium genus eis possit carere; siquidem & insecta solidiorem substantiam aliquam vel ossibus saltem analogam in corpusculis suis habent contentam. Hinc eleganter Hippocrates Lib. de Oss. Nat. ait, ossa corpori firmitudinem & rectitudinem, formam speciemque præstant. Sicuti igitur ædificium, quod stabili integroque firmatur fundamento, sartum tectumque quam diutissime servatur, fulcimentis vero, parietibus trabibusque infirmis mancisque facile collabatur, aut ruinam proxime minatur: Ita simile quid in artificiosissima machina corporis nostri experimur, si ossa labe quadam, quarum longa a causis, tum externis, tum internis inductarum,

series est, contaminatur. Jam unam saltem eamque gravissimam, corruptionem summam inducentem, quæ spina ventosa appellatur, penitus exercitii causa considerabimus. Quod conamen Deuster Optimus Maximus ex voto secundet, ac jubeat, ut in solatium ægrorum cedat labor, & pessimum rebelleque malum penitus exstirpetur.

§. I.

DE affectu, qui argumentum tractationis præsentis constituit, Hippocrates jam loquitur. vid. Lib. V. epid. 26. & lib. VII. 22. &c. Avicenna dein fusius primum de eo scripsit Lib. IV. vid. fen. 4. T. 4. c. 9. Cujus post tempora vero non adeo multi sunt inventi Autores, qui de hoc ex professo scripserunt, præter illos, qui historias & observationes de hoc hinc inde sparsim libris suis insinuant. Nec adeo frequens in nostris terris existit, frequentius in Anglia & Belgio invenitur, quare quoque Dolæus in Encyclop. Med. lib. IV. p. 440. affectum rarum nominat, atque Wisemannus Celebrerrimus ille Angliæ chirurgus P. IV. C. IV. fol. 262. fatetur, se per multos annos hunc non vidisse vid. p. 1292. v. Horne in Microtech. p. 132. Jo. Vigo p. 1292. Nec dubitanter affirmamus, Medicos pariter ac chirurgos lyncæos etiam in hoc adhuc cæcutire, dignusque qui ab aliis ad meliorem cognitionem perducatur. Quare & eo magis apud B. L. excusationem nos impetraturos confidimus, si non omnia amussitatata rectitudine dederimus in conspectum.

§. II.

Vocatur Spina ventosa, quam denominationem Itali primum ipsi imposuerunt, aut ventositas spinæ & flatus spinæus. Ventositas enim veteribus, præsertim Arabibus, ac œdema vel tumor fuit, a flatibus ortus; spinam vero vocant, quia vel ægri ingravescente morbo spina veluti pungise sentiunt vel os affectum spiculis terebratum & perpunctum apparet. Alii aliud nomen ipsi imposuerunt, ut Blasius, Severinus, Job a Meckern, de Marchettis, quibus vocatur pædarthrocace, cum affectus hic pueris sit frequentior. Joh. Langio vid. Epist.

Epist. Med. Lib. I. Epist. 9. teredo audit, aliis, ut Celso, Tulpio, Montano sub nomine cancri & gangrænæ ossis venit. Apud nos tumor & ulcus strumofum appellatur. Atque hoc ipsum malum est, quod sphacelismus Hippocrati dicitur, ut animum bene præter modo adducta loca ad aphorismum Sect. VII. 77. imprimis advertentes, profiteri habent necesse.

§. III.

Vel ipsum nomen pædarthrocace indicat, affectum hunc infantibus maxime familiarem esse. Adultiores enim eodem rarius affliguntur, nisi is jam dum in ætate puerili incunabula posuerit, crescentibusque annis recurrat VIto VIImo & VIIIvo ut plurimum a nativitate mense, usque ad X. vel XII. annum ut plurimum affligit. Marchettis ad XXV. usque annum utrumque sexum vidit huic obnoxium, uti etiam videre est apud Scultetum in Arm. Chir. P. II. obs. 90.

§. IV.

Ea autem facie apparet præsens affectus, hisque indiciis se prodit: Aegri debiliores, somnolenti, languidi, pallentes, exercitiorum & laborum impatientes deprehenduntur. Non nutritur non solum modo corpus, sed illud, quod appositum est nutrimentum resolvitur, abraditur atque consumitur. De dolore conqueruntur nunc obtuso & vix perceptibili vid. Scultetus in Arm. Chir. P. II. obs. 90. nunc acuto pungente, lancinante, terebrante, vid. Avicenna Sens. IV. T. III. Cap. 91. P. de Marchettis de S. V. §. 2. Differt hic dolor, prout vel in initio vel in progressu morbus est constitutus tractu & temporis ingravescit. Quando enim pars interior concava & medullosa ossis afficitur, quæ specifica hujus morbi conditio est, obtusus dolor nascitur, quoniam saltem dubio sine a membranis vasorum, hinc inde per ossium substantiam distributorum, juxta fibrillas periostei hinc inde sparsa & filamentis nerveis parcius expansis procedit, nam sensationem tantam propriam ossium substantiæ ob durissimam compagem & parciorem spirituum influxum

vix adscribere possumus. Avenzoaris enim argumenta & N. Massæ auctoritas haud sufficiunt, ut illam nos quoque adeo facile credamus. Si vero tota tandem substantia ossis corrosa fuit, & periostrum postea hoc vitium adoritur, fit acutus imo acutissimus, lancinans & pungitivus dolor, & alia symptomata, præsertim tumor, calor cum ulceribus fistulosis succedunt. Notum enim ex anatomicis est & quivis in se ipso experitur facile, si pedem offendit, periostrum sensu acutissimo pollere, quod ex fibris a dura matre & musculorum tendinibus juxta Haverum in Osteol. p. 27. exoritur, & nervis copiosissimis instructum fibras per ipsam ossium substantiam ab una parte ad alteram ductas penetrantibus. Hinc ægri referunt, dolorem quasi in ossibus ipsis consistere, qui alias ostocopus nominatus est. vid. Galenus L. II. de Loc. Affect. & Lib. III. de Salub. similisque illi est, qui in lue venerea excruciat. Dolor maxime augetur, a motu membri affecti, atque ingravescit nocte, cum nocturnum frigus & humiditas ossibus & nervis maxime molestum sit, quoniam tonum laxat, poros obstruit & insensibilem transpirationem impedit, uti fere id in omnibus affectibus, a lympha oriundis, accidit, quod clarissime explicat Piso de morbis a ferosa colluvie oriundis. Solis enim absentia & caloris defectus ad alteranda corpora occasionem subministrat, cum sol, ut cum Kirchero loquar Itin. Cœlest. Ecstat. dial. 2. Cap. I. circum jectos globos cœlestes non tantum illuminet, sed etiam in tellurem usque radios protendat, quibus humidas atque frigus atmospheræ interdium temperatur, nocte vero iis successive secedentibus ad genium sensim redit & nativa suæ umbræ humiditate animalium corpora mire afficere solet. Addimus, partim ab aëre nocturno fibras certo quodam rigore & spasmodice affectas, partim & a lecti calore exagitatam magis causam, graviolem dolorem inferri. Ad stipulatur Sydenham Prax. M. p. 347. quando in morbis a lympha vitiata oriundis a lecto abstinere jubet, quia calor, qui a jugi decubitu nascitur, morbum promovet
atque

atque intendit. Minime igitur secundum Veteres causa existit, uti existimat Langius Epist. Lib. I. p. m. 187. quod pituita atra bili commixta (ut pote quæ pro præcipuo apostematum atque simul hujus morbi fomite tunc temporis habebatur) ad vesperam sole occiduo intra & circa laceratos & ossa magis moveatur.

§. V.

Tractu temporis (ut recensenda quæ habemus prosequamur) atque lente hoc malum & subdole quasi ossium substantiam exedit & consumit, partibus, ossa constituentibus, phlegmaticis, salinis, volatilibus, sulphureis, gelatinosis, fixioribus resolutis & tunc epiphyses ossis auctæ cum tumore œdematoso ac globoso aut lato pro conditione ossis & frequentius molli laxo ac spongioso, rarius duro atque scirrholo variamque nunc speciem referente, carne flaccida & mollescente quæ superjacet & pinguefacta velut & livida figuraque non raro articuli vitiata incurvatione, retractione, imo exarticulatione quandoque se produnt. Ægri ægre aut vix membrum affectum possunt movere & ponderosum magis reddi illud ipsis videtur. Tumor etiam sine inflammatione sineque antecedente ordinario extrinseco vitio oritur, quando materia prius in osse latitat, ubi ob strictiorem substantiam ossis non se rite explicare potest, donec sese latius successive expandat corrosis fibris & lamellis, nec non ipsis vasculis sanguineis, unde ob stagnationem & extravasationem feri visceri, acris ossa diducuntur poris ampliatis & repletis, & musculis ossibus superjacentibus simul tandem affectis humoribusque ibi effusis atque collectis. His erosio demum partibus in inflammationem atque exulcerationem transit. Si tumor aperitur ichor & sanguis effluit, fœtens ut plurimum copiosus & tenuis, lividus, spissus subinde duriorque evadit ab aëris liberioris accessu materiam in poris stagnantem compingente & incrassante quando os in propatulo est fuscum vel nigrum & oleaginosum quasi apparet & inæquale, cario-

sum, erosum & quandoque in pulverem quasi redactum. Sunt qui asserunt, teredinem copiosa verminosa progenie scaterere. Rarum est flatus exspitalse, uti refert J. H. Laverter & N. Fontanus. Ab Arabibus idem observatum fuisse ex Rhase patet. Nec minus rara hæc observatio est, quam Amstelodami quondam in nosocomio collegit Præses, de juvencula spina ventosa per aliquod tempus laborante, quæ pedem sinistram ob tibiam fibulamque carie affectam atque penitus corruptam in lecto tunc inde paulo validius saltem voluta, confregit, quod facile accidere potest, quoniam ossa sic affecta pluribus in locis & tali labe interna exesa, data levi occasione & nisu a se invicem secedunt & firmitudinem amittunt ut ejusmodi exempla & alibi passim occurrunt. In hac hoc quoque notabile observare licuit, quod cum pure calculosæ concretiones repertæ fuerint. Febris ut plurimum observatur nunc remissior nunc intensior & tandem lenta jungitur. Quemadmodum enim hæc compluribus affectis, sic & huic se immiscet; ingravescente enim morbo particulæ quædam corruptæ per venas redeunt, hinc ad massam sanguinis sive totam illam mixturam heterogeneam ex chylo, lymphæ & cruore delatæ & ad nervosas partes depositæ irritando juxta doloris vehementiam spasmos inferunt majores & circulum sanguinis turbant atque intendunt, unde calor p. n. nascitur &c. Mitescit febris quando ad exulcerationem malum pervenit & poris cutis apertis, ita enim exhalant prompte particulæ irregulares ex sanguine &c. Id ulcerum genus intutum ac contumax est; siquidem licet sanatum sit ac obducatur cicatrix, ex facili tamen iterum recrudescere solet testantibus Galeno vid. Comment. Aph. Hipp. IV. 15. & P. Foresto Obs. 29. 22. Si multum præsertim ichoris atque per longius tempus effluit, atrophiam totius membri sæpe solet accedere. Si humor corruptus diutius persistit vicinas etiam alias partes aggreditur, & vagabundo sæpius motu pererrat. In fistulas quoque quandoque degenerat dum

mate-

materia putrida acris ob stagnationem facta, exsudans ag-
greditur vicinas musculosas membranofas partes, in qui-
bus variæ callositates & canales producuntur, unde maligna
faniola fistulosa & sinuosa atque hyperfarctica & cariosa
ulcera omnem fere curationem eludentia progignuntur
&c. Præter hæc varia subinde plura eaque mira raraque
symptomata observantur. Quoniam ab interioribus ossi-
um originem ducit in principio difficile cognoscitur, do-
nec consumptis illorum lamellis interioribus materia fœda
ad ambitum ossis proserpat ac symptomata graviora Medi-
cum de hoc affectu certiores reddant. In cadaveribus
hoc morbo extinctorum hepar præsertim valde magnum,
ventriculus cum intestinis distenta, mesenterium glandu-
lis justo majoribus aliquando etiam strumis obsessum in-
venta fuere.

§. VI.

Est vero hic affectus vel primarius, i. e. Qui a nullo
alio morbo præcedente provenit, sed potius alios pedisse-
quos habet & in interioribus ossium partibus fundatur.
Vel secundarius, qui ex aliis v. gr. strumis, gangliis, meli-
ceridibus, steatomatibus malignis & similibus atque exul-
cerationibus insurgit, & ex exterioribus externa nimirum
appositione accretioneque atque simul dein erosione ad in-
teriora ossium procedit, quam distinctionem re ipsa sic
exigente formare licet. Ab aliis morbis differt: Nimi-
rum ratione causæ, cum carie simplici convenit, sed acci-
dentia adducta inter quæ primarium est, quod causam sem-
per internam in ossium substantiam hærentem obtineat, &
adducenda, causæ externæ &c. & major humorum mali-
gnitas majorque ossis corruptio, faciunt discrimen. Discer-
nitur a rachitide, quod in hoc ossa mirum in modum sal-
tem incurventur. Differt etiam ab arthritide non secun-
dum Severinum, quod dolor in hac fit in carne, in spina
V. vero in osse cum adeo notum sit arthritides & articulos
& juncturas eorum afficere. Sed rectius dicitur, quod ra-
tione

tione exulcerationis & corruptionis ab illis differat, quæ etiam eam a steatomatibus, meliceridibus & atheromatibus, gangliis & strumis distinguunt.

§. VII.

Cum ossa subjectum morbi pronuncianda sint, quædam adhuc de illis ad meliorem cognitionem præmittantur. Scilicet omnes solidæ partes ex fibris contextæ sunt & non differunt, nisi diversa structura, textura & combinatione, ea quidem ratione, ut quemadmodum filamenta ex serico, lana, lino, cannabi pro diversa sua textura diversos pannos formant, ita quoque hæ fibræ partium solidarum corporis humani pro robore diverso, flexibilitate aut rigiditate diversa, strictiori aut laxiori connexionem, varia implicatione, contorsione diversas partes efformant: Sic fibræ in musculis laxiores sunt, ut sanguinem ad interstitia admittant, in ligamentis strictior textura jam observatur, unde etiam ob illam nullum sanguinem admittunt, quare & albicant. In ossibus vero demum fibræ, porosæ tamen tubulosæque omnium strictissime inter se e centro ad peripheriam tendentes striatim sibi incumbentes contextæ sunt. Hæ partes etiam quandoque inter se immutantur, siquidem constat, musculos in tendines, tendines in ossa successere, uti a Bartholino erudimur de Diaph. p. 69. Et ratione convincimur, quod tendinum fibræ per ossa continentur & decussentur & ossium conformatio a tendinum inferorum conformatione pendeat, ratione magnitudinis, figuræ; ossa in embryone mollia admodum & flexibilia ad instar tendinum sunt, & in infantibus cartilaginea. Legi hinc meretur historia apud Wepfferum de Cicuta aquat. p. 88. Qua nervum anseris sub inferiore orbitæ oculi parte, initio mollem, successu vero temporis osseum notavit. Non penitus vero ossa exsanguia sunt, licet non exacte rubeant, quia ex sanguine uerimentum accipiunt atque accrescunt; Videmus enim, quod in junioribus quoque ossa fracta rubeant, & in consolidatione quasi sanguinem stillent. Glissonius
insu-

insuper illud affirmat de Rachit. p. 130. In junioribus animalibus spongiosam ossium substantiam ipsamque medullam sanguine suffusam cernimus & maximam partem cavitates illorum non tam medulla quam sanguine refertam. Novimus quoque foramina ossium, præsertim circa illorum capita, pro transmittendis vasis in tubulis illorum conspici ac arterias has & venas & nervos mediante periostio ossibus inferi, teste supra laudato Glissonio. Porro scire licet, fibras eorum, quæ in examine instituto principium terreo salinum concedunt, numero & ordine convenienti fitas atque sic inter se unitas formare plurimas lamellas subtilissimas sibi invicem subjacentes. Insuper corpus quoddam reticulatum a fibris laminarum interiorum productum, ut & cavernulæ & cellulæ mirifice constructæ, eæque intermediæ inter lamellas osseas sibi mutuo contiguæ membrana tenerrima investitæ, per quam tenerrimi arteriosi, venosi, lymphatici & oleosi canaliculi excurrunt, in quorum medio exiguo glandulosa structura cum folliculis adiposis oleososque tubulos ex se emittentibus reperiuntur, in primis circa ossium capita videntur, ubi una quasi alteram excipit & per longitudinem ossis excurrunt, quod in junioribus subjectis osse transversim secto videri potest clarissime. Patent & poruli duplicis generis longitudinales atque transversales ab Haverso inventi atque descripti. In medio vero ossium sat ampla se offert capacitas ad medullam ossium recipiendam formata. Teguntur ossa membrana communi, admodum sensili, periostio, quæ adeo firmiter adhæret, ut quibusdam in locis nequaquam divelli, nisi dilacerando possit.

§. VIII.

Ab arteriolis (licet etiam iis ossa Galenus de Hipp. & Plat. Decret. 9. 8. & cum eo Adr. Spigelius carere dixerit) nutrimentum ossa accipiunt, allatumque rite non solum & continuo circulatur, sed & quod necessarium intra porulos eorundem digeritur & assimilatur, donec ad justas di-

mentiones non solum extendantur, sed etiam absumtis
 rursus & dissipatis partibus humidioribus, salinis vero &
 balsamicis oleosis atque terrestribus retentis indurentur &
 consolidentur, vid. Haverus Osteolog. nova c. I p. 89. Ve-
 nulas elegantissime Lœvenhokius in Transact. Phil. n. 186.
 per os tibiæ bovinum dispersas eas demonstrat. Conf. quo-
 que Glissonius. Verum etiam non desunt, qui negant ossa
 ex sanguine nutriri, inter quos Charleton, Entius, Cole,
 Glissonius eminent, putantes, partes corporis nutrimentum
 capere a nervis, & argumenta sua depromunt ab atrophiam
 partium paralyti affectarum; sed facile dubium solvitur,
 quod non solum spirituum influxus, ut in paralyti, sed &
 succus nutritivus denegatus in lienteria & cœliaca passione
 in causa sit. Imo & partes recipientes, si strictiores natura
 sunt, vel si comprimuntur, ut v. gr. in virginibus a thora-
 cibus illis ex ossæ ceti formatis ad nitorem & formam con-
 ciliandam, nutritionem & augmentum impediunt. Aliud
 argumentum desumunt a glutine ex ossibus fractis stillante,
 quod secundum illorum sententiam supponit proventum
 non aliunde quam ex nervis; sed quid obstat? quin per
 arterias ipsum sit apportatum. Cæterum pars sanguinis
 fibrosa, de qua legendus illustris Boyle P. III. Hist. Sangu.
 Hum. in ipsa ossium stamina maxime transit; pars vero
 oleosa, ab illa separata, gluten illud quod in interstitiis fi-
 brarum & staminum ossium existit, illaque conjungit, nec
 non medullarem substantiam constituit. Hoc maxime
 gaudent ossa infantum, siquidem fibræ illæ adhuc cartila-
 ginosæ existunt, ut plus admittere valeant, quia ossa tene-
 ra majori irrigatione indigent, usque ad debitam magnitu-
 dinem consistentiamque pervenerint. Alii ossa ab ipsa me-
 dulla nutriri contendunt, dictum Hippocratis quod ha-
 betur in Lib. de Aliment. medullam nempe esse ossis alimen-
 tum aut non recte intelligentes aut male applicantes. Hinc
 mihi non displicet, Galeni commentatio Lib. 3. de Facult.
 Nat. Qualem sanguinem esse cernimus, talem ossibus me-
 dullam

dullam, quod etiam Spigelius & Veslingius Aristotelem secuti Lib. de Part. Animal. refutant & sanguini hoc negotium committunt & medullam a sanguine secretam autumant cum quibus Glissonius quoque facit, persuasus plura dari ossa medulla carentia v. gr. dentes, vomer, ossa lachrymalia plana &c. Accedit quod in foetus ossibus nulla adhuc medulla adsit, quæ tamen notabilem in molem succrescunt. Quibus utraque sententia arridet duplicem inde ossium nutritionem, unam quæ a sanguine, alteram quæ a medulla fit, cum Riolano statuunt vid. Enchirid. Anat. Cap. 6. Aliud Mayow venditat, ossa solo sanguine nutriri sine accessione spirituum & nervorum, interim tamen concedit in nutritione musculorum nervos requiri, quia credidit, ossa non sentire, ideo etiam nullum commercium cum nervis habere. Veram nulla apparet ratio, cur non spiritus in hoc negotio admittendi sint, & cum motu suo ac virtute elastica appositionem nutrimenti egregie fecundent præsertim quia plane constat, propter fluidi hujus nervosi defectum, aut depravationem, nutritionem frustrari, uti in paralyti, vel si nervus parti cuiusvis inserviens constringatur aut præcidatur, quod sensus & motus partis & nutritio cesset. Idem evenit, quando arteria arête ligatur, ita ut circulatio sanguinis impediatur. vid. Lowerus de Corde Cap. 2. p. 110. seq. Hæc de subiecto principali, sive in quo affectus primarius residet, dixisse sufficiant; Qui vero subiectum minus principale, sive quousque se extendat, musculos ossa tegentes nominare vellet, non refragabimur.

§. IX.

Dum ossa subiectum Spinae Ventosæ allegavimus simul innuere voluimus, quod singula propemodum singulæque eorum partes huic obnoxia sint, quod ut statuamus, multis observationibus & testimoniis Autorum adducimur, licet hoc vel illud præ altero pro soliditate, duritie, cavitate, porositate &c. quas obtinent diversa magis ad mor-

bum recipiendum sit aptum. Sic v. gr. de osse frontis spina ventosa affecto Ephemer. N. C. Dec. II. An. 3. p. 266. animadvertente Illustr. & Excell. Schrockio constat. De futura coronali ad concursum lamdoideæ, Ronhuysen Observ. P. I. p. 6. de orbita oculi Eph. IV. C. D. II. an. 6. p. 96. de vertebra & costis G. Fabritius, Hildanus Obs. Chir. 141. & N. Tulpius III. 28. Paræus Lib. 19. C. I. de ossibus sterni, de osse humeri Ephemer. N. C. Dec. II. an. 4. p. 157. & Dec. II. an. 3. p. 265. De olecramo J. M. Hoffm. in Disp. de Carie Oss. de manu J. Scultetus Arm. Chir. Obs. 91. De medio digito v. Meckern Obs. 65. idem testantur. In ossibus carpi tarsique præcipue spinam Ventosam occurrere Rolfincius dixit Lib. 2. Diff. Annot. c. 47. qui & eandem in sterno, ossibus humeri, cubiti prope epiphyses, circa dorsi spinam æque observavit. De ossibus metacarpi Th. Bonetus in Sepulch. IV. C. 25. p. 1543. & M. A. Severinus V. de Abscess. Recond. Nat. De digiti medii internodio item de articulationibus carpi, genuum, malleolorum digitorum, pedis Eph. N. C. D. I. an. 7. Obs. 112. De osse coxendicis. Benivenius de Abd. R. C. Cap. 79. De patella N. Fontanus p. 147. De tibia P. Neucrantzius de Purpura p. 532. referunt, ut aliorum observationes de aliis taceamus.

§. X.

Genesin hujus mali fieri per congestionem sic loquente Severino l. c. comperimur, id est secretionis negotio deficiente nutritionisque opere depravato, colligi & stagnare atque accrescere humorem corruptentem paulatim in osse: Si nempe sanguis a crasi legitima degeneraverit, in cujus massa variæ atque diversæ ratione, figuræ, molis, conglomerationis aliorumque particulæ fluctuant atque ut Hippocrates expressit non modo fluidum & amarum & dulce & acidum & falsum & acerbum sed & sexcenta ipsi insunt alia omnigenas facultates habentia, atque speciatim nominanda lymphæ sive serum, utpote quæ proprie ejusmodi assumere solet, & quæ veniculum omnium aliarum parti-

particularum adeoque & præ aliis salium facile se præbet, ac per quam ossa nutrimentum accipiunt, si nempe particulis causticis, nec non viscidioribus inquinata fuerit, non potest non, quin etiam nutrimentum tale reddatur atque in pus demum & saniem corrosivam transmutetur. Hoc vitiosum & corruptum per arterias ad ossa illorumque medullam perveniens ibique stagnans indies ulterius in majorem corruptionem ruens se staminibus apponit, tubulos illorum tenerrimos visciditate obstruit, & acrimonia sua magna potentia agendi instructa spiculis instar gladiolorum armata corrodit, dilacerat atque dirumpit penitus, unde substantia illorum laxatur, atque exesa ampliore sibi usque & usque foveam excavat, in quem succi etiam mites & laudabiles a tergo continuo influentes delapsi ibidemque circulationem debitam continuare non valentes adeoque subsistentes, caractereque tali pessimo & ulceroso imbuuntur atque sic acrimonia dicta indies incrementum augmentumque capit sordesque ulcerosæ cumulantur, hac laxata vero substantia alia cartilaginea confusa & depravata appositione poris intertextitur & succrescit in molem magis magisque callosam, ut caro luxurians in carnosis partibus in polypis, molis vel etiam in clavis, tophis &c. Per hos poros cartilaginosa scil. substantiæ ut flexioris ac humidioris, dein serum acre transit, exulcerationemque inducit & corruptionem tardam etiam in partibus exterioribus, ut clarissime hunc affectum ipse Hippocrat. describit de Morb. VII. & XXIV. quod nimirum in teredine dolor ex osse corripit & in secunda ossis lamina pituita superveniens resiccata fit. Acredo nimirum major minorve vel statim in principio adest, ex acrimonia humorum circulantium, scorbuticorum &c. Namque insignem quandoque acrimoniam sanguini inesse minime dubitandum est simulque expendendum omnes particulas Massam humorum constituentes adeoque & acres intime mixtas esse ac inter se temperatas circulatione jugi & pernici velocitate revolutas, ut neque conspicuæ sint ne-

que hominem lædant, nisi cum quid horum fuerit secretum. Sæpe humor tam acris in peste, febribus, variolis, dysenteria & similibus morbis malignis decumbit in partes debiliores, laxiores, ut subito paucisque saltem horis ipsum sphacelum inducat, cujusmodi exempla funesta de variolis speciatim annotavit Morton in Hist. Variolar. Cap. II. seq. Notatu digna in hanc rem porro est observatio, cujus mentionem faciunt Ephem. Germ. D. II. An. M. C. obs. 107. ubi ex vena secta sanguinis educti una guttula saltem denudatas partes tam insigni rosione ac acutissimo dolore ita extemplo affect, ut vulneratus ad ejulatum fuerit coactus, atque non tantum cuticulam exusserit, excitata vesicula, sed & phleboto- mi cuspidem sub atro colore tinxerit & adeo friabilem reddiderit, ut levi saltem attritu in particulas exiguas secederet. Simile Bonettus in Med. Sept. P. II. Lib. II. sect. 2. obs. 2. habet. De lacte acerrimo ex puerperæ mammis stillante erosionem & ulcera inducente vide Ephem. Dec. II. & VIII. obs. 72. Urinam scorbuticorum vidit Sennertus in Tract. de Conf. & Diss. Chym. Lib. I. cap. 16. p. 16. linteamina corrodentem; idem Doringius in Tract. de Scorb. p. 109. & Salmuth. Cent. 2. obs. 4. De urina etiam acerrima & corro- dente scribit. Vel successu (ut ad propositum redeamus) demum temporis stagnatione talis evadit, magis magisque acrior redditur, uti pro comperto habemus, omnes humo- res stagnatione acriores fieri, vel ex stagnatione tali putre- scere, unde pari modo salia evolvuntur, & sui juris fiunt, sic- uti videmus effectum putredinis esse liberationem salium a reliquis concretorum particulis. Comprobat id ipsum, quando ex longiori mora puris ulceri inhærentis ossibusque incumbentis ab illo corroduntur. Igitur acrimonia ossium substantiam corrodere atque perforare assolet, eo modo, uti a spiritibus acidis atque corrolivis corrodere & absorberi ea vi- demus, quod etiam haud raro scorbuto, lepra, lue venerea affectis accidit. Hoc clarissime testatur sceleton fœminæ cujusdam lue venerea affectæ, cujus ossa ita corrofa, ut cri-
brum,

brum quasi referant. vid. Bonettus in sepulch. Lib. II. S. 2. Obs. 160. Insuper id ipsum quoque videmus in fonticulis, quod interdum tam acris materia serosa effluat, ut cutem imo ossa erodat, quam non inepte v. Horne in Microt. p. 181. ex vasis lymphaticis provenire asserit, cum ex Anatomicis constat, plurima vasa lymphatica præsertim circa ossium articulos inveniri. Ex dictis facile sibi quis concipere potest, spinam ventosam in medulla vel ipsa ossium substantia interiori generari posse, eo scil. modo, quo ligna putrida perforari solent.

§. XI.

Acrimoniam illam a salibus proficisci, nemo facile in dubium vocabit, cum interdum acidum & falsum volatile & fixum variis in morbis manifeste peccet, quamvis difficile admodum sit, illam semper ad certam classem restringere: Symptomata enim hinc inde occurrentia varia & discrepantia sunt, ut effectus illorum plane singulares ex salium horum specie vix deducendi veniant. Exempli loco sunt lues venerea, arthritis, variolæ, morbilli, cancer, scorbutus &c. in quibus ex distinctis symptomatibus, quæ producunt peculiarem & discrepantem acrimoniam esse intelligimus; imo præter illa salia specificum aut singulare aliud quoddam adhuc contineri haud difficile concludimus, (quod etiam in præsentia affectu autumamus ulterius & penitus investigandum & perspicendum ut exploratius cognoscatur) quamvis non a priori semper quid & quale illud sit determinari exacte possit; multo minus Haveri in Osteol. Nova p. 266. & Jacksoni in Ench. Med. p. 118. assertum de alkalica nobis probatur, quæ multis adhuc dubiis laborat. Langius Op. Med. P. II. p. 203. acrimoniam in cancro peccantem falsam esse judicat B. Etmull. pro acido volatili militat. vid. Oper. Med. P. II. p. 1239. quia in hujus classe omnium acerrima & caustica salia continentur. Sic & sæpissime præsertim si a putredine provenit, ad salino sulphuream illam accedere haud immerito opinamur, quæ ex ipsa corruptione putredi-

nosa

nosa succorum stagnantium progignitur; est enim hæc in-
 doles omnis putredinis, ut motu intestino dissolvendo ne-
 xum partium mixti salino - sulphureas partes ipso odore et-
 iam teste ab unione separet atque extra vertat. Multos
 quidem obstrepentes audimus persuasos, & hac in sententia
 Serapionem Arabem, vid. Breviar. Cap. XX. sequentes ossa
 inflammationibus, apostematibus exulcerationi putredini
 obnoxia non esse, propter substantiam solidiorem; sed ratio,
 quod nempe ossa æque ac molles corporis partes nutriantur
 & extendantur secundum omnes extensionis species, atque
 experientia contrarium ostendunt luculentissime, ut modo
 testimonia Autorum probatissimorum longius præter ne-
 cessitatem non afferamus, Avicennæ Lib. III. Fen. VII. Cap.
 I. Galeni vid. Lib. VI. de Usu Part. Lib. VI. Method. Med.
 Cap. V. Comment. in aphorism. Sect. VII. § 4. Mar. Aurel.
 Severini vid. de Recondit. Abscess. Nat. Lib. de pædarthroc.
 Cap. III. Joh. Langii Epist. med. Lib. I. ep. 42. Joh. Philip.
 Ingrassias Tr. de Tumoribus Paræi Lib. XV III. Cap. XXVI.
 & Lib. XI. cap. XII. Gvil. Fabricii Hildani Cap. I. Tract. de
 Gangr. & Sphacelo Cap. IV. aliorumque plurium. Et quis
 credat etiam mineralia putredinem admittere, cujus rei in
 specie de antimonio testis oculatus est modo laudatus B. Lan-
 gius, uti refert Oper. Med. T. I. p. 552. Ubi & de ossibus
 illud asserit. Sed unde salia præter putredinem in corpore
 adveniunt? Plurimæ dantur causæ, internæ pariter ac ex-
 ternæ. Circa externas in primis considerantur alimenta &
 medicamenta, quæ multis salibus sunt referta, imo aër qui-
 dam multum salis secum advehit, unde in corpore sensim
 sensimque salia cumulantur pro dispositione ad receptivi-
 tatem majori aut minori. Internæ variæ & discrepantes
 sunt, quæ tamen ut plurimum a motu aut remissiori aut in-
 tensiori dependent. Sic ab impedito & denegato ex qua-
 vis causa ille etiam accidat, vel plenitudine vel exinanitione
 & defectu tam spirituum tam sanguinis reliquorumque hu-
 morum, generatio salium procedit, & plus justo cumulantur,
 atque

atque obstructionibus exinde factis per colatoria debita salia excerni non possunt, sed retinentur. Exinde patet, scorbutum, malum hypochondriacum, scabiem &c. vitam sedentariam agentibus præ aliis familiarem esse. Exinanitioni rursus adscribitur, si lymphæ diluens subtilis secedit, unde salium concreciones relinquit. Et motus justo celerior p. n. salia facilius & citius explicando, exagitando calore p. n. aucto exinde procedente producit, uti in febribus ardentibus potissimum accidere solet &c.

§. XII.

Per hæc adducta modo colligitur causam proximam esse succi, quo ossa nutrirî solent, corruptionem putredinosam atque acrimoniam summam causticam malignam soliditatem ossium dissolventem nutritionemque depravantem. Etenim ex chymia & mechanica compertum est, acida, præsertim in durissimis corporibus solvendis, magnam vim possidere. Nihil igitur attinet confugere cum Sculteto vid. Arm. Chir. pag. 126. ad occultas & infensas qualitates, vel cum Pandolphino, de Marchettis ad pituitam crassam, corruptam, cum imprimis falso præsupponatur pituitam nutrimentum ossium esse. Pari modo M. A. Severino minime pollicem premere possumus, statuenti, inflammationem ossis causam semper proximam esse, licet ea sæpe adsit. E docent hoc Hippocrates Lib. II. Epidem. S. I. 45. 52. Paræus Lib. II. Cap. 23. A. Benedictus in Observ. Benin. annex. p. 270. Mercklin. p. 117. Neque flatus semper & unice ex mente Arabum sunt adducendi. Ex Physiologicis namque constat aëri nimirum elastico atmospherico ad sanguinem transitum non concedi. Potius effectum morbosum ex humore forte acri resolutum flatum, quam causam, flatulentiam istam existere facile largiamur. Quidam vermes causam proximam hujus affectus agnoscunt. Quæ sententia non penitus est rejicienda, quia in omnibus fere partibus etiam interioribus & in permultis morbis (secundum alios in omnibus) inventi sunt, de quibus variæ & copiosæ satis ob-

servationes prostant. v. gr. In sanguine Borellus Hist. & Casolus in renibus, naribus, auribus Kerckringius in folliculo fellis Hildanus in arteria mesenterica, Ruyschius referunt; sic & præter observationem superius allatam de nostro affectu in scabie & variolis vermes deprehensos esse; autor est Borellus Hist. & Observ. Cent. II. obs. 72. De ulceribus vulneribus, Helmontius aliique de aliis idem testantur.

§. XIII.

Causarum remotarum mentio injicienda est, externarum scilicet & internarum, ex collatione rerum naturalium, non-naturalium & præter-naturalium, quæ causæ morbificæ facilem concedunt aditum. Primum hic se sistit nativa constitutio, tenera, debilis, ætas infantilis, in primis quæ variolas, morbillos, impetiginem capitis, achoras &c. nondum passâ, & sexus fœmineus, qui habet stamina laxiora, teneriora, quæ facilius corrodi possunt, atque ex temperamentis cholericum & phlegmaticum. Dispositio dein hæreditaria nominanda, quæ in intimis hæret medullis & vel hoc nomine non facile potest extirpari, si parentes ejusmodi miasma cum spermate charectere tali jam commaculato in foetum transfundunt, aut si infantes in utero, maxime succo nutritio, vitiato, acri viscido, scorbutico ex lue venerea vel simili morbo contaminato nutriuntur, ex quo dein sanguinem ejusmodi humoribus pravis coinquinatum fervant. Sic Amstelodamensis quondam Practicus Celeberrimus Dom. D. G. Præsidi exemplum notatu dignum retulit de duabus familiis, in quibus singulæ fœminæ spina ventosa laboraverunt. Ex rebus non naturalibus, primum nominandus aër, ob cujus diversum statum & conditionem alia præ alia regione salubrior, alia rursus insalubrior atque aptior morbis tam internis quam externis gignendis existit. Calidior æstuans ac humidus humores ebullientes & resolutos reddendo, putredinem & febrem aliaque symptomata inferendo contribuit, præsertim autem frigidus humidus
sani-

sanitati præprimis inimicus accusandus, qui condensat atque obturat, magis, tam solidorum maxime membrorum corporis extremorum & prominentium utpote, quæ minus calida censentur quam liquidorum particulas, quique transpirationem reddit impeditam, unde excrementitiæ fordes per cutis spiracula excernendæ retinentur intus & cumulantur: hinc chronicis affectibus, cachexiæ, scorbuto, ac reliquis aliis ab impuro sanguine exortis morbis ansam suppeditat promptissime. Neque laudandus qui effluviis multis impuris vappidis acrioribus salinis refertus, aliisque quæ quovis momento per inspirationem recepta quæ non possunt quin sanguini suisque succis ab eo decidiis nutritiis eandem labem imprimant, partes eorum gelatinosas & balsamicas nimium dissolvant, acriores reddant, eoque ipso ad osium nutritionem & perfectionem ineptas prorsus reddant, unde malum in Belgio atque Anglia familiare maxime in tractibus ejus australibus & occidentalibus ab æquatore longius remotis adeoque frigidioribus, a circumfluentis maris salinis exhalationibus ac carbonum fossilium vaporibus foetidis & acris potissimum elevatis atque superiori seculo demum anno MDCXX. ut accepimus, primum notum. Hæc regio inquit Garenzier l. c. p. m. 83. Cœlorum veluti matula esse videtur, in quam Jupiter per cribrum migit, unde non infacete Gallus quidam ex Anglia rediens & alii eo loci proficiscenti obviam factus, dixit: si solem conspexeris ibidem, velim me ipsi commendatum habeas, per duos enim menses, quibus ibi fui, illum videre mihi non licuit. Eaque ratio esse perhibetur, quod lues venerea, scorbutus, phtisis, ulcera aliique affectus scorbutici ibidem locorum longe frequentiores & quoque difficiliore curatu sint, quam in aliis regionibus. Hic corpora præcipue puerorum teneriora facile alterat & sanguinem, dum inspiratur, ad coagulationem, acrimoniam, visciditatem, stagnationem putredinem suscipiendam disponit. Huic sine dubio primario venit adscribendum quod spina ventosa Firmanæ civi-

tati endemia sit, ut ex Pandolphino haustum habemus & quod quondam Athenas secundum Thucididis relationem contagio affecerit. Quod de aëre sic contaminato atque frigido nervoso generi maxime & ossibus certe inimico dictum est, inprimis valet, quando is in os forte denudatum irruit, affirmantibus id ipsum etiam chirurgis, qui dum ulcera & vulnera tractant omni studio aërem a denudato offe arcent: Nam si ossa refrigerantur pori eorum occluduntur & humorum circulus in iisdem inhibetur, turbatur & ad stagnationem eorum disponitur, juxta hoc vitium & salia acida, quæ talis & aër vehit, ossa corrumpunt in eorum substantiam se insinuantia. Alimenta acrimonia, falsedine, nimia aciditate & viscositate pollentia, in nimia copia assumpta, viscidum crassumque aut falsum acremque efficiunt chylum, ad corruptionem & putredinem pronum. Sic infantes si lacte nutriuntur, nutricis lue venerea affectæ facile morbus propagatur, hoc enim maxime accusandum venit, cujus mixtio non raro in acidum degenerat, maxime dum nutrices lac uberrime quasi intrudunt, eoque potius infantes mactant quam lactant. Ad potulenta nociva hic spectant maxime cerevisia acida & vinum austerum &c. Ad assumpta pertinent medicamenta, quibus non rite ab incautis & imprudentibus adhibitis, prostant inductæ spinæ ventosæ exempla. Talia esse possunt minerales spiritus acidi, ut vitrioli, nitri, salis, sulphuris, mercurialia, crebrius & in largiori dosi præsertim scorbuticis, aut iis, qui salibus acidis in corpore suo jam alunt, propinata, quorum v.gr. aliqua apud Job. de Meckern & Fallopium de lue venerea cap. 96. Sennertum Lib.V. Prax. P. 5. cap. I. quis legere potest. Externorum quoque remediorum hac occasione aliquam mentionem injicere licet atq; virgulam quandam censoriam addere, quam jure merentur tonsores balneatores, agyrtæ unguentarii aliique hujus furfuris homines, qui inepta vario modo tractatione ejusmodi aliisque læsionibus remediorum sinistra applicatione loco curationis sæpius hæc mala

pejora

pejora atque insanabilia reddunt, v.gr. quando mera pinguis, oleosa, rancida multaque unguenta poros occludentia & emplastra glutinosa, quibus transpirationem in omni sanatione adeo necessariam & utilem, impediunt, ut & acria acida, corrodentia, vitriolata aluminosa refrigerantia, v. gr. aquas rosarum, plant. semper vivi, cum bol. rubr. sacch. satur. &c. sinistre applicant. Somnus solum quoque suum confert; licet junioribus longior concedatur, quia spiritus subtiliores facile avolant ob poros laxiores & apertas magis cerebri, mollioris adhuc; si vero excedit, sanguinem quoque deficiente motu crassiorem atque spiritualescentiam seu volatilisationi minus idoneum gignit, & sic obstructions generare potest, quale iudicium etiam de quiete nimia ferendum est. Nec motus corporis nimius excludendus est, ille præsertim, qui plenos ventres corporaque cacochymica exercet; Quoniam humores mordaces & crudos ibi abundantes ad alias partes vi protrudit ac promovet &c. Excernenda in adultis per alvum & per menses hæmorrhoides, si retinentur, heterogeneæ partes exinde cum massa sanguinea communicantur & illa acidior, acrior & impurior redditur. Pari modo res se habet, quando retinenda p. n. excernuntur, quo fit, ut succus nutritius, sicque materia spirituum perdat, ut sanguis deinde in vappam & acorem transeat. Simile evenit, ex pathematibus animi, inprimis tristitia atque mœrore diutius protracto. Nam longa præcipue illorum mora spiritus atteruntur animales humores laudabiles in vappam & acorem transeunt, qui non amplius apti sunt ad volatilisationem & spiritualescentiam, unde humores ad obstructions, (utpote causas fere communes morborum,) proni, impedita circulatione acres & visceri evadunt, vel quoque longiori stagnatione putrefiunt & corrumpuntur &c. Res præter naturales huc quoque spectant, quæ sunt cruditates præsertim pituitosæ acidæ, viscerum & emunctoriorum interiorum prava affectio & obstructions per quas fordes salinæ & sulphuræ generantur

cumulantur atque foventur, & ex his oriundi morbi atque prægressi & maxime retrogressi, utpote qui sanguinem acrem acidum & viscidum relinquunt, spiritus atterunt & ita œconomiam animale in perversum statum mutare possunt. Ejusmodi sunt variolæ morbilli præsertim juxta alios morbos infantiles quales sunt achores, tinea capitis, ut & scabies, quorum peregrina fermenta e massa humorum non rite per debitos poros & vias secreta in ipsa remanent & cum circulantibus humoribus circulata hinc inde restagnando tales noxas pariunt, vel eandem denuo inquinando talem præternaturalem humorem prædominare faciunt, & hoc eo magis quando animales spiritus a prægresso morbo dejecti profligati que volatilizando sanguini denuo vix sufficiunt, atque porro cancer, ulcera maligna, scorbutus, arthritidis paronychia de qua vid. Platerus Prax. Tr. II. de Dolor. c. 17. strumæ imprimis suppuratæ, ut & ossium fracturæ, fissuræ aliæque vulnerationes & læsiones armis præsertim & globulis venenatis inflictæ quatenus vasa sanguifera atque lymphatica his injuriis lacerantur, ut liquores, quos vehunt effundant, qui sic effusi vitium capiunt, eo que magis quo minus exitus patet, ac ossa fracta rodunt atque tandem dilaniant corrupti; nec non contusiones & laxationes, de quibus Avicenna Lib. 4. Fen. Tr. I. c. 26. testatur. Præ omnibus vero aliis his morbificis causis spina ventosa soboles luis venereæ est, atque adeo plures prostant medici, qui eam unice ab hac deducunt, quoniam ante hujus forte invasionem vix hæc cognita fuerit. His alii veneficia & sagarum incantationes adjiciunt; Prudentiæ autem est, ne medicus hic præcipitet judicium suum atque ignaræ ac superstitiosæ plebi mox assentiatur. Quemadmodum ex his diagnosin rectæ curationis clavem deducimus, ita hinc facile colligere est, quod spina ventosa sit tumor ossis varius cum exulceratione superveniente & in cariem & corruptionem totius desinente, ex humore maxime acri corrupto atque maligno, interne magis adveniente, ortum ducens, tardiusque serpens, dolore

dolore nunc obtuso, nunc acuto magis atque ossis ut plurimum mollitie & livore se manifestans.

§. XIV.

His omnibus lustratis, quid sperandum aut verendum sit, de salute indicandum. Morbum igitur non statim mortem inferre putandum est: Attamen per aliquot annorum spatium protrahi, ægreque sanabilem esse eum, præsertim, qui scorbuticos cachecticos lue venerea laborantes occupat, quoniam semper ex massa humorum nova nocens materia affluit, si altiores egerit radices atque ad majorem exulcerationem perventum sit. Si lividæ partes laborantes sunt & nigricantes, inflammationem enim & gangrænam adesse suspicari licet, si nihil abrasio & ustio proficiant, impossibilisque sic consolidatio existat, tum propter assiduum materiæ affluxum, tum ratione corruptionis ossis, quæ quo gravior, eo difficilior evadit sanatio. Incipiens & quæ partem occupat, ad quam remediorum aditus patet facilius quam inveteratus & qui profundius latet v. gr. in coxendice, femore &c. sanatur, qui plane non aut nunquam fere sine remotione, amputatione aut excisione totius ossis corrupti (quoniam cum ossibus ita est comparatum, ut semel labem passa vix ac ne vix quidem in integrum restituantur) ferro & igne curatur. vid. H. F. ab Aquapend. Lib. 3. Op. v. Horne in Micrat. Sect. 2. P. I. §. 22. Scultetus Observ. Chirurg. 90. Namque & rebelle hoc malum est, recrudescit & renovatur. Difficilior præterea quoque illa caries ejusmodi quæ circa capita ossium majora majoraque vasa & tendines aut articulos hæret, quoniam chirurgi manus opem latura ægre accedere & operationes commode perficere potest. Qui moriuntur ex inflammatione gangræna & sphacelo superveniente febre continua decedunt.

§. XV.

Ex tribus proinde fontibus curationis pharmaceutico nimirum chirurgico & diætetico videbimus, quæ ex his singulis huic morbo appropriata sunt, ex quibus sequentes indi-

indicaciones, tam præservatorias quam curatorias eruere possumus. I. Ut primæ viæ repurgentur, primaque coctio, ut ajunt, restituatur. II. Sanguinis acrimonia & visciditas corrigatur. III. E sanguine heterogenæ, impuræ partes eliminentur. IV. Parti affectæ topicis convenientibus succurratur, spirituaſcentia vero adjuvetur, totaque massa sanguinea roboretur. V. Tumor aperiatur, appropriatisque tractetur. VI. Ad amputationem & uſtionem deveniendum frustra omnibus adhibitis. VII. Post amputationem calli & cicatricis generatio promoveatur.

§. XVI.

Primus scopus admodum necessarius est; cacochymia (quæ secundum mentem Gvidonis de Cauliaco aliorumque semper causa, quanquam citra rationem existit) enim non ablata ac coctione non restituta chylus congruus non elaborari potest, siquidem vitia primæ coctionis non restituantur in secunda & tertia. Igitur primæ viæ vomitorio expurgentur, quod noxium citius fortiusque educit purgatione: nam illud etiam alvum solvit, porum biliarium emulget, pulmones ob conquassationem a fordibus suis liberat. Institui potest tartaro emet. mercurio vitæ correcto & rite edulcorato, vel etiam quæ lenissime omnium operatur Ipecacuanhæ radice, eaque fusca atque nodosa, utpote quæ media ac optima. Purgantia & laxantia leniora & balsamica virtute instructa, & per epicrasin operantia non simplici modo multum conferunt. Omnium optime exhibentur in forma pilularum quæ concinnari possunt ex gummi ammoniaco & massa pilular. de ammon. Quercet. de succino Crat. massa pilul. tartar. de hiera cum agarico atque extractis v. g. scordii veronicæ, fumaricæ, aloës, rhabarbari. Addi possunt, mercurius dulcis, ut & succinum, flores benzoës, flores salis ammoniaci martiales, opobalsamum &c. & usurpari per unam & alteram septimanam, si has inducias patitur morbus. Violento autem modo hic purgandum minus tutum, quare providus medicus assiduis potius & minutis

evacuacionibus humorum excernendorum copiam sensim demat, Mucianum imitatus, qui ut apud Tacitum habetur, tumultuantes milites carptim dimittebat, evellebat. Si alius modus aliaque forma potius arrideat rad. jalappæ ejusque resina & diagrydium &c. præscribantur. Digestiva his præmittantur; ut operatio illorum felicius succedat ex aromaticis & salinis crem. & crystal. tartari vitriol. tartar. arcan. tartari arcan. dupl. &c. Alter acrimoniam & visciditatem emendare præcipit, ne latius serpat pertinaciusque fiat malum, quo referre commode possumus morbos prægressos v. g. scorbutum, luem veneream, lepram, variolas &c. Purum sanguinem efficiunt & visciditatem resolvunt, acrimoniam temperant ac corrigunt decocta vulneria & antiscorbutica dicta, lignorum & ex lignis & radicibus, herbis, floribus, foliis, seminibus composita, quæque possunt cum regimine sudorifero exhiberi: ejusmodi decocta & infusa sunt coffee, thee, veron. pyrol. beton. fumar. trifol. fibrin. agrimon. ophiogloss. rad. filipendulæ, scrophulariæ angelicæ, helen. valerianæ contra jerv. glycyrrh. chin. sassaparil. bardan. caryophl. scorzonæ lign. quajac. sassafras; buxi juniperi santal. rubr. sem. anisi fœniculi & similia appropriata vegetabilia aquæ fontanæ aut etiam decoctione cum calce viva, & ex his parata medicamenta ess. lignor. ess. ligni sassafras &c. Opus autem iterum est, ut eorum usum per aliquot septimanas continuemus. His jungi merito posset æthiops mineralis, qui sane lymphæ depurandæ commodissimus & tutissimus est. Eundem effectum præstant aromatica blandiora oleosa salina volatilia pariter & fixa, sulphurea gummata & resinosa &c. Speciatiim adhuc ad acrimoniam temperandam alkalia terrea & terreo-salina absorbentia, præsertim antim. diophoret. simpl. & martial. cum lapid. cancr. CC. raspato, lap. pumicis & spongiæ ut & pulvis millipedum, nitrosa, cinnabarina martialia, limat. essent & tincturæ, saturnina, viperina, antimonialia, tincturæ, antimonii, aquea diluentia & si-

milia utilissima sunt. Salivatio mercurialis adhibenda est, si recensita non proficiant, de qua vid. Nuckius *Experim. chirurg. p. 156*. Hac enim aliis irritis & si præsertim luis gallicæ suspicio adsit, crassæ viscidæque particulæ inciduntur, obstructions ductuum minimorum obstinatissimæ solvuntur potentissime, uti videmus alios morbos pertinacissimos hac ipsa curatos ex visciditate & acrimonia oriundos, v. g. paralyses, cataractas, strumas, anasarcam, scabiem ferinam, arthritides, elephantiasis, scorbutum pertinacem, maniam, colicam, epilepsiam, aliosque morbos inveteratos. Si vero infantilis ætas aut forsan viscerum imbecillitas salivationis mercurialis exhibitionem impediret, temperatiora mercurialia in usum trahenda sunt, quæque lymphæ coagulata, æque egregie solvunt, atque haud contemnendæ efficaciæ etiam in nervorum affectibus deprehenduntur, si earum usus paulo diutius continuetur, qualia sunt jam nominatus æthiops mineralis & cinnabaris, quæ nil nisi mercurius sulphure ligatus est.

§. XVII.

Ipsa salivatio præsertim cum tertio scopo convenit, ut ex sanguine ejiciantur impuritates. Huic porro prospicimus aliis consuetis medicamentis quæ motum simul majorem humoribus inducunt, quo motu sanguinis adaucto non solum partes viscidæ resolvuntur, attenuantur, spirituascentia promovetur, sed & partes acriores viscidæ sudore per totum corpus oborto eliminantur, quibus certe, evacuantibus tempestivis nimirum medici plus certe & in ejusmodi & aliis morbis efficiunt, quam alterantibus & corrigentibus materiam peccantem per longius etiam temporis spatium exhibitis, quibus otiose saltem tempus teritur, si non major noxa eaque non raro nova, continuatis diutius justo illis sæpe inducitur. Diuretica imprimis hic sunt commendatissima, quæ optime humores acres tartareos fecernunt, atque excernunt, siquidem & omnium ulcerum

&

& vulnerum curationem egregie accelerant. Nominari hic adhuc possunt tartarea salina volatilia & fixa nitrosa sulphurea balsamica, sulphur terebinth. anifat. bals. de Copayv. peruv. & illorum essentia, myrrhata succinata item arcan. tartari, arcan. duplicatum & similia, baccæ lauri juniperi, nec minus diaphoretica & sudorifera, ubi nimirum ferum abundat, locum inveniunt. Ejusmodi enim sale volatili blando vel alkalino fixo & terreo salino principio præcipitante prædita sunt atque acidum humorum ligans invertere debellare viscidum resolvere eosdem vero humores attenuare, fluxiles reddere & serofos humores per vias patulas corporis ejicere valent. Ulterius nervina & cephalica his jungantur virtute volatili balsamica instructa v. gr. roborantia & tonica, rosmarin. chamædr. chamepyt. stœch. arab. salv. majoran. essent. castorei, specif. cephalic. D. Michael. aquæ analepticæ & sal volatil. oleof. Sylvii, tinctura corallior. essent. lign. aloës, elex. pectoral. condit. calam. aromat. nuc. moschat. in India condit. pulv. Haly contra phthisin genuina succulata & similia. Ejusmodi sunt etiam alia temperata atq; modica volatilia, v. g. antimon. diaphoret. bezoard. minerale, cornu cervi sine igne præparatum, mater perlarum cum sale volatili viperarum, spiritus salis ammon. simpl. liquor. C. C., mixtura simpl. theriac. veneta in vino sumpta &c. Præterea in hunc usum trahi possunt masticatoria præcipue in phlegmaticis, inprimis mastiche quæ optima est pro sero corrigendo & pituita attenuanda falsisq; humoribus temperandis, optima pro educendis iis aromatica, sulphurea, roborante virtute pollens. Fonticulis successu quidem temporis curatam vidit spinam ventosam, Nic. Fontanus, uti refert Respons. & Curat. Med. p. 149. Materia enim ex partibus aliis ad affectum defluens his intercipitur & expurgatur. Venæ sectio a Pandolphino laudata locum quandoque invenire potest habito ad causas & concomitantia accidentiaque respectu,

ut nempe plethora minuatur, evacuationes sanguinis consuetæ, si sunt obstructæ, ad debitum ordinem redigantur, inflammationes subsequentes arceantur, vel alteratio alia atque revulsio instituatur. Tale iudicium quoque esto de cucurbitulis scarificatis. Quarto Scopo satis fit per balnea vel simplicia tantum: aqua enim per poros corporis communicata, acrimoniam humorum mirum in modum temperat; vel per composita, thermas tum naturales scil. Emsenses, Carolinas, Hirschbergenses, Tœplincenses, tum arte paratas ex mineralibus & vegetabilibus, salibus, alumine, nitro, vitriolo, sulphure, cineribus clavellatis; herb. serpil. ror. marin. major. beton. absynt. & scord. &c. Vel foci etiam particulares & cataplasmata actu calida applicata & sæpius repetita ex mere resolventibus, exsiccantibus, roborantibus, & acrimoniam acidam retundantibus intermixtis anodynis: neglectis vero emollientibus & suppurantibus hic nocivis: qualia sunt serpil. salvia, organ. rosmar. majoran. absinth. scord. ruta, nicotian. rad. quinque aperient. lapathi, lignum quajac rad. levist. helenii in vino cocta, aut lixivio e cineribus clavell. in quorum collatura, camphora in spiritu vini soluta addito balsam. peruv. reliquaque balsamica & putredini resistentia, item spirit. lumbricorum terrestr. & similia conferunt. Nec non ex his & similibus unguenta & linimenta in progressu morbi adhibenda v. gr. ex oleo petrol. ol. destil. carvi, salv. rorismar. lavendulæ, spicæ, succini, terebinth. cum pinguedinibus humana, canina, taxi, castoris. Inter emplaftra autem locus concedendus empl. oxycroceo, de beton. vel ex cera flava resin. pin. ol. tartari foetid. &c. confecto.

§. XVIII.

Quintus, his ex pharmacia petitis remediis, quæ & præparationis loco operationibus chirurgicis ordinario solent

solent aut certo debent præmitti, sequitur scopus. Igitur tumor præmissis præmittendis incidendus secundum membri longitudinem, uti vult Joh. Vigo P. I. Lib. 9. p. 1292. ut pateat liberior ad os corruptum aditus. Digestiva, dein purificantia, siccantia, corruptioni & putredini itidem resistentia eandemque corrigentia, ut balsamica, balsam. sulphuris &c. per aliquot dies inspergenda & secundum Nuckium l. c. p. 15. euphorbium in spiritu vini solutum admovendum est. Vel (quod melius) terebinthina coctione indurata & in pulverem redacta mixtaque cum unguento ægyptiaco applicanda, præter hæc, huic fini rad. ireos, bryoniæ, peucedan. angelicæ, aristol. rotund. thus, myrrha, aloë &c. adhiberi solent, ut pars affecta secedat, &c. Laudatur pro hoc scopo etiam fomentum ex ras. ligni & cort. quajac. herb. carduiben. absinth. scordii, centaur. minor. rut. coctum ex aqua calcis vivæ & vino anatica portione, cujus colaturæ addenda aqua theriacalis, mel rosatum &c. vel etiam convenit linimentum ex succo fumaricæ, scabiosæ veronicæ cum melle rosarum anthosat. aut oleum caryophyllorum cum balsamo peruviano mixtum nec non elixir propriet. sine acido, essent. succini &c. B. Ettmüll. T. II. p. 1272. extollit spiritum vini rectificatum. Alii ol. ligni quaj. destill. mercurium dulcem solutum in aqua plantag. calide injectum suadent. Alii haud male laudant, ungent. basilic. ungent. fusc. Würtzii, cum pulvere colophon. & cum balsamo sulphuris Rulandi aut Zwelf. mixtum, nec non cum oleo myrrhæ camphoræ & spiritu vitrioli cum part. æqual. spiritu vini temperato &c. Ubi ab profunditate hæc remedia minus commode applicari possunt injectiones fiant per siphonem: Dicta nimirum rectific. vino solvenda solvantur vel huic rectific. vitriol. secundum Barbetii mentem addatur. Cavendum autem iterum iterumque ab oleis infusis, expressis, mucilaginosi, quæ emplastica sua virtute malum exasperant.

§. XIX.

His omnibus vere irritis ad operationem fortio-
 rem chirurgicam confugiendum est, secundum Celsi monitum
 quod sequens est; Quos medicina non sanat, ferrum sa-
 nat, quos ferrum non sanat, ignis sanat, quod nec hæc
 sanant, insanabilia existunt! Primo scalprum in usum
 vocandum, secundum Nuck. l. c. potissimum si spina V.
 non admodum magna fuerit, cum quo tamdiu continuan-
 dum, donec omne vitiosum omneque callosum separa-
 tum fuerit, atque exemptum, alias brevi renovatur, ut
 omne ulcus, cui os corruptum intus remanet. Si autem
 malum profundius hæret, terebra applicari potest, & ea
 melius quam scalpro quidem tollitur. Quo sublato pulve-
 res exsicantes & callum generantes foramini inspergendi.
 Ubi autem dicta instrumenta propter loci angustiam appli-
 cari nequeunt, cannula admovenda, per eamque ferro can-
 denti pars affecta urenda, retracto dein cauterio per ean-
 dem præscripta applicanda. Si & sic effectus desideratus
 non assequatur, nec etiam male chirurgi solent inflicto
 vulneri turundam immittere ex rad. gentianæ, ut vulnus
 dilatetur, nam intumescit turunda ex imbibita humidate.
 calpro dein, ut modo dictum, quod vitiatum est, abra-
 dendum & os corruptum eximendum. Si excrescentia
 ossea & callosa est, emplastro & ungento prius mercuriali
 lamina plumbea mercurio illita prius emolliatur, ut facil-
 lius succedat separatio. Finem operationis debitum albe-
 do, soliditas, punctula rubra ossis integri monstrabunt. Re-
 liqua cura cicatrizantibus & carnem generantibus absolvi-
 tur. Cautela tamen hæc bene observanda est, circa ossis
 abvulsionem, ustionem & evulsionem, ne tendines lædan-
 tur, alias convulsiones facile exoriuntur. Hic mirari su-
 bit truncatos per multos ab amputatione, menses
 conqueri, adhuc amputatum crus aut aliud membrum
 ipsis dolere.

§. XX.

§. XX.

Si & his non cedit, sed quotidie ulterius progreditur malum, immedicabile hoc ferro & quidem mature rescindendum, ne pars sincera trahatur atque perdatur. Quamvis hæc resectio summo sæpe cum periculo conjuncta sit: Quemadmodum enim gubernator, ubi naufragium timet, jactura, quicquid servari potest redimit; ita medici quoque graviores morbos asperis remediis curant, quippe ultima pro hominum salute tentare fas est. Cautelis itaque peritia ac prudentia hic opus omnino est, Æger proin & si quædam ut febris acuta, virium defectus, convulsiones, hæmorrhagiæ &c. non obstant primum tum medicamentis cordialibus, aut buccella panis vlno mbuti, cum ovo sorbilo, tum epithematibus & odorientis fragrantibus roboretur; exulent autem quædam narcotica exhibita, & tanquam periculosa merito damnentur: pro natura, situ, & varietate partis affectæ convenienter illo collocato & ope ministrorum firmiter detento, per operantem chirurgum cute ac musculis sursum detractis arctissimoque vinculo parte sane constricta duobus vel tribus circiter transversis digitis supra locum corruptum adeoque in parte sana instituitur sectio, ne malum remaneat aut recurrat, contiguas & adjacentes partes corumpendo licet etiam magnam sanguinis profusionem doloremque ingentem animique deliquium sæpe timeant, quæ vero ipsis ligaturis partim arctis aliquo modo leniri & averti possunt; nam quod unicum est remedium adhibendum, licet non satis tutum sit; Neque vero in ipsis articulis vel proxime circa eosdem ob exquisitissimum sensum ligamentorum & tendinum musculorum sectionem & ægre ferentium & gravissima varia que incommoda & symptomata excitantem operatio fiat. Pro modo consveto cultro falcato omne corruptum separetur, & ferra acutiori os præscindatur. In tibia v. gr. commodissime instituitur resectio non
proculla

procula genua genu, in parte magis carnosa, et truncus relicus ægroimposterum impedimento sit, unde exemplum Paræus recenset Lib. II. cap. 18. quod sc: nova amputatio postmodum genu versus necessaria fuerit; in brachio vero sanæ partis quam minimum amputandum etc. Circa quam operationem circaq; ea quæ hic tenenda sunt, ac observanda, optime tradiderunt modo laudatus v. Horne l. c. 139. Scultetus Armam. chirurg. II. 9. & P. de Marchettis. P. Harduinus de Nova Amput. Rat, v. Horne Microt. Nukius in Exp. Chir. v. Mekern Barbette, Severinus Solingen etc. nec non Hildanus. Botollus, Wierns, Verdun Jac. Tonge, Anglus in Epist: Curr. triumph. annexa, ad quos ne prolixiores simus angustia temporis rationem habentes B. L. remittimus. Hæmorrhagia artus tum vinculis tum cauterio actuali vel pulvere quodam styptico & remediis escharoticis dictis apud chirurgos satis cognitis sistatur, ita tamen, ne statim ab amputatione sanguis effluens sistatur, ne pars oneretur negotiumque ipsi creetur. Primus hic apparatus applicatus ante secundum aut tertium æstate, hyeme quartum quidem diem, nisi quid valde urgeat, non solvendus est. Calli & cicatricis generationem promoventia curationis colophonem imponant. Naturæ hoc opus adjuvant 1.) Improperie talia omnia vulneraria interne adhibita. 2.) Proprie talia 3.) Exsiccantia terrea, lapidosa, metallica 4.) Glutinantia atque balsamica 5.) Adstringentia, alumen etc. Ex his composita jam prostant e. gr. unguent. de cerussa, de minio; de lapide calamin. etc. Ab operatione omni tandem peracta ligaturis commodis pars firmetur atque ægro somnus, quies & victus commode sollicitaque procurentur. Quod si autem hæc operatio ob loci affecti incommoditatem fieri commode non potest, tunc desperata omnino res est.

§. XXI

Hæc ad sextum ducunt, qui restat, diætetikum, nempe scopum, qui tam ad præservationem, quam curationem,

nem feliciorum facit multum: Aer, in quo nihil iulubrius, nihil conducibilius tranquilla lenique temperie ejus, igitur vitetur nocturnus, crassus, humidus, austrinus, ut & & frigidus præcipue aquilonaris qui poros occludit, transpirationem impedit, humores increffat, fluxiones concitat malumque hoc magis exasperat, ossibus enim & nervis aer frigidus maxime exofus est, nec non effluviis acerbis inquinatus. Eligatur, vel talis procuretur, tenuis, purus, ficcus & calidus. Notandum hic, ne in ipsa chirurgica operatione forte ventiletur, quoniam hoc modo aer ambiens refrigeratur & denudatis partibus noxam haut contemnendam affert; quare etiam circumspæcti chirurgi non procul a patiente in hac medicatione carbones candentes ponunt & diligenter pannis calidis partem denudatam ac vulneratam cooperiunt. De reliquo patiens degat in loco remotiore & loco potius obscuro quam lucido nimis, radiis solis aut candelarum splendore illuminato. In his ut & aliis pertinacibus affectibus ac vitiis mutationem aeris & loci per migrationem, salutiferam & optimam medicinam observamus simulque advertimus, quædam loca his & illis læsionibus inimica atque averfa esse, alia aliis rursus opportuna atque amica, ut v. gr. vulnera capitis contumaciora & difficilia curatu Parisiis sunt quam Avenione & e contrario vulnera tibiarum hic molestiora quam alibi, referente Ambr. Paræo Lib. X. cap. VIII. quoniam in hoc præsertim affectu hoc præcipue monendum est, quod non à medicamentis solum, sed & a victus ratione præsidium sit, ut meliores succi corpori advehantur, quod alimentis rite præscriptis & juste dispensatis optime impetrari potest, ideo & Amato Lusitano teste Cent. VI. curat. 6. vulnera capitis periculosiora sunt Bononiæ quam Ragusæ. Angli ex vitio suæ atmosphæræ in phthisin proni in Galliam vero & præcipue Avenionem profecti aut immunes ab ea manent diu, aut optime ab ea penitus liberantur. Singu-
E laris

laris ea Hildani observatio est p. m. 935. de homine quodam ultra annum gravissime ex vulnere ægrotante & à primo statim die itineris sicque deinceps indies melius se habente. Ita Veslingius in Not. ad Prosp. Alpinum Cap. IX. scribit; Vidi sæpe pessime & in ossa sæviante morbo affectos cum extrema alibi omnia frustra tentata essent in Ægypto citra magnam præfidiorum vim noxiam luem fuisse ab actam. Similes historias afferunt Borrichius in Act. Hassn. Vol. III. p. 76. obs. 43. Turq. de Mayerne Conf. Pigray Epit. de Præcept. de Med. & Chirurg. Lib. IV. c. IX. p. 368. Dampier Cap. X. p. 319. & Cap. XII. n. 377. Thevenot Itiner. T. I. L. I. C. V. Entius de Circulat. Sangvin. pag. 6. seqq. Scaliger Exercit. XXX. Experient. Ridlinus in Lind. Med. A. M. D. C. V. C. p. 256. nominatim spinam ventosam mutatione soli patrii, Viennam itinere facto, sanatam allegat: Hinc non possumus non hoc quoque remedii genus hic ejusmodi ægris commendare. Eorum vero locorum appetendus tunc accessus, quos temperati venti serenant ac solis orientis radii suaviores foveant, ubi nullæ aquæ lacustres palustresque perniciosos halitus exspirantes, ubi impuritates quævis non coinquinant, ubi situs sublimior nullis montibus obtegitur, ubi nullæ fodinæ tetras exhalationes sulphureas salinas, acres, acidas, narcoticas, mercuriales, saturninas, arsenicales spargentes. Cibi præbeantur facilis digestionis, mucilaginosi, boni succi, quo acrimonia temperetur, ut pulli gallinarum, cancri, caro vitulina &c. pultacea, juscula carni-um, macere, nuce moschata, croco cinamomo parca tamen manu, condita & cichorio, borrag. lactuca atque petroselino, endiv. atque aliis herbis & radicibus diureticis aperientibus cardiacis & antiscorbuticis &c. alterata. Vitentur vaporosa, allium, cepa, muriatica acria salsa carnes sale fumo-que induratae, caseosa, & præsertim fructus horarii, viscosa & quæ alias obstructionibus ansam dare poterunt, Cum simplex victus semper sane utilis, ita in hoc similique morbo

bo utilissimus est: ubi enim varietas, ibi confusio. Ea præsertim ciborum farrago exulet, ubi ejusmodi ingeruntur quæ plane inter se non conveniunt: Nimirum facile corruptibilia durioribus, difficiliora concoctu mollioribus, pingua dulcibus, acida aromatibus, lac, & lacticia acetosis & fructibus, aut fructus horarii cum saccharo; aromata cum vino generoso spiritive vini, non misceantur: aut etiam vinum modo recens modo vetus, & zythus plus minus fermentatus non superinfundatur. Nec famelici ventriculum minis onerent & sobriæ vitæ studeant. Non ingurgitentur alimenta affatim aut in nimia quantitate & bene mastigentur, in quo magnum solutionis alimentorum momentum positum esse Arabes optime commemorant. Potus bene defæcatus laudatur, cui gelatinæ CC. potest indi. Conveniet quoque cerevisia medicata cum melissa salvia, betonica, absinthio, scolopendrio, majorano rore marino, radice pimpinillæ &c. Vel loco potus ordinarii pareretur decoctum cornu cervi rad. scorzoner. chinæ, sassaparil. lentisc. cum passulis minoribus, ptisan. Propinetur infus. thee, coffe, salviæ, veronicæ quæ viscositatem atque acrimoniam resolvunt & temperant, ac per sudorem & diuresin educunt. Vinum quoque sobrie haustum vel parce dilutum, non recens, aut non nimis forte & inebriatum, hispanicum, ut & spiritus vini &c. sed mediæ & bonæ notæ & diureticum, mosellanum præsertim neckarinum & rhenanum concedi potest, imprimis medicatum specificis alterantibus paratum, ejus tamen usus sit moderatus & aliquot guttæ salis volatilis; oleosi vel spiritus cochleariæ instillari possunt. Totius cæterum victus ratio tum secundum læsionis conditionem, tum secundum vires ægri & secundum symptomata ordinetur; non minus talis cura, ætati, consuetudini, temperamenti, tempori anni ut & regioni adhibeat. Hujus ratio etiam hic svadët, ut etiam ex conducibilibus pauciora, offerantur, valet enim hic præsertim illud: Impura corpora, quo magis nutriyeris, eo

magis læseris. Motu & exercitio corporis modico, quod secundum Hippocratem artuum & carniū cibus est, sive refectio ac robur articulorum & musculorum, sanguis attenuetur. Ab operatione vero chirurgica patiens non frequenter de latere in latus se volvat atque revolvat. Vigiliæ non excedant, ne spirituum depauperationem pariant. Somnus sit moderatus atque ordinatus, ne humores viscosi & obstructions proveniant. Excreta & retenta per alvum, vesicam, uterum, cutem tandem suo respondeant officio, ne fomitem mali adaugeant atque foveant. Excernenda enim nisi tempestive educantur priusquam accumulentur, quæque adversa corpori injuriis obnoxio metuenda sunt, quoniam imminent similes humorum motus & morbi. Et quemadmodum alvi in specie lubricitas in conservanda sanitate maximas partes tenet, ita in hoc affectu auxilium præcipuum & singulare est. Venus certe magisque immoderata lædet tum vires eludit & debilitat: quemadmodum enim ut belle scribit Valerius Max. de continent: *Li Penates, ea civitas, id regnum æterno in gradu stabile steterit ut minimum virium veneris cupido sibi vindicaverit: nam quo ista generis humani certissima pestis penetraverit, injuria dominatur, infamia flagrat, ita corpus humanum firmum ac validum facile permanserit, ubi libidinis expertem quis se præstiterit, at brevi omnis vis corporis pariter ac animi dilabetur si perniciosæ hæ & improbæ cupiditates imperabunt, quoniam per feminis excretionem simul calor & humor vitalis laudabilis perditur. Tristitia præcipue curarum turbæ, mœror, terror, ira, horror inter animi pathemata vitanda, & cupiditates cœteræque animi, pestis & furia fugandæ, quarum tanta vis est, ut prorsus animo & corpori vigorem eripiant, unde nulla functio animalis machinæ rite procedit & sic morborum variis generibus occasio uberrima suppeditatur, siquidem in illa & per illam (tristitiam) acidum præcipue nocivum generatur, omnes secretiones & excretiones segriores redduntur, spirituum*
gene-

generatio impeditur &c. Ab adstantibus, blandimentis spes & animus ægrotantium erigatur & alliciatur. Et hæc quidem de diætâ adulatorum adducta sunt. Infantes lactantes nullum aliud regimen observare possunt, quam quod nutrices servant, igitur bene attendere convenit, ut hæc ad exactam diætâ nunc præscriptam se adstringant, & ne laborent morbo aliquo contagioso, lue gallica imprimis ut & scorbuto & simili, quoniam lac infantum alimentum varie sic inficitur, potum & viciatum, aut loco partium chylosarum ferum salibus imprægnatum præbere infantibusque varia incommoda parare aptum est, & ut debitis requisitis lac illarum gaudeat. Igitur speciatim consultum erit, si a pastu aliquam feminis anisi, fœniculi, carvi portionem manducant, quorum lactis coagulationem impedit & humores nutritios optime disponit aromatica volatilitas. Nec minus pultis habenda ratio est, quam ex pane potius triticeo exsiccato minutimque contrito cum lacte & tantillo feminis anisi & fœniculi pulverisati, quam ex farina parare magis conveniet. Circa pultis ingestionem detestanda speciatim illa nutricum & anicularum prava consuetudo, qua pultum vel alios cibos ore prius excipiunt, mastificant salivaque sua impura & fœtida inficiunt, ex quo non prima modo digestio sed & reliquæ eadem noxa imbuuntur atque depravantur. Insuper quoque lactatio sit bene ordinata nec superflua qua mastantur verius tenelli, quam lactantur, quoniam tunc lac priori jam subacido nondum digesto novum male superingeritur, ex quo cruditates necessario cumulantur & ex his plurima mala exoriuntur. Non omittantur quoque pro ratione ætatis convenientes corporis motiones, iactatio cunarum, in ulnis nutricum gestatio, lusus in sedendo & si ætas & vires permittunt ambulatio &c. Sique his tenellis ægris debita remedia interna propinare non liceat, eadem tamen nutricibus assumenda præbeantur.

§. XXII.

Ultimo loco hoc monendum duximus, quod ægris sic truncatis ablatisque membris & artubus majoribus ut fœmoribus, cruribus, brachiis plethoræ affectus ut plurimum sequantur, quibus ut etiam prospiciatur sanguinis missio aliquoties celebranda, victus que moderatus injungendus venit. Perditorum vero per hoc medium atque remedium, membrorum damnum refarciat per fabricatas machinas artificialis imitatio & manuum & pedum ferreorum & ligneorum fabricatio & applicatio, de quibus & de ejusmodi exemplis Aquapendens, Fabricius, Hildanus, Paræus, Solingen, Minodæus Lib. III. cap. 14, imprimis adeantur.

II.

DISSERTATIO MEDICO-CHIRURGICA
DE
LIGATURIS
DOLORIFICIS.

PROOEMIUM.

Vix perferenda, sed justa indignatione castiganda, optimo jure meritoque istae in medicos & chirurgos criminationes, quibus non modo ignara atque inepta plebs ad judicandum tamen praecipue, sed & alii iniqui atque malevoli nostrorum quidam hominum censores frivole atque inepte satis in bonos invehuntur, (siquidem si ullus artifex judicio hominum expositus est, certe Medici & chirurgi sunt) quod propter chirurgicos saltem quosdam cruciatus, quos infelicibus patientibus magno instrumentorum apparatu comparato, quorumque nec dum satietas, vinciendo, ligando, stringendo, rodendo, terebrando, ferrando, secando, amputando, infligendis vulneribus vulnera nova addendo (a quo ipse jam Hippocrates non abhorruit) atque urendo quandoque inferre habent necesse, non modo remedia haec inventa carnificum esse, latronibus magis quam aegrotantibus applicanda magna audacia asserant, sed & Medicis suadentibus atque injungentibus ac chirurgis operantibus curiosaeque licentiae grassantibus, lanionum, tortorum atque adeo carnificum titulum, ignominiae maculam crudelitatisque notam pessime imponant atque inurant, ideoque vatiniatio prorsus odio eosdem prosequantur. Haud enim scio, an quid indignius de nostris hominibus (non loquor de tonsoribus, balneatoribus, circumforaneis, seplasiariis & hujus faciei aliis pluribus, qui artem non nisi in tormentum generis humani exercere videntur) effutiri potuerit; inter quos praecipue me-
dium

dium digitorum (ut ajunt) monstremus, *Henr. Cornel. Agrippæ*, homini supra modum maledico ac nimia culpandaque licentia famoso quam sibi audacter sumpsit, in omnes propemodum, artes & scientias aut disciplinas laudabiles colentes atque exercentes. Ideo etiam non admodum collaudandus severus ille censor *Marcus Cato*, qui hanc quoque ob rationem lege caveret, ne Medicus Græcus aut Arabs Ægyptiusque Romam intraret, quoniam a sevitia & crudelitate, quam vocabat, medentium abhorreret, qui morbos urendo ac secando ad sanitatem perducere conabantur, atque vulnerarios ideo atque adeo carnifices vocavit, filiumque ut ab universis sibi caveret, monuit. Hinc & *Prudentius* scribit:

*Horretis omnes hasce carnificum manus,
Num mitiores sunt manus medentium,
Laniena quando sevit Hippocratica?
Vivum secatur viscus, & recens cruor
Scalpella tingit, dum putredo abraditur.*

At hortatur nos ac monet Medicinæ Parens *Hippocrates* noster, vid. *Seçt. I. Aphorism.* extremis morbis extrema remedia tanquam optima admove. Nam quamvis ad tria illa attendere jubeatur Medicus, ut cito tuto & jucunde curet; est tamen interdum, ubi necessitas, legis expers, ab hac regula deflectere jubet, & ut de vita & sanitate proximi laborantis consulat, atque magnis morbis, magnis remediis obviam iturus nihilque intentatum relicturus, ægrum tractet aliquando durius, atque adeo ab ipsa remediorum crudelitate in morbis crudelibus quandoque solamen speret, vel ad gaudia salutis excruciet. (ut *Cassiodorus* loquitur.) Inter illa quoque dolorifica & ægris sæpe molesta at felici effectu atque eventu comprobata atque a veteribus multis, inter quos *Erasistratus* est antesignanus passim collaudata atque commendata remedia sunt quoque ligaturæ dolorificæ, non vesana certe remedia, quæ pro exercitio disputatorio nobis argumentum selegimus, quod ut æquis *A. L.* oculis intuearis, enixe contendimus. His vero conatibus *Deus T. O. M.* exoptatum eventum largiatur, & faxit, ut cedant in
nomi-

nominis sui gloriam, Nobilissimæ Artis Medicæ incrementum plurimorumque ægrotantium desideratam salutem.

§. I.

Nostri census ligaturæ sunt, quæ variis corporis humani partibus, artubus, brachiis, cruribus, pedibus, manibus, digitis fortius stringendo applicantur, ut etiam dolores afferant, ac ut per illam ipsam fortio rem stricturam & dolorem, quem efficiunt, varia commoda atque salutare effectus simul concilient. Hæ sive latæ sive minus tales & contortæ rotundæque magis sint ex linteamine, panno, corio, filis sericis, laneis, cannabinis, inter se contortis conficiuntur, quæ dein sub nomine fasciarum, ligamentorum, funiculorum, cingulorum veniunt, & ita partibus corporis exterioribus, artubus, brachiis, manibus, digitis femoribus pedibus applicantur, ut forti manu arcte constringantur, atque undique membrum cingant, ac sensibilissime afficiant, ut ultra injectam ligaturam nullibi arteriarum pulsus percipiatur, moxque elapso paucis quodam temporis spatio relaxentur, sæpiusque sic per vices repetentur, ut partes non modo intumescant paululum, sed etiam rubescant notabilius & dolore quodam afficiantur, per quam constrictionis & relaxationis vicissitudinem simul varia maximeque verenda & periculosissima mala, quæ ex constrictione fortiori & diuturniori ex vasis sanguiferis & nervis præter modum coarctatis adeoque libera circulatione atque affluxu prohibito propullulant, ut inquietudines, vigiliæ involuntariæ, motuum imbecillitates, humorum præternaturalis affluxus stagnationes, exulcerationes, partis atrophia, virium debilitas, imo animi quandoque deliquium & febris atque gangræna, ipse tandem sphacelus ac mors præcaventur.

§. II.

Applicantur hæ ligaturæ & partibus in unitate solutis & integris, prout necessitas exigit, quando nimirum quod

præter naturam neque decenti naturalique modo & loco se habet movendum & removendum venit, unde varii formantur scopi, & varii spectantur effectus atque præcipue, ut attrahant, sedent, excitent, stimulent, derivent, divergant, revellant, (venia igitur sit horum nominum, nam non prorsus inania illa sunt) atque cohibeant, intercipiant. Licet enim eadem, eo quo veteribus placuit modo, stante humorum circulatione Gvil. Harvæi diligentia patefacta, non fiant, juvant tamen ea dum partem affectam ab irruentis impetu concitatori ejusque quadantenus collectione vindicant, & ab opprimentis, turgentis ac furibundi gravamine liberant, nec non lympham commovent, poros cutis referant, calefaciunt atque excernunt & auferunt, cutem rarefaciunt, poros & glandulas subcutaneas aperiunt, torpidum sanguinem fluxiliorem reddunt, atque majorem affluxum excitant. Ad tales effectus certius producendos hoc remediorum genus per ipsum rerum usum commendatum validum est, quam quod maxime & omnibus requisitis gaudens, quæ in hoc genere desiderari possunt, atque simul evporiston & domesticum, facile & sine sumptibus & impensis parabile exiguoque apparatu comparandum, sineque magna arte ac opere perficiendum. Non modo hinc utilissimum, sed & sæpius maxime necessarium est, quodque celeriter juvat, sique ad repellendos morbos omnes insufficiens solum sit, suum tamen ubique addit symbolum haud contemnendum, aliisque internis assumtis auxiliatrices quasi manus porrigit.

§. III.

Hi singuli effectus ex strictura, attritu & pressione subsequente, ex dolore & ardore clare fluunt, quando enim per ligaturas fortiter applicatas partium subjectarum tota compages & in ea cutis muscoli omnesque contenti canales vasa sanguifera nervi omniaque reliqua organa secretoria & excretoria, glandulæ earumque ductus excretorii valide sic premuntur, omnes canales angustantur, qua angustatione

mate-

materia inibi contenta & forte morbifica efficaciter exprimitur, simulque in vicinis undique partibus sanguis atque humores ad canales subinde angustiores adacti, atque vi quodam compulsi expressione ibi adhuc majori facta horum motus magis acceleratur, compages illorum dividitur, discontinuatur, subtilior & fluidior redditur, atque sic etiam quod hæret liquidi aut crassioris lenti, inertis aut difficilioris movetur in canaliculis quibusvis subtilissimis, poris, vasculis, fibris, glandulis dimovetur, abripitur, derivatur, secedit & foras excernitur. Ea enim quæ moventur magis adhuc quæ sic conteruntur, attenuantur. Hæc ut expeditius instituantur, adjuvat tonus atque elater partium maxime solidarum, qui hoc modo strictior, auctior & validior redditur, allectis spiritibus animalibus sensum motumque præstantibus, qui eas animant ac excitant, quæ operatio in aliqua parte facta longe lateque deinceps extenditur: Ea enim partium totius humani corporis atque præcipue motus fluidorum sanguinisque circuli, ut & ipsarum solidarum quas fibræ carneæ, membranacæ nervosæ componunt in partibus consensio est, ut si una earum afficitur, tenditur, stimulatur, vellicatur, aut motus acceleratur, in aliis quoque subinde partibus motus quoque auctior contingat, & in universa sanguinis & humorum massa motus & circuitus quoque intensior fiat, ut vela manuum saltem fortiori frictione id evenire comperimus, & sic quivis in seipso sentiet, pedibus, quæ extremæ corporis partes sunt, calidis servatis totum corpus incalescere. Ex hac sane consensione multi & varii peregrini & mirandi sæpe effectus proficiscuntur. Hæc & alia efficacius adhuc dolor exinde excitatus efficit. Hinc orgasmum notabilem mox patitur universa sanguinis massa, cor vehementius atque frequentius ad sui contractionem adigitur, & si augmentur & ingravescunt præter modum, multis pessimis symptomatibus, magnis fluxionibus & uberiorum humorum ad imbecilles partes affluxu, inflammatione, gangræna ipsoque

sphacelo corripitur atque corrumpitur corpus, atque adeo furore, infania & deliriis ipsa mens illis vigentibus, perturbatis spiritibus animalibus occupatur. Continuatis insuper longius his tormentis per influxus nimios spiritus tandem exhauriuntur & pereunt, unde sensus obtunditur sæpissime & partibus inducitur torpor. Hinc veteres ut Avicenna aliique vim attractivam iisdem adscripserunt; Recentiores vero Medici hanc rem affirmantes causam ejusdem scite per modum, modo digito quasi indicatum afferunt atque explicant perspicue, rosionem nimirum vellicationem & irritationem & tristem illum dolorificum sensum partem aliquam acerbè afficientem ad eam humores copiosius movere & pellere spiritus animales, quæ ab illorum occurso dilatata & tensa copiosius subinde sanguinem admittit in se, sic admissus vero uberius & subinde irruens tandem fibrarum tonus laxatur nimis ac debilis redditur, ut adhuc plusquam antea jam recipiat, & continuante dolore non omne remittatur, ex quo impedito refluxu tumor subnascitur, stagnans sic sanguis atque incuneatus quasi & congrumatus parti dolenti diutius affluentis affluxu motuque impresso actuatur, & ad fermentationem quandam adducitur, a quo intestino motu fibræ partes sensim distenduntur, & ab acrimonia conjuncta eroduntur, unde dolor magis magisque augetur. Hi universales corporis vitalis animalisque tortores frequentius sane atque communius acerbiusque aliis malis singulis animalis partibus violentiam inferunt, præcipue magis sensibilibus membranis & nervis proxime motricibus fibris, muscularibus nec minus tendinibus & ligamentis, & dein etiam vasis humores continentibus, per quas sensiles partes moleste affectas accidit, ut non raro dolentibus quibusdam partibus condoleant aliæ non solum vicinæ & proxime adjacentes, sed & interdum longius remotæ.

§. IV.

Ubi dolores affligunt vehementiores, immanes & continui

tinui a natura illi alienissimi tristes & graves sensus omnibusque sensibus externis communes, affectus atque morbos comitantes & subsequentes potissimum omnes, quique adeo molesti sunt, ut miseri præter hanc omnia mortem etiam non raro perpeti malint, nihilque ideo magis ac hujus levamen ac sublationem exposcunt, ac rogant, horumque remediis nihil gratius habent, atque qui spasmodicis suis contractionibus causas morbificas aliaque symptomata detinent, incuneant & adgravant, sublationemque eorum impediunt; maxime si eas quæ amplissimo in corpore humano munere perfunguntur nobiliores nimirum & interiores partes & ad vitalitatem maxime necessarias, cerebrum, nervos, cor, diaphragma afficiunt, ac torquent, res est periculi plena: Siquidem ad vires prosternendas mortemque inferendam validissimi illi sunt, concurrentibus præsertim gravioribus symptomatibus aliis, vigiliis nempe, extremorum infrigidationibus, animi deliquiis, deliriis &c. Ibi non modo admodum utiles, sed & maxime necessariae ligaturæ dolorificæ censentur, atque ubi abstrusissimæ intus causæ morbificæ hærent apprime conducunt: Sic v. gr. in illo difficillimo cognitu casu, quem G. H. Velschius, Augustanus Episcopus. L. IV. proposuit de scemina quadam primaria intolerabili ventris cruciatu per intervalla exacerbari solito diu afflictâ, cujus nec causam satis assequi poterant, exercitatissimi Medici in consilium vocati & medicamenta sive interna sive externa doloris vehementiam nedum mitigabant, atque conjecturando tandem ille eam in bilem conjecit, tumore vias obstruente aut comprimente diutius in vesica retentam ipsaque mora acriorem & malignam redditam ingentes illos cruciatus genuisse, si quando copiosior per intervalla in intestina effunderetur, allevamento ligaturæ dolorificæ externis partibus applicatæ forte fuissent. Rursum ubi iidem ignobiliores partes & exteriores & a principibus partibus longius remotas, ut artus, brachia, crura, pedes & tibias infestant salutare in-

terdum esse possunt, quoniam hoc medio atque remedio licet satis ingrato, noxii humores procul etiam depelluntur atque exonerantur. Porro exinde haud incongrue concluditur, ubi materia peccans acris mordensque dolores inferens intimius se insinuavit & profundius hæret, id eoque admodum pertinaces sunt, atque ad quos medicamenta validissima etiam sæpe tam alte vix penetrare & vel leniendo vel discutiendo auxilium ferre nequeunt, quales præcipue cephalalgia, ophthalmia, odontalgia, otalgia, cardialgia dolores ostocopi dicti, ischiadici, podagri, alii ex aliis fluxionibus & congestionibus oriundi, fixi vagique atque acuti & gravativi, & quorum longinquitas abscessus intus procreat, per subortos exterius dolores quandoque adjuutorio itidem esse valent, quatenus ad extra evocatur, atque exturbatur, quod intus hærebat, rodebat atque vario modo molestabat, ut perspectum est, frictiones fortiores, rubefacientia & cæsiones extremorum partium cum urticis, ambustiones per Sinensium moxam (cui artemisiæ nostratis lanuginem parem effectum edere in Ephem. N. Curios. Dec. II. An. IV. Obs. I. p. 1. notatum legitur) aliasque res combustibiles ut & sinapisinos phœnigmos vesicatoria in ejusmodi casibus admodum utilia esse partibus etiam non dolentibus applicata; Verbo non modo in immanibus doloribus sed & in quibusvis symptomatibus urgentibus compescendis primum propemodum locum sibi vendicant, vincula ejusmodi dolorosa quoniam revulsionem quasi efficiunt.

§. V.

Perpendentibus quanta & qualia mala hæc sint, (dolores) quæque alia longe plura eaque gravissima post se trahunt, quæ in hunc censum veniunt, quamque impense enixæque hi miseri patientes a medentibus soleant illorum allevamentum atque remedium omnibus etiam posthabitis aliis symptomatibus iisque periculosioribus efflagitare, ligaturarum dolorificarum usus egregius in his atque aliis morbis
 amplio-

amplioribus alioquin verbis edifferendis & recensendis paucis hic saltem collatis extemplo constabit & experti credent prospere solvi dolorem, dolore, tristi hac sensatione (ut alias quandoque etiam lætabili ut gaudio & risu, uti per multa constat exempla,) propemodum omnem eumque habitualem & pertinacem sive etiam ille sit ardens, pulsans, lancinans, tensivus, gravativus, mixtusque, sive etiam illum per essentiam sive per consensum nomines diverforumque horum diversam causam alleges, juxta Hippocratis Aphorismum 46. Sect. II. Duobus doloribus nec eadem parte obortis simul vehementior minorem obscurat: Spiritibus enim animalibus & sanguine dum in alia parte irritatio accedit retractis veluti & aliorum derivato animi sensu plusque commoto, doloris remissio contingit, uti aliquem speratum effectum acceptum referunt, habita causæ ratione applicatis vesicatoriis, fonticulis, setaceis, frictionibus asperioribus & fortioribus, flagellationibus, urticationibus, rubefacientibus, pectinationibus cucurbitulis, de quibus ut rei nostræ intersit, modo audiantur Hippocrates in Epid. dicens: Qui cucurbitulam affixit, cum in coxa dolorum haberet, huic in crus deorsum venit & melius habuit, & Vallesius hæc commendans sequentibus verbis: Nullum in magno dolore remedium magis præsentaneum & ut a parte affecta in aliam ignobiliorem materia abscedat, sæpe causa est, ut hic evenit. Vitus Ridlinus in Lin. Med. III. M. Dec. A. MDCXCV. refert; quendam empiricum se dolorem dentium cuidam certo amico sublaturum promississe, modo in alio loco dolorem quendam ferre velit, cui conditioni cum annuisset dentibus laborans medicastrum istum ano allium indidisse, unde tantus in illis partibus dolor subortus, ut de dentibus amplius ne verbo quidem æger, de dolore hoc vero multis ejulatibus conquestus fuerit. Perpendentibus amplius harum efficacia clarius constabit, stimulantia qualia maxime dolorificæ ligaturæ sunt, in distans quoque operari sive remotissi-

motissimarum etiam partium materiam peccantem ad stimulorum emissaria derivari, quæ res per multifaria experimenta atque exempla possit comprobari, si diutius huic inhærere volupe esset. In talibus affectibus, doloribus gravioribus stipatis & in periculum vitæ conjicientibus ligaturarum dolorificarum usus eo magis commendandus venit, in quibus interdum narcoticis utendum temere non est, neque venæ sectionem, alioquin liberiores sanguinis circulationem apprime promoventem & acres pertinaces dolores sopientem atque topicorum applicationem, dissuadentibus contra indicationibus & obstaculis quibusdam interpositis satis tutam esse censetur. Quod de doloribus dictum est, id etiam de inflammationibus, quas iidem ordinario comitantur, varias corporis internas maxime ac eas quidem nobiles partes occupantibus, ubi nimirum aucto attritu partium sanguinis in suo per arteriarum minima vascula in venas socias transitus est impeditus atque affluentis continuo reliqui sanguinis appulsu & agitatione commoti, dicendum & affirmandum æque convenit: Dissipant enim sic ligaturæ hæc & sanguinis motum localem potenter promovendo partem affectam liberant.

§. VI.

Hoc in numero habenda pariter alia vitia longe plura ipsorum spirituum animalium atque nervorum, quales sunt stupor, convulsio, singultus, paralytis, paresis passio hysterica, & epilepsia, nervorum rigor, spasmus sive nervorum distensio sive ea levis sit a flatibus potissimum oriunda, spasmus flatulentus ideo dicta, perbrevis licet, sæpius tamen recurrens, sive etiam gravior, diuturnior & pertinacior, quæ membrum sic contrahit, ut reduci ad pristinum statum vix possit, nervis musculisque versus suam originem præter voluntatem convulsis idque cum vehementissimo dolore, qui vires subinde patientis atterit atque consumit. Hæc ubi etiam partes remotas miserimum in modum vexant atque contorquent pessimeque
sic

sic vitiant ligaturæ dolorificæ artubus femoribus & pedibus ac ubi primum sentitur malum injectæ posteriores convulsiones supprimunt, componunt atque avertunt apprime motum irregularem nimirum spirituum animalium interceptando: Nam per irritationem ab extra factam vehementiorem prior determinatio excutitur & ataxia spirituum corrigitur, qualem effectum etiam videmus a vesicatoriis delirantibus v. gr. applicatis. Apud Lindenium occurrit juvenis quidam ex carie in pollice epilepticus, qui sola ligatura pedis arctissima paroxysinum impediēbat, quando-cunque volebat & in tempore adhibebat. Porro in illis gravissimis malis, quibus correpti homines aspectu quamvis sani atque valentes inflicta veluti plaga percussa repente concidunt & sine sensu, sine motu ac mente veluti cum stertore spiritum trahunt, nimirum in affectibus soporosis, lethargo, caro, comate nec non catalepsi, atque ipso attonito morbo & nervorum resolutione ut & vertigine rotatoria atque iis, in quibus mens patitur & errat in deliriis eadem cum fructu applicantur, iisque ægri commodissime excitantur, quovis modo juvantur & ad meliorem statum reducuntur, per dolorem nimirum sic excitatum, in quem finem etiam puncturæ infliguntur. Talem enim tristem sensum non modo sed & omnia alia quæ animum contristant in sensu extincto revocando plurimum prodesse, Avicenna scripsit Lib. III. Tr. Fen. IV. Cap. I. Nec non quoniam movent & excitant spiritus atque humores non modo in suffocatione uterina, sed & in lipothymia & syncope opem admodum opportunam conferre valent. In paralyti & ubi sensus deficit, membris sic vitiatis, ut rursus vigorentur ipsis potius inducantur, alternis & sæpius repetitis vicibus tamdiu repetantur, usque dum calor, motus & sensus redeant, immo dolor quidam sentiatur tonusque debitus restituatur. His addendum delirium triste seu melancholia atque inferendum, ligaturas dolorificas, interceptionem & revulsionem humorum efficientes, auxilio haud

contemnendo esse. Ob eandem rationem in phrenitide paraphrenitide & mania nonnihil juvamenti promittunt. Hinc etiam fluit, quod strangulatis, quacunque etiam causa tales facti fuerint, efficaciter subvenire in pedibus præsertim applicatæ poterint. A fumo v. gr. carbonum, cespitum pituminosorum in cubiculo ante clauso, pene suffocatis, qualia exempla legas licet apud Langium in Epist. Platerum Lib. I. Obser. f. 16. Jacchinum in L. IX. Rhas. Com. 41. Amat. Lusit. C. VII. Cur. 33. Panarol. Obs. Med. Pent. I. Obs. 19. Schenck. Obs. Lib. II. Obs. 19. aliosque. A vapore musti & cerevisiæ recentis in cellis. Vid. W. Hæferum H. M. L. I. de Capit. Affect. J. A. Schmitz Med. Prax. p. 204. Borell. C. 2. obs. 4. Zacutum Lusit. de Princip. Med. Hist. Lib. I. obs. 10. f. 10. a fumo ex domorum incendiis vid. Borellus l. c. Zwinger. Theat. V. H. p. 510. a fumo fornacis vid. Hildan. C. IV. Obs. II. In metalli fodinis vid. Matthes. Sarept. Cap. XII. Libavius vol. I. rer. singul. Tr. I. de Nat. Metal. G. Agricola de Rer. Metal. Lib. VI. p. m. 172. Horstius P. II. Obs. 28. Marcellus Donatus L. II. H. M. Cap. VI. Solenand. Consil. Med. VI. Sect. V. Camerar. Op. Subcis. Cap. I. c. 27. a flore calcis vid. Tulpius Obs. Lib. III. cap. 41. a pulvere a vento impetuosius impulsio v. Platerus Obs. Lib. I. p. 185. & 172. De vaporibus ex cloacis subterraneis diutius occlusis, cryptis, sentinis & puteis exhalantibus vid. Panarol. Pent. I. Obs. 19. Sennert. Prax. Lib. II. P. III. Cap. 3. Hochsteter. Dec. III. Obs. 8. A rebus putrescentibus v. Oribasius Lib. V. Cap. II. P. Zachias Lib. V. tit. 2. qv. II. & Tem. III. Caus. 19. & 44. Si enim concussionibus & frictionibus uti assolent reficere hos in aërem liberum & puriorem & temperatiorem deportatos, possunt, multo citius & efficacius ligaturis dolorificis id præstabunt. Pariter laqueo suffocatis & adhuc calentibus & aqua submersis & tanquam mortui jacentibus applicatis ligaturis fortioribus subindeque repetitis potenter succurrere opem laturo poterunt. Confirmat hoc Sachsi experientia quam

in Ampelogr. Lib. II. c. 3. allegat hos pronos in terra extensos & plantis pedum baculo fortiter percussos revivisse. Idem de fulmine tactis vel attonitis, si scilicet spirituum influxus notabiliter cessans deprehendatur, dicendum & laudandum venit. Per se intelligitur, quod in his læsarum partium habenda sit ratio, nempe v. gr. non conveniunt in iis applicatæ, quæ fervore & impetu fulminis am bustæ & læsæ sunt. In longe pluribus morbis iis denique præcipue, in quibus spiritus animales laborant aut afficiuntur, in morbis venenatis malignis, morbo hungarico, variolis, petechiis & similibus & in quibus alias vesicatoria, frictions, fonticuli commendantur, ligaturæ dolorificæ locum quoque inveniunt, eum præsertim in finem, ut aura & materia maligna & venenosa potenter revellatur.

§. VII.

Magis adhuc propemodum necessariæ sunt, quia in mora periculum maximum positum est, in sanguinis præternaturali effluxu, quem hæmorrhagiam vocant, eoque enormi, partibus fauciatæ applicatæ ligaturæ dolorificæ, aliterque, dirigunt, aut intercipiunt atque avertunt. Non magis prudentum quorundam quam populari observatione constat, ad diversionem materiæ catarrhosæ potissimum fluentis in duobus manus digitis admodum fortes ligaturas facere, in quo certissimum præstant effectum constringendo, atque ulteriorem cohibent hæmorrhagiam maxime verendam & in qua maximum malum cunctatio est, quæ expectando felicem alias successum, pessime præsentia negligit, actuali auxilio obturando, vulneris parietes ad se invicem adducendo vasaque majora læsa coarctando, etiam si illa arteriæ sint, quæ sanguinem transmittunt, conf. Job. a Meckern p. m. 163. seq. atque derivando & ad alias partes revellendo & Th. Bartholinus, qui V. Epist. Med. Cent. III. Epist. 54. in aneurismate adhuc recenti potius & ubi applicari commode possunt, (nam in collo v. gr. ut per se patet locum non inveniret) per actam & dolorifi-

cam ligaturam, quam expulsivam vocat Marque Chirurg. Traitée des bandages Chap. XVI, & descriptam atque delineatam dedit, miraculi instar patentem hiantemque arteriam apprime constrictam atque periculum vitæ exemptum expertus est & Aurelius Severinus qui itidem in arteria præfecta omne verendum vinculis in promptu sustulit, vid. Chirurg. Effic. Part. II. Angiol. iisque pariter felici cum successu Morellum usum fuisse, Zadicus Gallicus Med. An. I. Obs. III. mens. Januario testatur. Ipso nimirum tumori applicantur & quibus versus truncum ita ascenditur, ut paulatim laxiores fiant ligaturæ ut scilicet arteriæ pars superior comprimatur, ne ulterius dilatari rumpique queat, sanguinisque impetus a corde propulsus compescatur. Exinde haud obscure aut non dubitanter inferendum, eas etiam in varicibus, quos aliqui aneurisma venarum vocant, apprime quadrare. Quemadmodum enim in levioribus casibus & ad paucum tantum temporis spatium solius digiti admotione vel argentæ monetæ impositione vulnera occludi & hæmorrhagiæ inhiberi a chirurgis solent, ita in gravioribus ligaturæ fortius & ad doloris etiam usque perceptionem constrictæ commodiusque diutius paulo sic relictæ omnium necessariæ erunt, ne cum sanguine, pretiosissimo vitæ thesauro, simul ipsa vita pereat. Pariter si citralæsionem externe factam, cruor magno impetu effertur periculumque subest ne hominem exinanitione exanimet itidem immoderatus hic sanguinis effluxus certius omnium his remediis externis ligatis fortiter brachiis, cruribus pedibusque reprimatur. His si non sisti potest certe magna sanguinis intemperies junctis simul internis medicamentis huic appropriatis corrigenda. Sic in vulgus notissimum est, narium hæmorrhagias forti narium compressione ex tempore sisti. Aliquoties easdem enormes aliis remediis non sufficientibus ligaturis per ligamenta ex panni extremitatibus abscissa mediantibus quibus, tibialia alias commoda strictura firmari solent intercilia arctius ligata & ad-

stricta

stricta ex tempore & feliciter compescuit Præses. Imo experientia docet, si digitus saltem manus filamento arctius ligetur, aut saltem vehementius incurvetur minimus (digitus) hæmorrhagiam sisti. De quali etiam effectu Rondeletius Method. Curand. morb. cap. LXIII. p. 281. Crato in Epistol. & Consil. Lib. V. Conf. 7. H. G. Fabric. Hild. Obs. Cent. II. Obs. 15. testantur. Jam Hippocrates Lib. II. Sect. V. de Morb. Mulierum hoc remedii genus atque post eum Galenus vid. Lib. ad Glauc. c. 14. ut & Aetius de Re. Med. Lib. XIV. c. 25. & Avicenna vid. Cap. de Ligaturis, nec non Paulus Aegineta Lib. III. c. 63. Zacutus Lusitanus Prax. Hist. Lib. III. c. II. Fonseca Tom. I. Consult. 55. proposuerunt & laudibus multis extulerunt. Chrysippus Cnidius memorante Galeno de Venæ Sect. homini cuidam sanguini spuente tales applicavit, quod consultius duxit quam si sanguis e vena missus fuisset: Statim quoque apparet ratio, nam sanguinis motum versus pulmones certissime prohibent. Siquidem effectus ratio horum auxiliorum ac rerum in his casibus consistit prope modum omnis, quod ex toto corpore venientem per venas sanguinem per venam cavam ad corejusque ventriculum dextrum per aliquod temporis momentum detineat atque impediat, ne tam cito ad suum hoc punctum revertere possit, per quam remoram mora conceditur ne sanguis rursus per arterias concitato motu ad partes perveniat. Notanda hic præsertim ac memoratu digna observatio est, quæ apud Willisium in Pharmac. Rat. Part. I. Sect. III. Cap. II. invenitur de hæmorrhagia minime sanguinis copix aut æstui præternaturali & furibundo sed spasmodicæ cuidam ac intervallatæ arteriarum contractioni adscripta, quam venæ sectiones repetitæ ac multa assumpta medicamenta aliaque in usum ducta remedia deteriore reddiderunt, adeo ut res desperata videretur, in meliorem vero statum & saluberimum ligaturæ tales tandem applicatæ adhibitæ simul interne paucis dosibus pulveris cujusdam absorbentis ac anti-

tispasmodici per Dei gratiam perduxerunt. Ea præ aliis in his læsionibus simul habenda ratio est, ut sensim sanguinis effrenus effluxus per ligaturas injectas cohibeatur, ne subsequens inflammatio major reddatur purisque copiosior generatio aliaque difficilia symptomata magnum negotium deinceps pariant; neque nimis cito ligatura solvatur, ne exortum malum recrudescat. In effreno pariter mensium & lochiorum fluxu id multipli experientia hodie est stabilitum, comprobatum atque commendatum, ut nimirum laquei supra genua, femora & cubitos injiciantur fortiusque & sæpius iisdem constringantur. His itaque positis atque evictis non est, cur de harum utilitate dubitemus aut obloquentes Asclepiadem citante Scribonio Largo. vid. Augerii Ferrerii Castigationes c. 27. & Alex. Benettum in Theat. Tabid. Exercit. 26. audiamus. Rursum quod forte miraberis in contrariis his morbis non raro similem effectum edunt ligaturæ dolorificæ, ut in obstructionibus mensium & lochiorum suppressione cruribus & furis utpote inferioribus partibus injunctæ, quorum naturalem effluxum ut frictiones, scarificationes balnea ita & ligaturæ ejusmodi juvant cutem enim rarefaciunt, poros & glandulas subcutaneas aperiunt, torpidum sanguinem fluxiliorem reddunt atque majorem effluxum excitant, sicque menses commode invitant atque restitunt.

§. VIII.

Proficua præterea admodum sunt ligaturæ dolorificæ in tumoribus præcipue pedum œdematosis, utpote molli-
bus, laxioribus justo & indolentibus aut avertendis aut curandis, quoniam stagnans situque peccans serum vapes-
cens atque spissescens varioque sic modo in corruptelam abiens, namque & hic vitium capiunt, ni moveantur aquæ vitales microcosmicæ, circulum debitum vitalem moratur aut penitus sistit, & elater & tonus partium fibrarum nimirum motricium musculosarum & cutaneorum staminum labefactatur debilitatur & destruitur, laxatur
nimis

nimis & extenditur, atque ipsi animales spiritus circulan-
dis concitandis & promovendis fluidis humoribus dicati
non amplius præstant illud, quod debent præstare & se-
cundum veterum locutionem expultrix facultas læditur,
unde singulæ partes & fluidæ & solidæ vitali motu privan-
tur & sic cachecticus & hydropicus status inducitur, atque
quasi enervatio (ut ita loquamur) quædam accidit, adeo,
ut, etsi postea ab imbibito humore liberentur ad natura-
lem statum difficile & fero tamen aut nunquam, non raro
redeant. Necessarium hoc remediorum genus eo magis
adhuc est quia hæ extremæ & infimæ corporis humani par-
tes omnium remotissimæ sunt a fonte centroque corde,
humorum vitalium, caloris & vitæ ut motus major & effi-
caciior ibi procuretur, unde etiam provida Parens Natura
in moræ jugis & interruptæ circulationis compensationem,
ne stagnatio tam facile fieret, pedibus motum crebriorem
ambulando, ut brachiis & manibus laborando optimo consi-
lio injunxit atque præcepit: impulsu certe & exercitatione
majori & validiore maxime opus habent, ut sursum versusq;
suum centrum per eas sanguis moveatur motu hoc ipsis na-
turæ legibus repugnante, quippe omne grave sponte sua ten-
dit suoque motu deorsum unde ex subsistenteque aut lentius
moto sanguine serum ordinarie e vasis per poros exit atque a
grumo secedit, quod ex sua natura lentior atque minus ad
movendum aptus & frigidus sic dictus humor est, sique salu-
asper & acris simul aut deinceps talis stagnatione evadit,
intimius findendo poros fixiorem sibi parat sedem & quan-
titate & qualitate in commune vitium sic laborantibus, at-
que si intemperatum adhuc magis redditum est, facile
rumpit vasa. Hinc & toto die videmus, quod homines se-
dentariam aut mollem vitam agentes & præcipue fœminæ
atque ætate consistente vel appetente senili constituti, tem-
peramentique humidi & frigidi aut habitu corporis succu-
lento præditi, obesi, plethorici, potui largiori aquæ, vini,
cerevisiæ, spiritus vini indulgentes, lectica portatili aut
curru

curru utentes, neque ambulando pedes exercentes ex pedibus & eorum tumoribus œdematosis, arthritide, podagra, inflammationibus & tandem exulcerationibus, aliisque corruptionibus ad gangrænam facile abeuntibus, nisi provideque præcaveantur, quæ mala præcipue Lipsiæ familiaria sunt, laborant; secus ejusmodi vitia iis, qui sæpius obambulant cursuque quotidiano frequenter pedes exercent accidunt, ligaturæ vero dolorificæ, ut externa remedia, impellunt, movent & promovent sursum, ab inferioribus ad superiora versus, adacta utpote qui seri ad superiora refluxus admodum difficilis est, ut internis dein purgantibus & diureticis maxime per excretoria sua organa ex corpore commode proscribi possint, simulque elaterein fibrarum juvant & restitunt, & fibris notabiliter sic constrictis spiritus animales fibras nerveas animant, ut promptius expediantur subsistentes particulæ lentiores. Redditur sic tonus deficiens & vis constrictiva cessans hætenus distensionis & laxitati velificans, quo & occasio nascitur & stimulus tumorem imminuendo & stasin non modo ulcera imminuentia sed & ipsam gangrænam, quæ presso quasi pede ex facili succedit avertendi; Qua de re prognosticon Hippocratis VI. Aph. VIII. verissimum manet, quod aqua inter cutem laborantibus exorta in corpore ulcera non facile sanentur; Nec dubium est, quin & particulæ viscidæ & crassæ situque jam corruptæ valide resolvantur & dividantur atque ad amotionem præparentur. Attamen id scire licet, convenire has ligaturas applicatas in hydrope atque tumoribus pedum œdematosis in principio magis ac malo nondum adeo confirmato inveteratoque ac materia adhuc molli mobilique existente nondum viscida adeo gelatinosaque facta aut etiam acri atque corrupta. Hæc si minus juvent nihil proficient aut valebunt alia remedia applicari solita etiam optima: Quoniam circa nocturnum tempus hi tumores serosi augmentum capere ordinario assolent, & tunc fibrarum motricium vis, elater ac tonus remissior, languidior & laxior factus

factus est, consultius ducendum venit, ut circa hoc tempus hæ ligaturæ expulsiuæ in usum trahantur, nam motus hac specie repetita sæpius partium fibræ roborantur simul atque firmanantur. Nemini ideo scrupulus moveatur, ac si per ligaturas hoc modo huncque in finem applicatas perperam repulsiō humorum serosorum & excrementorum in corpus & in abdomen fieret, atque fatius consultiusque esse eundem in pedibus relinquere: certe namque compareret asserti nostri veritas, experientia iuxta ac ratione fundata: Præter illam enim quam firmam esse omnino quivis peritus annuet dogmaticus, & intelligentem Medicum non fugiunt hæ rationes quædam, fieri nimirum criticum in morem œdematosos pedum tumores sive tendere deorsum & quodvis fluidum in corpore subsistens & vitalem motum exuens perdere suum usum, sanitati & vitæ nocumentum & periculum inferre adeoque esse omni debito modo ejusdem motum & expulsionem procurandam, auferendo quietem, corrigendo stasim impediendamque ulteriorem corruptionem, aliudque esse repellere indecenter, aliud conformiter & naturæ legibus adæquate, partique affectæ materiæ contentæ fluidæ, quietæ convenienter atque deinceps per interna his juncta & subsequencia medicamenta utilia & apta provocare foras excretionem. Providi enim Medici circa hanc etiam rem Hippocratis monitum curæ cordique habeant inquietis Lib. de Medico Cap. III. t. 9. Quæ vero offeruntur, omnia considerare oportet, ut conferant, maxime si ægrotæ parti adhibebuntur, talia autem sunt ligamenta & medicamenta. Utrorumque enim usus opportunus, itemque negligentia magnam differentiam habet; Hac de re, experientia propria haud simplici vici convicti, ligaturas debite sic adhibitas aliis remediis externis alias satis validis adeoque non contemnendis fursuribus & arena, calidis balneis laconicis, æstuariis & sudatoriis vaporosis, fotibus, suffitibus

longe anteferendas esse. Si fidos adhuc hujus rei testes Authores desideres modo exhibeamus inter multos quosdam, qui sunt ex veteribus quidem Græcis atque Latinis Galenus Lib. II. de Art. cur ad Glauc. cap. II. qui sequentem in modum scribit: Si vero in aliquo ex membris externis tale fuerit œdema, incipiendo ligaturam in imis partibus finire oportet, in altioribus ejectionem & compressionem & universam distributionem faciendo velut in fracturis. Curationis enim intentio aut indicatio in ejusmodi affectibus mixta est, una quidem, ut earum substantiæ aliquid dissolvatur, alia vero ut aliquid congregetur ac restringatur. Sequentia addit: Ego in diuturno œdemate, ubi prius partem oleo illinissim, deinde spongiam ex lixivio apposuissim, atque vehementius strixissim, affectum perfecte curatum vidi, ad discutiendum & incidendum: id quod in omnibus fere diuturnis affectibus probatum haberi non ignoramus. Succedant alii; ut Aetius qui Tetrabibl. III. Serm. II. c. XXXI. p. m. 589. de hydropis cura latius tractans, sequentia quoque profert: Amplius autem ventrem tum intestina ligamentis adstringant, itidemque omnem cutis coërcent tumorem: Juxta hunc præsertim Celsi egregia & nitida scripta evolvenda, in quibus Lib. III. Cap. XXI. de Re Med. p. m. 165. legitur: si id morbi genus est, quo in partem multa aqua contrahitur, oportet malagma habere impositum, quod digerat, idque ipsum superimposito triplici panno, fascia, non nimium tamen vehementer adstringere, quod a Tharria profectum servatum esse a pluribus video. Ex recentioribus, qui hujus rei testimonia afferunt, ex quibus notissimi sunt, & primo quidem loco nominandus omni fide dignus Petrus Forestus, qui Observat. XXXVI. Lib. XIX. p. m. 255. de monacho quodam Franciscano refert, quod cum crus ejus sinistrum œdematosum neque fomentis neque linimentis in totum detumesceret, sola deligatione fortiori

fortiori per ligaturas præter omnium expectationem ex aſſe curatus fuerit. Felix dein Platerus adducendus, vid. ejusd. Tom. III. Prax. p. 273. ubi & primo quidem loco ita ſcribit: Fasciis vincire & ſtringere locum ubi œdema enaſcitur, admodum ipſius incrementum prohibet, & ſecundo p. 304. ubi in intumeſcentia pedum diſfuſa, alia ab ea, quam tumorem œdematoſum vocavit, molliori a ſeroſo, crudoque ſucco prognata, nominatim in hydrope curanda occupatur. Topica quod attinet, addit, ejusmodi humiditates, unde pedes intumeſcunt, etiam ab initio repellendæ erunt &c. Inprimis autem, pergit, fasciæ hic aliquid ſingulare efficient, intumeſcentiamque hanc continebunt, tandemque ne amplius redeat, prohibebunt, ſi indies fascia longa palmum lata, ab imo pedis incipiendo, & ad genua uſque procedendo, pedes ſtriçte mane, dum nondum adeo, atque interdium fieri ſolet, intumuerunt, obvolvantur, ſicque donec iterum decumbant, vel etiam dies nocteſque retineantur, quod & ocrea molli, arçte per futuras in longum pedi adſtriçta, aliisve artibus præſtari poſſit. Atque Sennertus, qui Prax. l. 3. p. 6. ſ. 2. c. 3. p. 743. cruribus tumidis & inflatis hydropticis commendat, ut ſpongia appropriato decocto vel lixivio, vel aqua maceretur, iterumque exſiccet, & fortiter cum fasciis circa crura ligetur, donec paululum detumeant.

§. IX.

Sine dubio etiam in aliis tumoribus hydropticis & œdematoſis atque partibus anafarca tumefactis & abdomini ſcroto cum euphoria ſineq; periculi metu injici poſſent ligaturæ eaſque longe præferendas eſſe exiſtimandum ſcarificationibus, quaſ tamen efficaces & tutas pronunciant Hipp. L. de Itern. Affect. Cap. XXIV. T. 25. & Nicol. Maſſa Ep. XXI. p. 112. b. In gangliis item, nec non ſcrofulis & ſtrumis na-

fcentibus abigendis, haud supervacaneus ligaturarum dolorificarum erit usus, quoniam sola & sæpius repetita compressione & attactu fortiori per manus aut digitos facta, aut mediante frusto imposito plumbi, aut paulo fortiori frictione & simplici salivæ ilinitione hi præternaturales tumores subinde auferuntur. Haud dubitanter hic inferimus, quod & in catarrhis gravioribus & pertinacioribus in rheumatismis locum quoque inveniant, quoniam potenter revellunt aliorumque dirigunt, aut intercipiunt atque avertunt. Per popularem observationem constat, ad diversionem materiæ catarrhosæ potissimum fluentis in duobus manus digitis admodum fortes ligaturas facere. Plinius scribit catarrhos omnes per fortissimam ope ligamentorum constrictionem pollicis pedis a capite posse averti. Hinc & in fluore albo mulierum in superioribus partibus institutæ revellere queunt: Conducibilia hæc auxilia admodum sunt, quando materia peccans arthritica, scabiosa, purpurea ex exterioribus corporis partibus ad interiora convertitur atque visceribus labem certissime nocituram & pessima & periculosa symptomata imprimit ac infert. Datur enim conversio multiplex in natura humana atque per varia media a partibus internis ad externa ac vice versa ab externis ad interna, uti sæpissime malo quidem sæpissime omine, post hæmorrhagias, diarrhæas aut purgantia assumpta in corporis habitu efflorescentiæ cutaneæ evanescent &c.

§. X.

Aequè merum serum laudabile interdum a venæ sectione, quando sunt vasa lymphatica læsa, per longum temporis intervallum e vulnere aut alio modo ruptis horum vasorum subtilibus membranulis, manat, aut dilatatis illis præter modum hæret atque lymphæ circulus varie turbatur, quibus in casibus indicationi satisfaciunt juxta ex-
stillan-

stillantis feri per siccantia adjecta remedia exsiccationem ligaturæ etiam fortius constrictæ, licet sine dolore haud applicari possint.

§. XI.

Sequitur jam ut harum usum pro atrophiam vel ariduram partium laborantibus ac marcescentibus atque paralyticis membris pro eo ac par est laudemus & commendemus. Per eas nimirum, præsertim si a superioribus partibus ad inferiores versus adiguntur, humor nutritius propter calorem, qui exinde augetur, partes nutriendas dilatantem porosque aperientem atque humores & ipsos animales spiritus ad accessum invitantem propterque dolorem, cujus vi natura parti laboranti & pressæ quandoque succurrere studet sanguinemque & cum eo particulas alibiles & nutritias eo i. e. ad exteriora prolicat & mittit veluti auxiliares copias, & quasi attrahit. Tonus enim, robur, debita partium strictura, vis motrix & elastica atque expandens expandendosque succos in partium poros adigens & quasi incuneans requisita ad nutritionem & ad soliditatem partium conciliandam necessaria sunt. Testimonium hujus rei si requiras tibi inter multa Joh. Jessenii vel unicum sufficere poterit, qui in Instit. Chirurg. p. 45. scribit: quod dextro crure ex atrophiam laborante in sinistro a manu ad axillam progressu facto ligaturas fortiores compressorias induxerit, atque in integrum has partes corruptas restituerit. In hanc rem notabile est, flagellis & ferulis ad bonam habitudinem macilentis inducendam veteres usos fuisse, quibus graciles partes ad modicam usque intumescientiam & incalescentiam flagellabant referente Galeno Method. XXIV. Cap. XVI.

§. XII.

Ut nutritionem imminutam sic & quæ exinde procedunt mala juvant ac emendant, ita etiam depravatæ & in

forma vitiatæ & auctæ præter naturam prospiciunt, corrigunt & extirpant ligaturæ dolorificæ; scilicet loquimur hic de rhachitide, excrescentiis variis in variis partibus, fronte, naso, manibus, pedibusque &c. fixis & pendulis acrochordonibus, verrucis, myrmeciis, clavis imo quandoque mariscis & ficubus, ateromatibus, steatomatibus, strumis, scrofulis, polypis narium (si nempe in exterioribus radices fixas egerint) cornubus, quorum unum dimidii pedis longitudine pollicisque crassitie extirpatum esse Cabrolius refert. Obs. Anat. XI. quorum radices infixæ firmiter funiculis ex serico filo aut cannabino vel pilis equinis pro ratione extirpandorum confectis fortissime stringuntur constrictæque sic diu relinquuntur, usque dum denegata & inhibita nutritione marcescant & decidant.

§. XIII.

Sed plures alii morbi occurrunt, in quibus ligaturæ dolorificæ optime utiliter se gerunt, ex quibus jam indicabimus dyspnoeam, asthma illudque præsertim convulsivum atque in ipso paroxysmo constitutum, incubum catarrhum suffocativum ventris fluxiones ut vomitus eosque cruentos, atque choleram, dysenteriam (in qua ad partes superiores injectas validas ligaturas commendat Hermann. Conringius in Disp. de dysenteria §. 48.) diarrhœam, colicam passionem, ventriculi inflammationem, qui pessimi affectus hi artubus brachiis supra genu & femoribus circa ingven pedibusque ligaturis dolorificis applicatis quidem mitigari possunt revulsionis scopo indicato ac observato: In his morborum generibus hæc auxilia apud Abubeter Rhazes ad Mansor. de Re Medic. Lib. IX. Cap. LXII. & Oribasium de Morb. Cur. Lib. III. cap. XI. commendata leges. Eundem in finem furiosorum pedes fortissime ligantur. Ebriis qui his propemodum similes sunt (unde Seneca convenienter ebrietatem furorem voluntarium nominat)

minat) & revellendi & excitandi causa cum fructu applicantur. Ut non leviter in fœminis gravidis abortus terere solet: ita ligaturæ fortiores partium superiorum ob interceptionem fluxionis ad uterum non parum in eo quoque prodesse possunt. In his hucusque recensitis humani Corporis morbis ligaturarum dolorificarum extremis applicatarum usus certior est, quam longe aliis multis in quibus tamen a practicis hinc inde laudantur. Sic v. g. pro cataracta avertenda frustranea esse asseverantibus licet aliis omnino potius affirmemus, uti etiam hæc & similia remedium in hoc affectu ab universis Medicorum Collegiis Parisiensi, Monspeliensi, Pisano, Monacensi frustra adhibita fuisse legitur apud O Gremis in Arb. Hom. integræ & ruin. Lib. II. c. I. §. IV.

§. XIV.

Quando in his paragraphis ligaturas quidem dolorificas nuncupavimus & commendavimus animus atque intentio nostra non alia esse potuit, quam ut & in his rebus ut ubique atque in omnibus aliis sit modus habendus, ne ex salutari alias remedio carnificina fiat, Siculis tormentis accensenda. Quare etiam chirurgi talia applicantes caveant, nec crudeles se gerant, quod Henricus ab Heers vid. Ejusd. Observ. Med. 13. aliquando vidit, ac exinde tanto terrore horroreque tactus fuit, ut per totam suam vitam ligaturarum harum usum abominationi habuerit: nimirum offendeat aliquando adolescentem quendam ex philtro ut credebatur incoercibili sanguinis per nares, aures, genitalia & alvum effusione correptum, a chirurgis causam hæmorrhagiæ non magis quam modum ligaturas applicandi intelligentibus in brachiis, cruribus, digitis manuum & pedum validissime ligaturis constrictum adeoque equuleo quasi contortum, ut ejulatus miserandum in modum ederet,
lachry-

lachrymasque confestim effunderet, summeque precibus contenderet, ut ipsi sine tortura mori permitterent. Neque diutius sic constrictæ in partibus relinquantur, sed iterum subinde relaxentur & per vices repetantur, ne vas & nervis præter modum coarctatis circulatione humorum libera prohibita multæ molestiæ imo pessima symptomata inferantur, inquietudo, virium debilitas atque adeo animi deliquium, vigiliæ involuntariæ, inflammatio, exulceratio, febris, partis marcescentia, vasorum scissio, gangræna ipseque sphacelus.

§. XV.

Alia quoque adhuc monenda essent v. gr. quod utilius & efficacius ligaturæ dolorificæ afferantur post totius corporis evacuationem aliaque debito modo præparationem atque universalium sic dictorum ut & alterantium cuiusvis morbo convenientium medicamentorum exhibitionem atque ut ea pro re nata ulterius continuentur, & quod generalia quædam adhuc circa exhibendi modum observanda sint. Sic videndum quorsum concitator humorum impetus feratur; si enim sursum magis vergant, inferiora, si deorsum ruant vehementius, superiora, fortius & sæpius constringantur; Quod si æquo corporis humani hostes morbi ingruant Marte, ambobus quoque æqualiter prospicere convenit. Convenientius tamen est vitiosorum humorum colluviem versus inferiora & ignobiliores magis, quam superiores & nobiliores partes revulsionis hoc stimulo incitare. Sensim quoque hac constrictione procedatur, ut si modo morbi inducias patiantur, ut primum quidem minimum postea magis ligaturæ constringantur. Sed hæc hac vice satis esse possunt.

S. D. G.

III. DIS-

III.
DISSERTATIO
DE
MORBORVM PER MAN-
VVM ATTRECTATVM
CVRATIONE.

PROOEMIUM.

Quoniam rerum naturalium causas cognitione nostra vix, ac ne vix quidem assequi possumus, nisi observationes, & experimenta prius monstraverint viam, ac quasi prætulerint facem, intelligentes Medici, sibi, suæque arti, ægrotisque suis optime consulunt, qui artem suam salutarem, medicinam per alias latissime fusam scientias, ratione pariter, ac experientia veris suis veluti principiis suffulciunt. Etenim evenit sæpissime, quod cum effectibus suis plerumque causas metiri, & æstimare velint, ut in illis reddendis, si præsertim rationibus genuinis nec satis instructi sint, gravissime errent, propterea quod isti ex alio plane fonte non raro atque ipsis visum est promanare soleant; quemadmodum e contrario ratio sine experientia fallit non satis cautos, quia & facile possunt dari causæ, quæ rebus penitus expensis longissime ab effectibus abesse solent; quare qui ambo conjungunt, feliciter procedunt, atque ideo præcipue illi laudandi, qui vires remedium non tam specificis, & imaginariis interdum facultatibus quam mechanicis, & ex sua natura petitis suarum particularum affectionibus metiuntur, & pro ratione, proque varietate causarum morborum effectricium, aliarumque circumstantiarum in hunc censum venientium varias quoque curandi rationes, & modum instituunt, atque secundum recta

artis præcepta medicinam exercent; isti vero vituperandi sunt, qui vel hoc, alteroque fulcro, vel utrisque simul posthabitis, aut vanas fallaciæque plenas, aut superstitiosas morborum curationes susceperunt, eoque pessimo medio malam suspicionem arti adeo salutari, atque nobilissimæ contraxerunt, in quem censum præcipue veniunt ii, qui etiam periculosissimorum, & contumacissimorum morborum sanationem absque ullis in auxilium vocatis remediis tentant, & de perfectis iis maxime gloriantur, sed vel verbis, obscuro murmure prolatis, vel characteribus, hinc inde aut adscriptis aut appensis, aut amuletis applicatis, aut incantamentis, signisque variis, manibus pedibusque efformatis, & in transplantationibus, aliisque similibus magicis, magnam vim, ac efficaciam ponunt. Nemo autem curationem morborum per manuum attrectatum aut vanam, ac inutilem, aut superstitiosam esse credat, aut disertationem præsentem plus nominis, quam operis habere credat, cum ejusdem efficaciam ratione, & experientia esse fundatam in sequentibus paragraphis ibimus stabilitum. Quam brevem tractationem ideo non inanem, prorsus, & supervacaneam cognoscendis commodis, iisque tuto, ac jucunde conferendis operam quandam impendere arbitramur. Quamvis non manu (ut ajunt) fictam eam B. L. reperiet; nam breviter, & plane magis ad hanc rem propositam, quam prolixè, ac ornate scribere voluimus.

§. I.

MANUS, pars ea admodum formosa, atque amica extremorum humani corporis una ex carpo, & metacarpo & digitis composita organon hominis utilissimum, laboriosissimum, expeditissimum comparandis omnibus laboribus, actionibus, & muniis, quæ humana industria exco- gitavit, & injunxit, instituendis, ac obeundis aptissimum est; Unde & Aristoteli vid. Lib. IV. de P. A. n. cap. X. & Galeno de Ufu Part. instrumentum instrumentorum dicta fuit. Profecto si propius rem aliqua saltim æstimatione per-

perpendamus sapientissimi Auctoris nostri ac Parentis Dei perfectissimas manus, rerum omnium effectrices, mirari ac venerari statim jubemur. Etenim homo natus nudus, atque inermis, inops, alienæque opis egens, nec quicquam sine doctrina sibi succurrere potest, cum cætera animalia mox ab ortu naturam, instinctumque suum sentiunt, necessitates quærunt suas, & domicilia. Quam misera itaque hominis conditio esset, cum omnibus indigeat, nisi sapientissima Divina Mens in fragilitatis, & inopiæ subsidium rectam rationem, manusque rerum omnium operatrices dedisset, quibus illa quidem omnia utilia, & necessaria eligat, discernat, disponat, dirigat, his præparet, efficiat, ac contra irruentes injurias defendat. Nostrum nam forum spectantibus nobis, non omnes illas manuales operationes, quæ in medicina, & chirurgia ad vitæ, salutisque usum comparatæ occurrunt, commemorare, & concelebrare certum, ac constitutum est, sed illas tantum manuum applicationes explicandas apud animum decrevimus, quæ per impositionem, & contrectationem factam perficiuntur. Loquuntur de ea Theologi, loquuntur quoque Jure Consulti, nec Philosophi de ea silent, sed singuli de manuum impositione, ejusque significatione atque effectibus varia tradunt. Jure idcirco meritoque Medici quoque habent, per quæ manuum impositionem, ejusque commoda, & efficaciam extollant. Deastris gentiles olim manum quoque consecrabant, imo singulis digitorum singulares Deos, Deasque præesse superstitiose credebant. Apud Ægyptios Vossio teste de Physiol. Christ. & Theol. Gentil. pollex Veneri, index Marti, medius Saturno, annularis Soli, auricularis Mercurio erant sacri; Omnes Minervæ alii gentilium consecratos esse volebant, quia vel manu hastam vibrans penetrabile monstrat acumen, vel quod iisdem omne genus laboris, & industriæ exerceatur. Potiori jure totam manum cum digitis sibi Æsculapius vindicat. Certe in medicina, arte nostra maxime salutari, manus instrumentum

perquam salutare habetur, per quod vel sola manuum impositione, aut attrectatu, aut percussione quadam, qua fibrillæ papillares nerveæ in cutem terminatæ, & spiritus in iisdem animales commoventur, secundam tuemur valetudinem, vel adversam depulsis morborum seminibus, atque principiis corrigimus, & reparamus, conversumque succorum vitalium in orbem itum, reditumque motis averfis, ac eliminatis, qui illum conturbabant causis instauramus, prout inter veteres pariter, ac recentiores abunde constat.

§. II.

Scilicet ut manum huic tractationi admoveamus, pars hæc corporis vitalis vitalitate quadam gaudens, effectibusque singulis, quæ a vitalitate sine intermissione procedunt, calore, transpiratione & blando motu multifarias operationes, atque effectus, eosque quidem faciles, utilissimos, & maxime salutare etiam quæ ad artem nostram salutarem, medicinam spectant, perficere potest, atque remedia egregia, eaque potentissima pariter, ac jucunda, domestica, ac cuiusvis propria, atque connata, facileque ideo parabilia, pauperibus æque ac locupletibus communia, & libera omni tempore, omni loco, omni ferme occasione, omnibus omnis ætatis, sexus, temperamenti omnisque conditionis hominibus, cita, tuta, ac jucunda, pro lubituque accommodanda, simulque moderanda afferre.

§. III.

Operantur nimirum (ut explicatius paulo hac de re loquamur) sic manus impositæ, blandæque plus minusque prementes, & contrectantes sive propriæ sive alterius sua beneficia & auxilia conferunt, vel impositione, ac attactu saltem, vel attrectatione, palpatione, digitorum modulatione, ac titillatione, aut pressione, aut compressione paulo fortiori, aut percussione quadam, qua fibrillæ papillares nerveæ in cutem terminatæ, & spiritus in iisdem animales commoventur atque fomentatione, sive amico naturali

ralique calore, & copiosissimis effluviis temperatis, & salubribus naturæ humanæ admodum congruis, familiaribus, atque assuetis, optimis, tenuibus, humidis, & calidis facile se in poros alterius insinuantibus, humidis, aëreis, & spirituosus elasticis, quæ dein in alterius corpore, non modo ad exteriora membra, sed & ad interiores partes per circulationem allata, & pertingentia, similem, blandum, temperatumque motum suscitare possunt, simulque ex eo ulterior, certiorque argumentatio valet; hunc naturalem calorem, hæc vitalia effluvia extus intusque poros partium expandere, hærentes, ac lentos humores expansiva sua virtute dividere, crassiores, subtilisare, dura, rigida & resistentia flexilia reddere, influxum humorum, & spirituum animalium invitare, transpirationem insensibilem augere, effrenatos motus componere &c. Hæ naturales manuum per impositionem factæ salutares operationes certæ, constitutæque modo nobis sint, quæque suasemet veritate tuentur, & per afferenda hanc in rem exempla clare patebunt. Hinc illa ut minus certa, & evidentia ab instituto abeunt, quæ de manuum impositionis supernaturalibus effectibus, aut peculiari per eam sanandi divino miraculo quoque dono circumferuntur; quare ea aliorum iudicio potius & explicationi deferimus, ut v. g. de dono cælitusque in sanctitatis præmium concessio quorundam Angliæ, Galliæ, & Hispaniæ Regum. vid. Valdesi de Dignitate Regum Hispaniæ ex Beutero iuxta expellendi dæmones virtutem sanandi per miraculum strumas (atque Herculeum morbum) ut Regibus quondam Hungariæ eodem modo curandi regium morbum, Camerario & Happelio memorantibus Relat. Curios. P. I. p. 19., habetur. Michaël Medina Lib. de Recta in Deum Fide citante Fieno, memorat se Salmanticæ puerum quendam novisse, qui sanandi donum se habere, credebat, quique multos homines solo tactu gravissimis morbis liberabat. De Valentini Greatrakii Hiberni curationibus prodigiosis per manuum tactum liber

Ao. MDCLXVI. anglico idiomate est conscriptus, cujus titulo addita viri hujus imago, hocque elogio ornata: Valentin Greatrakes Esq. of Afane in y contry of Waterford the Kingdom of Irland famous for curing several diseases aud distemperes bythe stroak of his handonly. Mira sane ac stupenda, quæque propemodum fidem excedunt, de isto viro medicata manu instructo narrantur; sed hæc saltem innuentes lubenter acquiescimus, neque ulterius explicamus, authoritatique Collegii Medici Londinensis, Illustrique & omnis memoriæ Clarissimo Boyleo, Viro alias in eruendis rebus naturalibus sicut diligenti, ita acri, interpretem se præbenti non litem facere audemus, sed in medio rem omnino relinquimus. Similia exempla Otto Tachenius in Dissertatione Epistolica Ao. MDC LXXVI. de monacho quodam Franciscano Bagnone, & Antonius Benivenius de Abdit. Rerum Causis Cap. XLV. de Dominico Piscienti itidem monacho recensent. Recensent autem itidem bini laudati Authores multa prodigiosa, quæ hi duo monachi per manuum impositionem seu attactum in pertinacissimis, atque desperatis morbis perfecerunt. De alio quodam viro Ripis in Cimbria hoc dono prædito commemorat mira Pechlinus in Observat. Physico-Med. Lib. III. Obs. XXXII. p. 490. seq. Quorumque Clarissimorum Virorum fidem æque suspectam reddere nolumus, aut existimare eosdem confusis digitis non manu (ut locutio proverbialis habetur) rem porrigisse. Interim si nobis liberum sit hac de re aliquid adserere, aut affirmandi quid necessitatem nobis occasio imponeret, cum experientia fida nobis nondum probaverit, & impressionis, & superstitionis, & hominum fiduciæ, aut imaginationis, & persuasionis magnæ, sive insignis fiduciæ illius, ac spei, quam de remedio aliquo, ac amico atque accepto accepit patiens, ad promovendam & penitus alterandam auxilii efficaciam vi, (quæ sane in multis maxima est) aut ægrotantium, vel sollicitudine, vel spe agitatorum, credulitati atque quorum spiritus anima-

animales languidi sunt, animusque demissus, in quos efficacius vis illa insolens dominatur, potius quam calori, & effluviis balsamicis, & salutaribus ex manibus Regum exhalantibus, aut aliis modis adscribere mallems, cui etiam alioquin amuletorum, & plurimorum similium efficaciam Medici rationales, quos morbos cum recta ratione curare decet, adscribunt, atque considerantes, quantum valeat phantasia ac imaginatio, imaginationis quoque hinc remedia laudant, atque commendant. Certius autem erraverit, qui forte vanæ vulgi persuasione crederet, hanc virtutem sanandi septimo filio matris, quæ filiam antea non peperit ingenitam esse. Antiqua etiam & vulgaris est traditio, quod si bufo, talpa, aut etiam rana tamdiu in manu teneatur, donec moriatur, illam manum ea efficacia imbui, tactu has aliasque excrescentias abigendi. In hanc causam, huncque effectum refertur, quod de Comitibus Habsburgicis vid. Felic. Fabri Hist. Suec. Lib. I. C. 15. habetur, quod si balbutientibus, vel impeditioris linguæ hominibus osculum figerent, expeditam loquelam impertire possent. His simile est, quod Svetonius de Vespasiano sequentibus scribit: E plebe quidam luminibus orbatus, item alius debili crure, sedentem pro tribunali pariter adierunt, orantes opem valetudinis, demonstratum a Serapide per quietem, restitutum oculos, si inspisset: confirmaturum crus, si dignaretur calce contingere. Cum vix fides esset, vim ullo modo successuram, ideoque ne experiri quidem auderet: extremo hortantibus amicis, palam pro concione utrumque tentavit, nec eventus defuit. Per easdem curationes celebrem etiam fuisse Illustrem Balliorum in Gallia familiam, ex Scævola Sammerthanæ Elog. Lib. V. p. 142. seq. comparet, quæ, (uti perhibetur) quasi occulta quadam vi, non modo varios corporis morbos sanavit, sed & adeo luxata atque fracta, nervosque & artus contusos, vel quovis modo e sede sua emotos reposuit, atque restituit. Quale donum præcipue de Henrico III. Magni cognomi-
 ne

ne insignito multis literarum monumentis nominatus modo scriptor deprædicat. De similibus Strabo de Parianis maribus prodit, eos serpentum moribus remedio esse, si eos continuo attigerint. Plinius scripsit Lib. XXVIII. C. 3. quod quorundam hominum tota corpora profint, ut & de quibusdam familiis tradidit quæ sunt terrori serpentibus & tactu levabant percussos. Huc forte pertinere videtur Poëtarum fabula de Circe Solis filia, & ob magicam artem famosissima fœmina, quæ nocere hominibus, & prodesse tangendo potuit. Apud Circassios aniculas varios corporis morbos solo tactu sanare refert Tavernier Itiner. T. I. Lib. III. Cap. XII. Idem de Brasilianis Piso Hist. Nat. & Med. Lib. II. cap. V. atque de veteribus Ægyptiis Alpinus de Med. Ægypt. Lib. III. cap. XVIII. seq. scripserunt. Alia tam vetera quam recentiora exempla, quæ afferuntur, jam taceamus, & potius modo vere divinas manus Salvatoris nostri Domini Jesu Christi & dona divina discipulorum suorum, qui sub novi testamenti tempore, uti in Sacra Script. Marc. I. v. 41. c. V, 23. VI, 5. 32. seq. VIII, 23. & 25. XVI, 18. Luc. IV, 40. XIII, 13. XIV, 4. XXII, 51. Matth. VIII, 3. 15. IX, 29. legimus per manuum impositionem, contactum, aut apprehensionem morbos sanaverunt, pie veneramur & reverenter commemoramus atque deprædicamus.

§. IV.

Quibus indicatis ex Physiologia modo præsupponimus volas manuum præcipue præditas esse cute ordinario tenui, plana, rara, molli, ac sensili, porisque patulis, atque apertis, vasisque omnis generis copiosis; Unde præ multis aliis humani corporis partibus facilius, frequentius, & copiosius sudant, tactu res apicibus facile explorant, atque pulsus cordis, atque arteriarum motumque sanguinis, & humorum tam progressivum quam maxime vero intestinum in his percipere, & cognoscere possunt: Apud Medicos in confesso est, febres continuas latentes, lentasque hæcticas, in quibus motus sanguinis progressivus circularis

cularis magis imminutus, & intestinus motus, cujus præfertim effectus calor animalis est, præternaturaliter auctus fecus ac in aliis febribus observatur, ob remissiora symptomata in principio præcipue difficiles admodum cogniti esse, hincque ægros pariter, ac ipsos Medicos fallere: Etenim in his pulsus naturali aliquantum celerior & mediocris, in volis tantum manuum præcipue observabilis, atque primum non adeo acris, paulo post mordacitas, & ariditas quædam percipitur a tangentibus ibi, & arteriæ calidiores partibus vicinis deprehenduntur.

§. V.

His brevissime præmissis atque præsuppositis fiet, ut haud inani conjectura affirmemus calorem hinc naturalem tenuem, blandum, æqualem, perennem, humidum, vaporosum, spirituosum, æthereum, elasticum, salinum, sulphureum, adeoque activum, & per poros exteriores ad interiores quoque partes pertingentem, naturalique ideo magis familiarem esse, eoque calore utiliore, qui a fomentis artificialibus paratur, vel qui a lintheaminibus & pannis calefactis, & mediante igne ad fornacem comparatur, adeoque huncce calorem mediantibus impositis manibus efficacissime, ac utilissime fovere partes, vel proprii, vel alterius corporis, perfrigeratione ac ab acri gelu tactas, in quibus, ut nemo jam ambiguum habet, juvandis, fovendis, blanda & temperatissima saltem fomentatione opus est, ut pororum & tubulorum in membris frigore tactis servetur æqualitas, donec humores intus impediti & coagulati rursus in circulum naturalem redire queant: nam si calidiora nimis mox applicantur, coagulati humores impetuosius resolvuntur, relictis fibris flaccidis ac pene emortuis, interiora versus nimis violento modo moventur, ex quo corrumpi, gangrænaque, imo cito sphacelo affici possunt.

§. VI.

Etenim quoniam, ut ante interque manus sunt, (ut ajunt) universa naturæ opera, calore, utpote actione valida

ætheris, in intestino & vorticoso motu in partibus sulphureis consistente administrantur; unde & laudatissimum naturæ organon jam dudum is vocatus est, ita & in corpore nostro vitali insignem caloris usum quotidie deprehendimus: calor sane vitæ & sanitati amicus est, amicissimus vero consimilis vitalis. Hoc mediante pori mixtorum penetrantur, ac commodissime expanduntur, ut per solidarum nutrimentum apponatur, atque liquores illi roscidi vitales blando fotu humido & calido, vaporoso, spirituosissimo, elastico, æthereo, atque perenni influente suo non tantum dissolvuntur, crassiores subtiliores redduntur, inutiles fecernuntur & excernuntur, & a congelatione, ad quam alias valde proclives sunt, tutissime vindicantur, sed etiam undæ illorum excitantur, & perpetuo æquali jugique itu & reditu in debito ordine conservantur, atque adeo duræ, & resistentes solidæ partes flexiles exinde evadunt, quemadmodum digestionem, fermentationem, omnemque solutionem admoto calore egregie juvari, & animalia, insecta &c. quæ licet per aliquot menses frigore adstrictæ & tanquam mortuæ jacuerint, accedente quocunque tempore, reviviscere cernimus, unde & nullum animal sine calore est, quamvis non semper sensibili. Quid itaque convenientius & optatius debilibus, elanguidis, elumbibusque, ex longis & pertinacibus morbis convalescentibus, frigidis, & senibus, esse potest, quam si manus amicæ suis corporibus iterum iterumque applicentur, & exinde levamen, juvamen, vigorem ac refocillationem, atque caloris imminuti & pene extincti suscitabulum adipiscantur.

§. VII.

Quin imo per impositionem & contactum manuum assiduum atque frequentem, eumque, quo subinde tota attingunt & contrectantur corpora, recte valentium & juvenum præcipue (homines enim in pueritia & juventute adhuc constituti, saniores omnino habentur.) sanitas aliis quoque communicari potest. Si enim morbi per contactum
atque

atque effluvia morbifera intemperata, corrupta, atq; maligna certiffime propagantur; evidens jam apparet ratio, quod & fanitas per blanda, temperata atque fana effluvia, per calorem animale continuo exhalantia, perque falubrem contactum proximis efficacius & certius eadem imprimen- tem & invehentem ingeri inftaurariq; queat: Contrariorum enim contraria ratio eft; Valet & hic præcipue illud adagium: Ex fanitate fanitas: Atque adeo fola converfatio, fo- lusque convicius tam morbos communicat, quam falubri- tatem conciliat, cujus utriusque rei documenta & exem- pla a Socrate, (qui frequentem adolefcentum confuetudi- nem retardare fenectutem, qui per fe morbus eft, perhibet;) Pythagora, Ifocrate, Gorgia, Orbilio, aliisque pluribus Philofophis atque Sophiftis, item Apulejo Lib. I. Aul. Gellio Noct. Att. Lib. II. c. XXIII. nec non poft eos J. W. Zinckgrafio Apophthegm. p. 35. J. V. Beverwick Schatz der Gefundheit p. 754. a Marf. Ficino vid. Lib. II. c. XII. Bacone de Verulam v. Cent. X. Hift. Nat. §. 942. p. 955. & Hiftor. Vitæ & M. p. 554. Ramazzino v. Tr. de Morb. Artif. cap. XIII. Franc. Ranchino de Morb. Senum S. I. c. VIII. ipfo- que denique Galeno Method. VII. aliisque longius jam non adducendis, petantur.

§. VIII.

Phyfica docet inefle etiam moderato calori magnam vim mixti poros intime penetrandi, & expansiva fua vir- tute partium compagem diffolvendi, quod in chymica arte clariffime videmus, fermentationem nimirum, omnem- que folutionem calore egregie juvari, quod vel in vulgus in fermentatione musti aut farinæ pro panificio, aut frumen- torum ad præparationem fpiritus vini, notum eft, quod nem- pe hæ digestionis fpecies leni etiam calore intendantur. Docet quoque & ulterius confirmat, Physiologia medica influum calorem animale humidum, fpirituofum, æthe- reum, elasticum, falino-fulphureum concretorum poros fubeuntem, eosque aperientem in negotio adeo abftrofo

digestionis & chylicationis in ventriculo & intestinis, omnium aliorum instrumentorum solventium efficacissimum esse, quo omnino admirari subit, non solum carni-um, sed & in lupis canibusque ossium devoratorum mag- nam quantitatem intra paucarum horarum spatium peni- tus solvi, digerique. Demonstrat idem ad oculum Physica experimentalis, quando per machinam Papinianam dictam multifaria concreta, atque adeo durissima ossa emolliuntur, solvuntur & mediante potissimum calore juxta inclusum li- quidum in liquamen chylosum vertuntur. Physiologia pariter docet ventriculo vicina, & adjacentia etiam viscera vitali suo calore, quo gaudent, ut hepar, lien, aliæque par- tes calidæ, omentum, portio coli intestini varie flexi & con- voluti, quæ ventriculum quoque attingit, calorem vividum subministrare, digestionemque alimentorum adjuvare. Haud dubitanter exinde inferre licet, assiduam manuum im- positionem præcipue bene carnosarum in regionem ven- triculi, motum ventriculi & intestinorum toti œcono- miæ animali adeo proficuum, commodum juvamen, atque in chylicatione læsa, anorexia, dyspepsia, bradypepsia crudi- tatibusque ventriculi variis collectis, validum & gratum stomachicum externum, emplastris de crusta panis &c. & scutis stomachalibus alias, usitatis, superius, longeque antefe- rendum, atque haud contemnendum remedium esse, & optimam correctionem. Similiter ab ea in aliis ventriculi & intestinorum morbis & doloribus, ut nausea, ructibus molestis, cardialgia, colica, aliisque doloribus molestissi- mis ventriculi & intestinorum, inflatibus, ipsaque tympani- te aptissimum remedium expectandum. J. N. Pechlinus Observat. Phys. Med. Lib. III. Obs. XXX. p. 475. testatur, & refert se nosse aliquem, qui tumore ventriculi flatulento summe dolorifico vexatus, felicem semper manus imposi- tionem expertus est, & aliis ideo magno quoque emolu- mento commendare solitus est, atque ab hujus quidem manu, dum ventriculo admovebatur, emanans in superficie
cutis

cutis serum, qua manus sphæra se se explicavit, doloris causam fugamque opportune significavit. Vel in vulgus notum est, quando ii qui ex cursu velociori, aut flatulentis assumtis alimentis, lacticiniis, nimis in sinistro latere dolorem pungitivum sentiunt, quem ordinarie lieni, quamvis non adeo apposite, adscribunt, manum super hanc regionem explicant, molliterq; premunt, & aliquandiu ibi continent, quod protinus levamen sibi acquirant. Nec non in vomitu, hypercatharsi, singulisq; ventris fluxionibus, diarrhæa, dysenteria, ipsa cholera & iliaca passione adjutorio hoc modo manus esse possunt. Item egregium æque juvamen promittere licet in affectu illo satis frequenti, a paucissimis tamen descriptio, cardialgico splenetico, barbæ mirachiali, aut mirachia dicto, plethoricis & sanguineis præsertim familiari, morsibus & tensionibus in ventriculi regione, & anxietatibus angustiisque, duritie item & abdominis & inflatulentia, nausea quandoque, imo vomitibus subsequen- tibus se exerente, tandemque in tabidum hæcticum statum desinente, a congestione sanguinis circa vasa splenico-stomachica, & humoribus acutis & pungitivis secessis oriundo, quatenus nempe per hoc remedii genus partes foventur, pori aperiuntur, fibræ laxantur, transpiratio insensibilis procuratur, dolores mitigantur, influxus spirituum animalium, & sanguinis promovetur, stasesque auferuntur. Conf. Joel Prax. Lib. IV. Sect. II. p. 99. Simile propemodum remedium est, quod commendatum apud Scholzium a Rosenau legitur in Consil. Med. p. 924. Hinc & multi pro chylicatione juvanda optimo etiam consilio catulos abdomini imponere assolent.

§. IX.

Ab impositione tali manuum in hanc ventris regionem alia quoque viscera & partes internæ variis morbis non modo inflatione, sed & obstructione ad scirrhescentiam tandem prona, inflammatione, singultu &c. laborantia, ut hepar, ac lien præcipue, & post hæc diaphragma quoque & mesente-

rium pancreasque sibi medelam, & adjutorium æque promittere possunt. Huc forte trahenda ea sanatio est quam Pyrrhus Epirotarum Rex, de quo Plutarchus in hujus vita, & Plinius Lib. VII. c. 2. & XXVIII. c. 4. videndi: ut ferunt, digitorum attactu lienosis præstitit. vid. Pacichellius in Hieroliturg. c. VIII. Quoniam & hæc abdominis viscera cum suis contentis, adjacentibusque vasis sanguiferis, vena portæ præsertim mali hypochondriaci, partim partem constituunt affectam, partim suppeditant fomitem, manuum applicatio, & pressio hoc præcavere, & curare egregie poterit. Affinis huic affectui hysterica passio est, affine quoque ipsi hoc remedium erit. Imo in ipso scorbuto, universali illo malo, quod secundum nostram quidem opinionem a vitio quoque horum viscerum, & exinde proveniente excrementorum copia ab emunctoriis depurationi sanguinis inservientibus obstructis derivandum est, contrectatio talis per manus totius abdominis & laterum diuturna, facile validumque remedium non sine causa habenda est.

§. X.

Ut chylicationem sic faciliat hoc remedii genus, ita & quæ hanc sequitur functionem animalem, nutritionem nimirum, quæ cum vita pari passu ambulat, adjuvat, quod lymphaticum succum utilem ac aptum, qui generato animali vitam, perfectionem, conservationem atque integritatem præstat, accersit & actuat, partesque nutriendas disponit, ut eadem in justa quantitate, qualitate, atque mutua agendi habitudine serventur. Quid itaque membris nutritione imminuta, & forte etiam depravata laborantibus, paralyti, hemiplegia affectis, atque hinc marcescentibus, tabeque consumptis, rachitide vitiatis, utilius afferri potest, quam si nativo ejusmodi calore foventur? cum nostro coincidit illud a Damasceno paralyticis propositum, ut nempe puerum carnosum aut puellam sibi habeant accubantem.

§. XI.

Doloribus singulæ corporis humani partes subjectæ sunt,

sunt, singulæ quoque manibus sic applicatis subjici, & solatium mulcedinem, atque levamen exinde accipere possunt. Ad hanc rem notatu dignum est, dolores partes excruciantes manus ipsas monstrare, forteque ad hoc remedii genus applicandum admonere, unde adagium illud natum: Ubi dolor, ibi manus: Fit enim a naturali hominum consuetudine, ut ei corporis parti, quæ dolet, frequenter manus admoveant: Equidem ad hoc dictum etiam refert animum advertere, quod sæpe noxia & periculosa sit frequens illa dolentium partium per manus, præsertim digitos, contrectatio, frictio, & irritatio, quoniam humorum affluxus ad has partes, intumescencia, major pruritus, imo inflammatio ex facili, ordinario exinde concitantur. Præcipue vulnera & ulcera, partesque spongiosæ & glandulosæ, & admodum sensiles, dolentes vix, ac ne vix quidem ejusmodi frequentem contrectationem ferunt, quibus ideo cum cura ab ea abstinendum est; unde etiam quædam ulcerum species, noli me tangere, audit, potiusque valent ea dictæria: manum de tabula, atque: sustine & abstine: At alia utique res est, atque exceptionem patitur, explicationemque requirit crebrius digitis contrectare, & sic irritare partes dolentes, alia rursus blanda manuum impositione easdem fovere atque mulcere; tantum enim abest, ut malum ejusmodi fomentum augeat, ut potius leniat, atque corrigat. Ad dolores certe leniendos æqualis per manus pressio contrario nisu, & calidum humidum vaporosum, quod continuo ex manibus præcipue earum volis per transpirationem insensibilem effluit, admodum proficuum est, quoniam nimiam fibrarum hanc præternaturalem expansionem ac rigiditatem exinde inductam, in pristinum & meliorem statum modumque reducit, demulcet, atque compescit. Certius securiusque ideo hoc remedii genus applicandum etiam paulo fortius premendo nimirum, illis partibus dolentibus erit, quæ ossa subjecta habent, quæque profundius latent, cujus rei plurima exempla esse possunt, cephalalgia

lalgiaë, earumque variaë species, a quavis etiam causa exortæ sint, hemicrania &c. In harum censu non omittimus inter omisos affectus ab Arnol'do Bootio relatam v. Observ. Cap. IV. futurarum capitis discessionem Hibernis admodum familiarem, quæ immanem dolorem affert, adversus quam nullum præsentius auxilium, quam a manu comprimente excogitari potest, ut etiam sua experientia comprobat Joh. Nic. Pechlinus in Observ. Phys. Med. Lib. III. obs. XXX. p. 475. Inter hæc porro memorandæ odontalgia (de cujus curatione de se ipso Cardanus singularia recenset) otalgia, ophthalmia, dolores pleuritici, sive illi a vero, sive spurio morbo laterali procedant. Memorandum inter exempla hujus rei, quod apud Sinapium legitur: Hæc de motu, inquit, meditati occurrit mihi memoria Abbatis certi, quocum mihi ante paucos annos non parva intercessit familiaritas & consuetudo: Prædictus nempe Abbas sæpius conquerebatur se puncturis laterum inprimis sinistri divexari, quas ipse non alio remedio se discutere, mihi narrabat, quam iterata, pugnoque inflicta forti percussione, tandemque longa frictione loci dolentis. Suadebam autem eidem Abbati, qui sæpius etiam podagricis fatigabatur doloribus, ut fustibus adventantem exciperet podagram, sed ipse negabat consequentiam circa remedii paritatem. Doloribus item, quos flatus per intestina oberrantes creant, nec non de nephriticis idem sentiendum. Similiter in iis, a calculo vesicæ gravissimis procedentibus tormentis, diuque trahentibus, & quibusdam intervallis sæpius recurrentibus in colis blanda contrectatione, remedium miseri patientes quærunt, & sæpissime inveniunt; is præcipue, qui colis glandem contorquet dolor, speciatim vix ab alio remedio, quam assiduo manuum tactu, pressione, & extensione, molli demulcetur. Atque in aliis, aliarumque partium, artuum, articulorumque doloribus & arthriticis vagis fixisque, catarrhalibus, rheumaticis & ischiatis hoc commendandum auxilium venit; Hæc enim manuum continua impositio æque feliciter
fotu

fotu suo naturali, & consimili humorem dolores inferentem discussoria vi digerere, atque absumere potest, ac catelli membris sic affectis appositi, quam appositionem tamen horum animalium multis nominibus laudant experti. Acta Philos. Angl. A. MDCLXVI. Mense Majo No. VI. mentionem faciunt fabri cujusdam ferrarii, qui non solum medica quasi sua manu vomitum demulsa ventriculi regione, ventremque laxam concitavit, sed & arthritidem sustulit, doloresque aliorum membrorum compescuit.

§. XII.

Si itaque dolores sedat manuum impositio, & per eam facta fomentatio, haud obscure quoque hinc inferendum est, quod spasms manuum præcipue, & pedum doloris quandam speciem inferentibus medeatur eadem. De his enim constat, quod alia fomenta egregia contra hæc atque similia mala remedio sint v. g. practici tanquam infallibile remedium proponunt, atque præcipiunt, ut partes spasmò affectæ pannis calefactis & foveantur, & leniter fricentur, aut ut in animalis cujusdam modo mactati, ac adhuc calidi ventrem trudentur, & aliquamdiu detineantur, vel ut modo detracta & calente adhuc pelle agnina, vervecina, leporina &c. involvantur, vel ut columbæ, aut gallinæ semi-mortuæ transcissæ imponantur. Hic commemorare licet, quod Alex. Tralianus Lib. VI. Cap. XIII. & Baricellus Hort. Genial. p. 137. testantur, singultum contrectatione, tensione & compressione digitorum sedari.

§. XIII.

Certum namque est, quod & humores lenti pertinaces alicubi in corpore hærentes, situque peccantes, molestiamque creantes in hydrope, anasarca, œdemate potenter satis discutiantur, dividantur, atq; promoveantur, si nempe pressione præcipue fortiori, auctaque, atque assidua manus, & digiti iteratis tactibus, atque tractibus sic operentur. Etenim hoc medio, ac remedio isti sursum, deorsumque, atque de loco ad locum, & a nobilioribus membris ad ignobiliora tandem ipsa corporis extrema cum exoptato effectu derivantur. Nota nobis foramina in vicino quodam oppido est, quæ omni asseveratione affirmat, quod catarrhos, pandiculationes molestas,

lestas, quibus persæpe in scapulis maxime se exerentibus vexari solet, sola, & successiva manuum impositione, & pressione a scapulis ad brachia, & si per dorfi tractum descendant per humeros crura, furasque feliciter deturbare, evocareque possent. Imo si iidem ipsique impacti humores ac tumores alibi exinde jam facti, ut sunt tubercula, strumæ colli, mammarum &c. talpa sive tumor ille, qui sub puero- rum capitis cute tanquam sub telluris cortice serpere solet, ut & ex motu, contritu, aut contactu rei fervidæ in cute excitatæ vesicu- læ, illique minores tumores, quos papularum titulo comprehen- dit Galenus Lib. III. de Symp. Caus. Cap. II. impositæ, foventes prementesque manus impense conferunt. Pariter in paronychia, parotide levamen haud vile hoc remedium afferre potest. Imo si humores alicubi impacti ad scirrhuscentiam tendunt, iterato manuum attactu, & pressione medelam acquirunt. Sique tales tumores obstinati sunt, & maturationem detrectant, quam tamen intendunt medentes diutius admotæ manus puris generationem apprime facilitant & provocant, posthabitis omnibus emplastris di- gestivis. Legatur hic in testimonium haud rejiciendum ea dolentium tumorum cura, cujus mentionem facit Bartholinus in Act. Hassn. Vol. V. Observat. 126. quod nimirum virum quendam vi- derit, qui quoscunque exteriores corporis dolentes tumores pungnis vehementioribus partibus dolentibus, & tumentibus adactis doma- re, & abigere scivit, ut quasi fustibus tractati molles fiant magis, quam ullis emplastris. Similiter tumorem aneurismaticum loco liga- turarum nuda saltem manus atque digitorum applicatione & pres- sione abigere conati sunt alii atq; horum ope non solum talis tumo- ris augmentum inhibitu Tulpius Lib. IV. Observ. XVII. penitus autem sublatum fuisse Dolæus V. Encycl. Chir. Rat. Lib. V. cap. XII. asserunt. Forte etiam ulcera sanorum hominum manus imposita mitibus, temperatis, balsamicis suis præcipue effluviis sa- nare, ac pressione inhærens depascensque pus exprimere valebunt; Inde etiam hariolari licet, palpitationem cordis a stimulatione & irritatione ortam ad quas præternaturales commotiones, tumores circa mediastinum, & pericardium aut serum congelatum circa cor in hypochondriacis, melancholicis præsertim inveniendum, occasio-

caſionem, & cauſam præbere ſolent, manuum ſupra pectus, & ſcrobiculum cordis aſſiduam impoſitionem ſedare poſſe, quoniam in hunc finem ſacculi, & cataplaſmata a practicis nec ſine ullo profuſus quandoque effectu admoſeri ſolent.

§. XIV.

Facilius, certiusque hinc ecchymomata, ſive ſugillationes & vibices ex contuſione, compreſſione, vulneratione factæ, ſi manus imponantur, diutiusque ibi ſeruentur, corriguntur: nam ſanguis circa cutem in tenuibus venis contuſis effuſus facile ſic diſcutitur. Hanc manuum impoſitionem, & detentionem ordinario Præſes commendare ſolet iis, qui venæ ſectionem admiferunt, & ex vulnere inflictò tali ecchymomate notati, & dolore, & ſpafmo quodam vexati ſunt, brevi enim temporis ſpatio & ſpafmus minuitur, & dolor ſedatur, livorque abigitur.

§. XV.

Longius hanc rem perpendentes ſi procedere velimus, & ulterius quædam commemorare quæ ſubinde ad manus veniunt, opinio haud falleret, multo plures morbi per manuum impoſitionem poſſe curari; In præſens modo pro cuiusvis placito expendendum proponamus, quanta & qualia ſubinde mala a tranſpiratione inſenſibili per poros cutis, eveniant, inter quæ primaria & frequentiffima, generis hominum inimiciffima febres omnis generis ſunt; Aptiffimum vero remedium eſt, hanc neceſſariam, & maxime proficuum excretionem, revocare, augere, & promovere manuum impoſitio, & undique applicatio, atque per eam reſtitutam ac intenſam ad eo multa adeoque pernicioſiffima mala aut præcavere, & avertere, aut facta jam ac inducta depellere, atque curare. Non plane adhuc hic ſilendus eſt manuum, & digitorum, quem ſimul res & occasio offert, uſus, quem præſtant, in vaſis majoribus ſanguiferis utut arteriæ illa ſint, corporis fauciat; quid enim notius eſt vel folius interdum digiti admotione, & compreſſione vulnus occludi, & conſtrictione ſic actuali oſtiola transmittentium vaſorum ſanguiferorum obturari parietesque vaſorum adduci, atque hæmorrhagia ſiſti ex tempore quaſi & efficaciffime poſſe; Commemorandus ſimul iſ uſus eſt, qui in reducendis herniis habetur. Ad

hæc ad manus quoque venit, quod vulgo quoque non ignotum est, uvulæ prolapsum, quem vocant i. e. ejusdem intumescen-
tiam, & relaxationem per manum in collo contrectatione, &
sursum ductione in pristinum, sanumque statum restitui. Hoc
quoque qui nesciant opinamur paucissimos esse, iis, qui-
bus ob avidissime deglutitum cibum, aut potum affatim haustum,
ac de quibus vulgo dicitur: Es wære ihnen etwas in die unrechte
Kœhle gekommen, & occlusam inde gulam suffocatio imminet
dorsi percussione iteratam per manus prodesse. Perinde peri-
culosius tussientibus, atque phtificis infarctu pulmonum laboran-
tibus, iisque, qui hinc pituitam tenacem e pectore difficulter ex-
cernunt, hanc dorsi percussione apprime conducere ulterior ar-
gumentatio valet. Quam proficua puerperis ad felicem partum
obtinendum tales manuum contrectationes esse solent, legendum
sistamus, quod Th. Bartholinus scripsit Cent. VI. Histor. Anatom.
83. Novi in Gallia puerperas, quæ feliciter etiam vivos fœtus
enituntur compressione externa manuum propriarum, quæ blande
ad exitum propellunt embrionem, & ita sine aliarum mulierum
auxilio brevi ipse negotium susceptum conficiunt. Plura forte
possemus circa hanc ipsam rem in medium afferre, si diutius huic
contemplationi in hæere volupe esset, sed ulterius hunc penum
instruendi animum curatius advertentibus relinquamus, ac sedulo
commendamus, satisque habemus esse hic aliqua, esse saltem pri-
maria hujus rei momenta & documenta.

§. XVI.

Hucusque emolumenta quædam attulimus, quæ manus vivi,
valentisque hominis conciliare poterunt; nunc novissimum id mo-
do superesse videtur, ut summam manum huic tractationi addi-
turi, brevi manu tradamus, quæ de mortui manus aut digitorum
saltem attactus conferat. Nimirum non modo pervulgata opi-
nio est, sed & experientia haud simplici vice comprobavit, omnis
generis in summa cute excrescentias, verrucas, scrofulas, strumas
claves digitorum manuum & pedum, atque adeo strumas solo
attactu aut confictu mortui manus auferri. Siquidem ex. gr. in
Actis Philos. A. MDCLXVI. Mense Majo legitur strumas maximas
pericu-

periculosas, per duos tresve annos molestissimas manus tandem hominis mortui applicatione fuisse curatos, ut plura jam alia testimonia taceamus. Præsertim persuasione quadam ducti manum morbo aliquo chronico & emaciante maxime omnium phthisi demortui pro hocce scopo eligunt. Qualis equidem effectus si respondet successus non tam tactui, aut effluviis, quæ intestino & circulari fluidorum corporis humani cessantibus motibus & corpore emortuo & frigido paucissima vixque sufficientia esse possunt, aut frigori, quod infert mortua manus & per hoc illatam spasmodicam contractionem, alias glaciei frustrum præferendum esset, quam phantasiæ aut imaginationis potius viribus & magis adhuc exhorrescentiæ, quam exinde concipiunt contacti, me iudice tribuendus esset. Quo magis enim teneriores, delicatuli, creduli, ad imaginandum faciles, timidi aut quo magis horrent manum mortuam attacti eo promptior est speratus effectus, nec nos ratio fugit, animam quæ sensu aut dissensu motum spirituum animalium & humorum moderatur & determinat, eorum affluxum ad partem obsessam atque affectam inhibere, ut eadem alimento necessario destituatur, atque opinamur illud qui nesciat facile neminem esse, ac in semetipso quemvis id exploratum habere, oblatis alioquin alimentis valde gratis & suavioribus urgente sic fame a præsentia & conspectu illorum salivam moveri, adeo ut copiosior in buccam confluat, quin & interdum ex ore longius & velut cum impetu quodam profiliat; e contrario vero quando cibi ingrati aut minus sapidi aut sola satietate tædiosi diu etiam in ore & quam maxime masticando convolvuntur, deficere tamen salivæ confluxum, ut vel propterea deglutiri facile non possint, sed & vel in faucibus hæreant. Tales effectus & alibi videmus, quando e. g. ferrum ignitum, ex improvise præcipue affertur graviores etiam hæmorrhagiæ, ex terrore, aut exhorrescentia exinde concepta extemplo compescuntur, atque sistuntur, etiamsi ferrum corpus non attingat, quatenus effrenes humorum motus ad partem affectam prohibentur. Longe plures in aliis effectus toto die experimus, qui de animæ in corpus imperio, deque vitioforum motuum sine medicamentis correctione, de naturalium

corpo-

corporis excretionum determinatione, & moderatione, de medicamentorum, effectuumque immutatione, de navorum foetui impressione &c. clare testantur. Talis manus mortuæ attactus non modo excrescentias, sed & alios tumores, & hernias, sarcoceleu abigit, ut experientia subinde testatur. Quidam hoc quoque edocent salacitatem nimiam, & vix compescibilem satyriasin, immo etiam priapismum per huncce attactum compesci. Nota nobis observatio est de viro quodam, qui cum sarcocele affectum se videret, contactu manus mortuæ illam tollere curavit, quod quidem ita successit, ut herniosus tumor evanesceret; sed ei frigiditas, & sterilitas quorundam antea liberorum patri, successit.

Sed manum de tabula.

DEO SIT LAUS ET GLORIA.

Errata Typographica potiora.

Pag. 2. linea 1. pro contaminatur lege contaminantur. p. 3. §. 4. lin. 8. pro Sens. l. Fen. p. 12. §. 10. l. ult. pro veniculum l. vehiculum. p. 13. l. 23. pro flexioris l. flexilioris. p. 18. §. 12. l. 6. pro achoras l. achores. l. 12. pro charectere l. caractere. p. 19. l. 12. pro decidiis l. deciduis. p. 25. l. 31. pro diophoretica l. diaphoretica. p. 26. §. 17. l. 13. pro inducitur l. inducatur. p. 30. l. 21. pro calpro l. scalpro. p. 31. l. 13. pro sorbilo l. sorbili. p. 32. l. 11. pro Botollus l. Batallus. p. 33. l. 22. pro averfa l. adversa. p. 35. l. 10. pro minis l. nimis. p. 45. l. 4. pro han. l. hos. p. 57. l. 31. pro vici l. vice.

DISCVRSVS MEDICVS

DE

ABORTV

ET

MEDICAMENTIS
ABORTIVIS,

ITEM

VTERINIS PELLENTIBVS

QVO

MEDICAMENTORVM VTERINORVM,

ET IMPRIMIS

ABORTIVORVM

VIS ET QVALITAS,

ITEM

An talia dentur?

Quæ pro talibus venditentur?

ET

Quid de illis sentiendum sit?

DISQVIRITVR,

VARIIS CASVS RECENSENTVR ET EXPLICANTVR

ATQVE ALIAE QVAESTIONES AD HANC MATERIAM

SPECTANTES DILVCIDANTVR.

OPVSCVLVM OMNIBVS MEDICINAM EXERCENTIBVS NECESSA-

SARIVM ET UTILISSIMVM,

AVTHORE

J. N. L. M.D.

παντα γὰρ ἔπω
ἐκ Διὸς ἀνθρώποι γινωσκομεν, ἀλλ' ἐπι. πολλὰ
κεκρυπται, τῶν αἴθε θείη, καὶ ἐσατικά δώσει
Ζεὺς

Omnia enim nondum
è Jove mortales didicimus, verum adhuc multa
occulta sunt, quorum aliquarum libuerit
etiam impofterum dabit Jupiter.

Arat. Phœnom.

VIRIS

EXCELLENTISSIMIS AMPLISSIMIS

ATQVE

EXPERIENTISSIMIS

DOMINO

AVGVSTO IOH.

HVGONI

MEDICINÆ DOCTORI LONGE CELEBERRIMO

ET

PERSONÆ REGIÆ

MAGNÆ BRITANNIÆ

ARCHIATRO DIGNISSIMO

PHYSICO MERENTISSIMO

FAVORI ET AMICO MEO

OMNI HONORIS CVLTV PROSEQVENDO

ATQVE ETIAM

DOMINO

PAVLO GOTTL.

WERLHOFIO

MEDICINÆ DOCTORI LONGE MERENTISSIMO

ET

MAGNÆ BRITANNIÆ REGIS

MEDICO AVLICO DEXTERRIMO FAMIGRATISSIMOQVE

DOMINO ATQVE PATRONO MEO PERPETVO

COLENDO.

YCELLI...
ATQVE

D O M I N O

YVGVSTO ION.

H V G O N I A

EDICINE DOCTORI LONGE FELICISSIMO

ET
P E R S O N A R E G I A E

M A G N A E B R I T A N N I A E

A R C H I A T R O P H I S S I M O

P H Y S I C O M E N T I S S I M O

F A C T O R I E T A M B I O M E D I

O M N I A H O N O R I S C E L E B R I T I M O

D O M I N O

YVLO GOTT

W E R L I H O F I O

EDICINE DOCTORI LONGE FELICISSIMO

ET

M A G N A E B R I T A N N I A E R E G I S

E D I C O A V L I C O P E X T E R I M O P A R I G R A T I S S I M O S E

D O M I N O A T Q V E P A T R O N O M E O P E R T Y V O

C O L E N D O

VIRI

EXCELLENTISSIMI
PRÆNOBILISSIMI AMPLISSIMI

ET

EXPERIENTISSIMI.

Non ingratum erit, si, dum gravissimorum negotiorum Vos undique circumcingit multitudo, & arctioribus velut includit gyris, libellum hunc audacius forte, quam par est, Vobis inscribere, dedicare & sub

celeberrimo vestro nomine in lucem edere conor. Dum autem libellum hunc typis vulgare volo, *Vos Viri Prænobilissimi*, appellare audeo, velitis pro ea, qua literarum medicarum cultores profectui soletis, singulari gratia, illius Patrocinium contra iniquum suscipere. Et si enim in summo honorum ac munerum fastigio constituti, arduis curis ac maximis negotiis quotidie occupati, tamen quia olim in Academiis per omnis generis medicas Disciplinas ingenium Vestrum agitavistis, & solida artis Medicæ scientia ibi statim exceluistis, amorem erga literarum Medicarum studia, *Vos, Viri Excellentissimi Experientissimi Amplissimi* nondum exuisse, quilibet, cui ad *Vos* admisio patet, experitur. Quare quum alii, qui mentis suæ progeniem *Vobis* consecrare solent, varias atque multiplices conquirant rationes, hanc ego non nisi unicam habeo admirabilem, nempe mentis Vestræ indolem & propensissimam in omnes literatos voluntatem, qua omnibus opem Vestram implorantibus faciles, Justos & promptos *Vos* præbetis, atque ad clementiorem Regis nostri notitiam

Dedicatio.

---

commendatione Vestra viam panditis, ut unusquisque inter primas felicitatis suæ partes numeret Clientes Vestros esse, ac Vestra frui posse clementia jam diu, *Viri Excellentissimi, Experientissimi* has virrutes in vobis admiratus sum, & ab eo tempore, quo Hannoveræ fui, haud ita humanissime Visitationi Vestræ admissus, id unice in votis habui, ut meæ quoque devotissimæ mentis erga Vos publicum extaret monumentum, tandem hic liber vel hæ paginæ opportunam mihi obtulerunt occasionem, qua Patrocinio Vestro me meaque commendare atque in clientum Vestrorum numero nomen quoque meum profiteri possem. Permittite igitur *Viri Excellentissimi Experientissimi*, ut opus hoc ab *perillustri Nomine Vestro* lucem atque splendorem, quo ipsum destituitur, accipiat in Clientela Vestra secure consistat. Ego interea Deum ter optime maximum supplex precabor, ut Vos omnifelicis genere augeat amplissimeque occupet, *Vestramque perillustrem prosapiam* per filios, virtutum vestrarum in perpetuo splendore &

Dedicatio.

& prosperitate conservet. Ita Valetate benignis
que radiis Vestris me meaque illustrare atque fo
vere pergite

EXCELLENTISSIMIS
EXPERIENTISSIMIS
VIRIS

Scrib. Ultzæ
Mense Februarii
Anno 1735.

CULTOR DEVOTISSIMVS
J. N. L. M. D.

PRÆ.

PRÆFATIO

AD

LECTOREM.

Jam circa Medium præteriti Seculi, ars Medica
aliam quam olim habuit, faciem induere cœpit:
Crescentibus enim aliis scientiis, disciplinis &
artibus, Medicis quoque cordatioribus ad me-
liorandam suam calcaria addita fuerunt. Cum
enim illi viderent Medicinam prout a priscis Græcis &
Arabibus tradita erat, in pluribus mancam & imperfe-
ctam

))((

Præfatio

Etiam, observationes, præcepta, curationes & experimenta eorum (climatibus illis calidioribus, quæ prædicti scriptores incoluerunt, forsan accommodatiora) in multis morbis, præcipue in nostris his regionibus septentrionalibus, praxi & experientiae non respondere; ad poliendam & emendandam hanc præstantissimam artem, errores corrigendos, supplendos defectus, ad eamque totam, certiore reddendam, animos induxerunt. *Postquam enim Medici per principia Geometrico-Mathematica, (ut ait Bagliv prax. Med. c. 10. §. 2.) nec non per experimenta Physico-Mechanica & Chymica corporis animati structuram & effectus examinare cœperunt; non solum innumera, superioribus seculis ignota detexerunt &c.* Hinc detectus ille circulus sanguinis, multaque inventa Anatomica & varia instituta experimenta, Chymica Physica & Anatomica, atque alia Similia post modum Medicinæ accommodata. Tot proinde excogitata nova systemata, cui totum hoc ædificium securius, quam quatuor illis elementis, hisque innitentibus quatuor humoribus, facultatibus motricibus, expultricibus, aliisque terminis fictis superstrueretur. Jam non ita facile credunt Medici illis veterum traditionibus, nisi per experientiam confirmatæ fuerint. Nec Antimonium, vel crudum vel præparatum, amplius pro veneno habetur, licet a tota antiquitate
inter

inter venena relatum, & ab ipsa facultate Parisiensi, pro tribunali, & per decretum, (durch Urthel und Recht) ad hanc profapiam damnatum fuerit. Hinc tota jam fere Pharmacia, imo ipsa medendi methodus immutata, & ars illa excellentissima majora indies capit incrementa. Ast quamvis indefessa illa, plurimorum præstantissimorum Medicorum solertia, in multis, hanc artem nostram expoliverit & certiolem securoremque reddiderit, multa tamen ad integram ejus perfectionem adhuc desiderantur, quorum inter alia Syllogen quandam, (ultra quæ his adhuc annexi possent, jam citatus *Baglivius lib. 2. cap. 7.* recensuit.) Huc pertinet, quod amor ille & veneratio antiquitatis, multas adhuc reliquias, intactas conservaverit; quia animus, præjudicia omnia ac præconcep- tas opiniones, quibus a juventute & in scholis imbutus est, monita facile integra deserere potest. Proinde strenui ac doctissimi Viri adhuc dum indies annuntur, eaque restant & emendatione egent, corrigendi & supplendi.

Hoc jure merito referri potest, doctrina illa abstrusa *de remediis abortivis.* Quibus unus quisque mihi assensum præbebit, qui consideraverit, ea quæ hac de materia a veteribus, *Dioscoride,*

Aëtio, Avicenna aliisque, in scriptis relicta, & a recentioribus atque modernis ob timorem conservata sunt, narrationi nec experientiae satisfacere. Quis autem probus & conscientiosus Medicus, facile per experimentum inquireret, an hoc vel tale remedium pro abortivo venditatum, re vera hanc virtutem possideat? Itaque de successu eorum, nihil certi, quam quo casu, a scelerstis mulierculis, quæ tamen, imprimis si illorum voto responderint, raro in apricum deveniunt, nec nisi fortuito, Medico alicui ad aliquas earum ab usu talium in morbum & mortis periculum coniectas, advocato, in cognitionem veniunt, resciscuntur, quod tamen quoque non adeo sæpe accidere solet. Idcirco, non inutile Reipublicæ Medicæ me facturum credidi, si hanc materiem de abortivis (quorum accuratiori indagatione, unum quemque Medicum, ob juratam illam promissionem in capessendo gradu Doctorali factam, se a talibus abstinere velle, eo solertius incumbere decet, ut sciat, quæ ea sint, quæ vitare, & quæ contra illæsa conscientia ægrotis suis, atque citra periculum præbere liceat,) paulo fusius & intimius, quam hucusque videre contigit, siquidem nul um de his ex professo egisse scio, nisi quod egregiam observationem, a DD. *Albrecht*, Viro curioso & erudito Physico Hildensi, de difficultate abortum, vel directe vel indirecte
promo-

promovendi. Actis Nat. Cur. Dec. II. Ann. VIII. Obs. CLXV. insertam, cum jam ante talia sæpius mente revolvissim, repererim,) examinarem, atque de illis sententiam meam, quantum per ingenii tenuitatem licuit, exponerem, nec non aliquot observationibus & casibus, quæ in mentem inciderunt, illustrarem. Non quod materiæ huic obscuræ, sufficientem lucem attulisse, vel eam prout decet, satis excussisse, vel exhaustisse credam; sed tantum, ut occasionem doctioribus, me, majorique acumine ingenii & experientia præditis, ea quæ hic inchoavi, vel confirmando vel corrigendo, ulterius prosequendi, limandi, & ad finem perducendi; atque ut & hic aliquid certius, quam huc usque, factum statuatur ac determinetur, allaborandi, suppeditarem,

Primo igitur Capite, placuit Medicamenta illa vulgo dicta uterina, menses, secundinam & foetum vel vivum, ad partum jam dispositum, & exitum molientem, vel mortuum, item molas pellentia recensere, atque cumulos istorum acervos ab Authoribus, imprimis Schrödero in Pharmacopoeia huc tractos enumerare, ac brevibus judicium de his meum aperire. 2do Quæ vulgo ab Authoribus de Abortu,

Præfatio

---

ejusque causis (eo necessario hic præmittendis) dicuntur, recensere. Postmodum

III. Quæ hinc inde a variis Scriptoribus, pro abortivis medicamentis venditantur & commendantur, hinc inde ex his, quæ ad manus erant, conquisita, enumeravi, atque brevibus de unoquoque eorum, Judicium meum exposui; casibus & historiis quæ mihi forte in mentem inciderunt & acciderunt, dilucidavi. Nolui tamen, omnia ea quæ in veterum Græcorum & Arabum scriptis de hac materia scripta reperiuntur, ceu insipida & futilia, ne lectori nauseam crearem adducere. Tandem sub finem *IV.* *questiones aliquas curiosas huc spectantes* proposui, easque brevi responsione illustravi.

Si conatus hic doctis & prudentibus Viris (alios enim non moror,) placuerit, habebo, de quo mihi gratulari possim, & ansa dabitur, aliis hujus generis, his non absimilibus, mandus admovendi, & inter alia forsan de sterilitate aliquid differendi, & problema illud *an sterilitas arte induci possit foeminarum*, quod olim

olim *Aëtius*, *Avicenna* & ipse *Hippocrates* de mor-
bis mulier. l. 16. c. 16. affirmare videntur, excu-
tiendi. Item observationes supra totam *Medici-*
nam, & curationes, per *succincta*, *polychresta* &
concentrata Medicamenta & quæ ex illis ab *Autho-*
ribus Medicis commendata Successum habuerint,
quæ non, quantum per praxin fere septem annorum an-
notare licuit, *cum cautelis meis practicis* in char-
tam conjiciendi, & publici Juris faciendi. Sin au-
tem ex his quæ hic attuli, aliqua non arriserint unicuique,
per me libertatem sentiendi, quam & mihi relictam
volo, permitto contentus, si meliora edoctus fuerim. Et
si aliquis pellentia sic dicta & ex eorum numero, famo-
sam illam *Sabinum Castoreum, succinum, ejus &*
Juniperi oleum, boracem Myrrham & similia, inter
abortiva, qua talia conservare voluerit, id quoque sibi
per me licebit; dum modo ille dubium, cur inter quin-
quaginta, vel plures quæ his aliisque usæ fuerunt, vix una
effectum sibi promissum senserit, explanet atque remo-
veat: & si ad certam constitutionem, vel temperamenti,
vel uteri refugerit, jam a me non multum dissentiet.

Quan-

Præfatio ad Lectorem.

Quandoquidem rixas & λογομαχείαν, semper fuerim detestatus.

Nam

- - - non omnibus unum est

Quod placet; hic spinas colligit, ille
rosas.

Petr. Satyr.

INTRO-

INTRODUCTIO.

SExum sequiorem, frequentioribus passim morbis pro virili, Fœminæ obnoxium esse, quotidiana testatur experientia, molliorque frequenti- & tenerior corporis constitutio comprobatur: quod & *Autor* ores præ *observationum Anglicarum, upon the bills of mortalit:* confirmat, ubi viris mor- bos patiun- tur Londini, præ uno viro, facile duas fœminas ægrotare annotavit. Inter tot autem affectus, mulieribus solis proprios, & morbis viro-
rum contra distinctos, nulli alii frequentiores tractandi occurrunt, quam qui a menstruis, & graviditate similibusque exinde provenientibus originem trahunt: pro quorum casuum explicatione, sæpius consilia Medicorum tum a vulgo, tum ab ipsis Jctis opinor expetuntur: ut taceam, quod & in praxi Medica non raro occurrant, & scitu maxime necessaria sint. Quum autem illi, *qui circa abortum & medicamenta abortiva versantur*, non ultimum sibi hic locum venditent; interim tamen ea, quæ graviditatem & partum concernunt, nempe legitimum ejus tempus & vitalitatem, &c. satis & abunde a plurimis doctis & clarissimis Medicis investigata sint, ita ut facilius aliquid certi de his statui possit; de *Abortu* quoque, ejus causis, cura & præ-
servatione, plurimi etiam tractatus reperiantur, Authoresque Præ-
tici de eo fuisse satis egerint: *de Medicamentis autem, quæ istos* De Medic. *abortus provocare creduntur*, ullum ex professo scripsisse mihi non abortivis nullus A. ex professo scripsit. videre contigerit. propterea investigatio hujus materiæ, eo dignior erit, quanto difficilior; siquidem illa, quæ de abortivis hinc inde sparsim dicta reperiantur, falsis sæpe præjudiciis nitantur antiquitatis, conservatas traditiones sapiant, nec nisi Præceptoris, (sui antecessoris forsan cantilenam recantantis, aut ab alio authore, sine ulla experientiæ confirmatione transcribentis) dictamina con-
tineant:

Experim. tineant : confirmatio autem hæc per experimenta propria, ceu alte-
 de Abort. ram Medicinæ columnam, pro accuratiori investigatione & pericu-
 difficilia & losa, (uti in præfatione dictum) honesto conscientiosoque Medico
 periculosa, indecora, atque proinde nihil certi de his, quam quod non nun-
 quam per indirectum aliunde resciscitur, dici possit. Quapropter,
 cum in præfationum *de dictis istis abortivis*, quantum per observatio-
 nes hinc inde innotescere licuit, differere constituerim: præmit-
 tere *primo Capite* placuit discursum *de Medicamentis uterinis sic di-
 ctis calidis pellentibus, & de eorum virtute*: quod deinde *secundum
 Caput de abortu, ejus causis in & externis*, Medicamentis exceptis,
 propter connexionem, licet, uti dictum, plerique Authores
 satis jam de hoc pertractaverint, secundum methodum vulgarem
 in scholis usitatam insequetur: *tertium caput* ipsam enarrationem
 specialem prædictorum *abortivorum* continebit: annexis ultimo capi-
 te, pro majori dilucidatione, *quibusdam casibus & observationibus
 particularibus*. Sit itaque

CAPUT I.

De Medicamentis uterinis.

Purgatio
 menstrua
 foeminar.

Notum est ex Physiologicis, cum ex ordine naturæ mulieri-
 bus, cum tempus pubertatis attigerunt, id quod in ple-
 thoricis anno 14to in aliis serius contingit, *menstruam
 purgationem* obtingere, hanc autem, simul ac vis prolifica interit,
 quod post 7mum 7narium; anno nempe 49 plurimum evenit,
 iterum cessare: Sanguine postea in plethoricis, per hæmorrhoi-
 des, aut alias vias, exitum moliente. Ita non raro contingit
 mulieribus, præsertim sanguineis, cessantibus jam mensi-
 bus, hæmorrhoides menstruatim in magna satis quantitate ob-
 venire. Hic quoque fluxus uterinus debite constitutus inter
 signa communiter sæcunditatis ponitur, sicubi flores in plantis
 imminentium seminum vel fructuum præcursores esse solent.
 Proinde ut etiam a mulierculis Germanis flos muliebris, die mo-
 nathliche Blumen, nominetur. Quod si autem post copulam cum
 viro

viro imprægnatæ fuerint, fluxus hic menstruus ut plurimum cessat: quamvis sæpius mulieres dentur, imprimis sanguine abundantes, quarum quædam ad dimidium gestationis tempus, imo quædam per totum has exonerationes menstruas aliquando insolita, quod tamen rarius, aliquando in imminuta quantitate experiantur, de quibus in sequentibus plura. Facta itaque ejusmodi conceptione, sive graviditate, *conceptus hic fœtus nuncupatur sive Embryo*; si vivat, vivus, sin autem jam perfectus in utero moriatur, mortuus. Si legitimo tempore in lucem edatur *partus*, si vero ante hoc, communiter ante 7mum mensem, vel vivus vel mortuus excludatur, *abortus* dici consuevit. Quod si autem moles informis cornea in utero formata fuerit, nomine *mole* venire solet. Quorum prior naturaliter, hæ vero, tres ultimæ species, nempe fœtus mortuus, abortus & molæ, præter naturam sive morbosæ contingere dicuntur. Quod si vero in hisce affectibus aliquid morbofi accidat; v. gr. si purgamenta menstrua imminuantur vel supprimantur inordinate, item in nimia quantitate fluant; Si itidem indicia fœtus, in utero langventis, qui abortum minitetur, appareant; item si tempore partus, vel propter situm inconvenientem, vel alias ob causas ille eniti non possit; si item post partum lochia non debite prorumpant, vel secundina retenta fuerit; fœtus item, si vel ante exclusionem moriatur, & in utero remaneat, tot etiam species morborum exinde exsurgunt, ad quorum curationem varia ab Authoribus Practicis commendantur remedia, quæ vulgo uterina dicuntur.

Ex his autem in primis *de uterinis pellentibus* ita vulgo dictis, & primo, quæ ad obstructionem mensium commendari solent, aliquid dicendum erit. Quæ ubique ab authoribus Practicis satis abunde, sed ut plurimum hoc bona fide ab alio describendo, adducuntur. Et, ut ceteros, imprimis antiquiores, silentio præteream, a *compilatore indicis Schröderiani*, sequens, at quanta! furago, recensetur. Scil. *Folia abrotoni adianth, anagalladis aquatica, aquilegiæ, aristolochiæ arthemisiæ, boraginis, basilici, buglossæ, caluminthæ cardiacæ, chærefolii, chamædrios chamæpiptios, dictamni, Jacca lauri levisici, mala botbri marubii, matricoriæ, melissæ, menthæ, mercurialis nasturtii utriusque, nepethæ, origani, petrosellini, pimpinelli, pollicreti-*

*ci, roris marini, sabina, salvia, soponaria, satureja, sakifragia, scolopendrii, serpilli, tanaceti, tblaspi, tilia. Flores calthæ, centaurii minoris, chamomilli, cheiri, croci, eupatonii lupuli, (proinde & exinde facta cerevisia) matricariæ schœnonti, spicæ, stæchadis, tanaceti. Radices acort, angelicæ, apii, aristolochiæ, asori, castini, caporum, costi, curcumæ, cyclaminis, cyperi, bellebori albi, eryngis, filicis, trofinellæ, fumarie bulbose, galangæ, irid. flor., levistici, meunonidis, petrosellini, pimpinellæ, peoniæ, rapani marini & domestici, rapontbici, roris marini, rubiæ, rusci, scyllæ, spicæ Indicæ, Valeriana, vincetoxici, bryoniæ (quam tamen Schönborn ceu utero noxivam rejicit. Man. præd. tit. De uteronociv. Zedoariæ cortices cinnamomi, costi, tamorisci. SEMINA agni casti ammeos veri, apii, aquilegiæ, dauci levistici, mercurialis, nigellæ, pastinacæ nostratis & Macedonia, raphani marini, Seseleos Massiliensis & Cretici, tblaspi. FRUCTUS amygdalæ amara, bacc. juniperi, nuces juglandis, conditæ bacca lauri, rubi. RESINA liquid. ambra. GUMMI amoniacum, curanna, elemi, sugapeni, galbani, lacca, opobalsami Indici. SUCCUS elaterii, alves. ANIMALIA: asini lac (quasi vero) tauri splen, capræ stercus, bezoar lapis, castoreum, zibethum, hominis cadaver, stercus muris majoris, lapis porcinus, stercus anseris, canthorides, sepia ossa. Fecula Bryoniæ, Sal nitri, Visriolum. PILLULÆ gummosæ, matricariæ, clyster uterinus. DECOCTUM hystericum, splenis bovis, extractum hystericum Martis. Spiritus Nepherticus, pessaria, balsamus uterinus, arcanum duplicatum, spiritus salis armoniaci, aqua luvendale, spiritus therebinthine, tartari Phylsoph. coffe, borax syrupum de artemisia, oleum Martiale; Sal Veneris, sulphuris flores, antimonii & clysus, tinct. vitri Antimonii, flores Antimonii, tinct. sambuci, liquor spleneticus, tartarus, Vitriolata, extractum splenis tauri. Qui hisce non contentus esse velit & plura desideret, adeat Schönbornii manuale practicum, tit. de uterinis, & Tudecii nucleum pharmaceuticum, tit. de medicamentis hystericis, Dioscoridem, Matthiolum aliosque authores, conferantur & hic Wedelii amœnitates medica. L. I. Sect. III. Cap. 10. de uterinis Videsne B. L. quantus numerus medicamentorum solummodo menses pellentium, tam speciose commendetur; ut fere dimidium totius officinæ pharmaceuticæ explere possit. Unde fere omnes speciei, quæ non aperta & manifesta vi adstringente vel refrigerante pollent, quorum ta-
men*

men & recensetur numerus, non plane expers est, ad hanc classem referuntur. *Et dolendum certe, Medicos in praxi sua non accurate satis ad morbum, ejus causam & alia phænomena, item ad precise juvantia & nocentia respicientes ex effectu sæpius accidentali, ea inter hysterica reponere, que tamen re vera illa non sunt.* Etsi omnibus Medicis in praxi sua, in tractatione prægnantium sæminarum ab omnibus menses pellentibus abstinendum est; quisnam sine scrupulo aliquod remediorum, imprimis pulverum compositorum, præscribere audebit? cum raro aliquod compositum reperiatur, specierum recensitarum plane expers, testantibus id ipsis dispensatoriis; imo vel ob ipsum lapidem Bezoar, cum similibus hic quoque relatum, qui plerarumque formularum, principale simul ingrediens est. Quis gravidis, vel ipsum Elixir propr. ob crocum, aloem & myrrham; quis spiritum salis armoniaci, arcanum duplicatum, cinnamom. aquas destillatas, menthæ, melissæ, boraginis, buglossæ & similes, sine timore propinabit? Quænam utero gerens tuto vel cerevisiam ob metum lupuli, aut innoxium Coffe bibet? Quænam secure cæpis, radice apii, petrosellini vel allii in cibis, amygdalis amaris, juglandibus conditis vescetur? Quis igitur non est, qui non videat futilitatem plerorumque hic recensitorum remediorum? Experiuntur quotidie cordatiores Præctici, quam *se-* Pleraque
gniter talia, & similia, promissa hæc sua expleant. Certe laudata hic *se-* segniter
artemisia, anagallis, aquilegia, borago, buglossa, cardiaca, mercurialis, nimis ope-
folia tilia, aliaque hujus sortis, non validius menses obstructos refe- rantur.
 rabunt, ac propellent, quam crambe & brassica, aliaque olera. *In*
libris multa medicamenta contra omnes fere morbos speciose commen-
dantur, que tamen in praxi claudicant, junioresque Medicos, at-
 que judicio præctico per experientiam non confirmatos, spe,
 promissis & prognostico non sine opprobrio frustrantur; cum interea
 agyrta, tonsor, vel interdum anus, aliquo sæpius a se per experien-
 tiam confirmato remedio multo feliciter rem expediat. Hi nempe sunt
 fructus, tot acervatim ex antiquitate, aliisque authoribus additis
 semper suis, sine judicio, ratione & experientia, transcriptorum
 & laudatorum medicaminum! Præstaret sane, contra aliquem morbum
 unum, duo, vel tria remedia comprobata, efficacia & polychresta
 judiciose, secundum indicationes aliis paucioribus additis punctis-

que & observatis necessariis, cautelis practicis aliisque, quæ methodus sanior exigit, ut ea, quæ retinenda, quæve rejicienda, illi periculis aliorum prius experiri & addiscere necessum habeant. Fatebuntur mecum omnes cordatiores & prudentes Medici Practici, ex omnibus his recensitis remediis quam paucissima effectui respondere, imo in malo radicato fere nulla, imprimis si *ἀμφοδῶς* adhibita fuerint. Et certe, *premissis blande imprimis per ἐπιγαστρῶν*, purgantibus, vellaxantibus, item digestivis, stomachicis, volatilibus, incidentibus, imo sæpissime *Solis Martialibus*, licet ut plurimum aliquatenus subadstringant, *feliciter scopus obtinetur*, quam illis specificè adeo elatis pellentibus, ubi per modum non raro & sine horum adjuncto, ipsa natura officio suo fungitur atque has excretiones molitur. Verissimum quoque est, quod *Ludovici in pharmacia mod. sec. applic.* (quem auream libellum, ut omnes praxin medicam exercentes melius sibi commendatum habeant, optandum foret) de famosa illa *sabina*, utpote inter omnia ista pellentia primum locum tenente sincere pronunciat, his verbis: *Sabina bonum est in Chirurgia topicum, nec in propulsione & non nunquam, aque ac consimilia sulphurea grave olentia solent, aliquid posse negatur, re vera tamen per se, quam cum ipso belleboro, aliisque (meretricularum potius) additamentis, data vel decocta suspicio vel expectatio plerumque major est quam effectus.* Consideret etiam quislibet sanæ mentis hæc medicamina in forma liquida exhibita, (de quibus infra pluribus) ut de pulveribus &c. nihil dicam, post varias alterationes in stomacho & primis viis, per lacteas, ad sanguinem, & deinde per totum corpus deferri debere, quanta quæso portio, doseas 30, vel alterius alicujus uterini ad ipsum uterum perveniet, quæ ibidem obstructions vasorum referare, fœtum enecare, deinde mortuum, item lochia, & secundinas propellere valeat? Certe, si effectus exinde non nunquam sequatur, quis non videt, *correcto imprimis digestionis vitio*, quod hic ut plurimum simul laborat, *visciditatibus, in primis viis sæpe nidulantibus*, ubi haud raro origo hæret, *item, vi quorundam ex recensitis istis diuretica, sanguinem nempe vel ejus serum fundendi, & fluidora reddendi, & aromaticorum quorundam carminativa, similique non nunquam antispasmodica & anodyna, e. gr. in succino, croco. castoreo &c. totum hoc negotium*

De istis
medica-
mentis
pauca
quantitas
ad locum
affectum
defertur.

Effectus il-
lorum ra-
tione con-
tingit.]

negotium

negotium consistere. Ut ex his satis superque constet, medicamenta hæc Emmenagoga, sive menses pellentia, hunc effectum aliquando, non propria vi quadam sanguinem pellendi, sive eum fundendi, sed visciditates incidendi, str. Eturasque contractorias nervorum uteri ejusque fibrarum, vi anodyna & antispasmodica demulcendi, præstare. Ut nihil dicam, quod si eadem, non præmissis, ut ante dictum, legitimis præparantibus, aut justo tempore, (v. gr. quando secundum phasés lunæ, natura ipsa evacuationes has menstruas molitur,) exhibeantur, nunquam optatum exinde sequi effectum. Sed hæc sufficiant de medicamentis vulgo dictis menstrua pellentibus.

Progrediamur jam ad cetera uterina Medicamenta ita dicta *fœtum pellentia*, distingui communiter solent inter ea, qui exitum fœtus maturi, qui jam ad prodeundum in lucem in procinctu est, *Fœtum pellentia*, post situm convenientem (alias frustra ages) ut facilius ex utero egressiatur, promovere dicuntur. Vocantur illa communiter *dolores parturientium provocantia*, *Beh/befordrende Ursteneyen*. Quæ non proprie a recensitis differunt; sed seliguntur ex eorum numero quædam, vi carminativa, aromatica & balsamica præ ceteris pellentia. A nostro compilatore indicis Schröderiani commendantur sequentia: *Folia cardiaca, calcatrippæ, calaminthe, dictamni, epaticæ stellatæ, hypericonis, malabathri, manubii, pastinacæ silvestris, pulegti, roris solis, verbenæ.* *FLORES calthæ, tunicæ, croci, hypericonis, jasmini, spicæ, stamina liliorum alborum, RADIX liliorum alborum. Cinnamomum. Semen milii solis. FRUCTUS chermes, ficus, ossa dactylorum, baccarum lauri. Viscus salicis. Gummi galbani. Resina myrrhæ. Boletus cervinus. Animalia: lapis bezoar, cervi lacrymæ, hominis secundina, cutis, urina leporis, oculi & tali serpentis exuvia, jecur, accipitris excrementa, anguillæ epar, cimex, vulturis fimus & penna; lucii mandibula, lapis atites, rubinus, jaspis, smaragdus, specularis, glosso petreæ, mercurius, oleum guajaci, jasmini, nigolle, aqua imperialis, cordialis, florum caprifolii, Q. Q., vini, borax. Confer huc Wedelii Amœn. Medic. & alios: qui inter alia dicit: quacunque stimulant, & stimulando*

mulando dolores promovent, partum faciunt. Sed miror, cum & flores jasmini, ejusque oleum, (nescio an externe vel interne) hic relata sint, non alia itidem odora Italorum ex floribus & fructibus facta, utpote *ex flore hyacinthi, narcissi, junci, folii, tuberosi, nappa, citri, essentias bergamotta, di cedro, nerola millefiori, & similia*, simul non commendata fuisse, forte quod plures hysteriarum, ejusmodi fragrantia, (cur autem jasminum & zibethum, & alia ex dictis) ferre non possint. Et quamvis campus iterum sat amplius remedium ad partum faciendum, sive foetum ad exitum jam pronum, iterum nobis offeratur; attamen alia quoque extra superius recensita, a variis authoribus superaddita reperiuntur: Ex gr. *Succinum, ejus essentia & oleum atque sal volatile, cinnabaris vulgaris & antimonii, rasura cornu rhinocerotis, glacies Mariae, frustum cutis tygridis externe, & cor gallinae nigrae*, (cur autem non & albæ vel versicoloris?) *Sinistra coxa alligata, radice cucurbitæ, renibus apposita, urtica, sperma ceti, oleum coryllini ligni, spiritus secundinae, pseudomelanthium, radix fraxinelle, semen aquilegiae, pulvis egagropilarum, testiculi equi, & nescio quæ alia.* Ut tamen taceam, quæ a mulierculis ut plurimum superstitiosis, v. gr. *tibialia & caligæ mariti*, (forlan tantum veri, non præsumptivi patris,) *urina ejus epota, & similia* commendari soleant. Sed judicent prudentiores Practici, an non foetu bene situato, quod autem non a Medici, vel medicamentorum ope, sed solum ab obstetricum encheinisi, & ipsa solummodo natura, quicquid huc conferri potest, dependet, totum id quod remedia contribuere possunt, solis analeptis & cordialibus, junctis antispasmodicis & interdum anodynis, (cum non una vice expertus fuerim, a propinato uno granulo laudani, confortantibus admixto, post placidum horulæ tantum somnum ad reparandas aliquatenus vires, imprimis si obstetrix, præpropere ad labores impulsu, misellam ante defagitaverit, felix puerperium deinde successisse) tribuendum sit: & proinde si non cuncta, sane maximam partem plura illa superius & sæpe mirum in modum commendata, atq; (bono sc. non nunquam subsequente eventu) fallacia non causæ huc relata, speciosum hunc titulum, foetum pellendi, vel partum promovendi,

Foetum
bene situa-
tum ipsa
natura
promovet.

veniendi, promerita sint? ut tamen dolores illos in partu, si aliquando illos promoveri visum fuerit, felicius ab istis confortantibus v. gr. *aqua cinnamomi, melissæ, pulegii, spirituosiss, vino aromatites* calide hausto & similibus, cieri solere, quam ab illis ipsis sic dictis pellentibus.

Quæ jam *lochiam suppressam* ducere, cum aliis emmenagogis; quæ autem secundinas retentas pellere præsumuntur, cum eis, quæ ad partum provocandum superius enarrata sunt, fere coincidunt: quorum cum par sit ratio, hinc eadem seorsim enumerare, supervacaneum duco. Cui autem lubuerit, ista ex indice Pharmacopœjæ Schröderianæ supra citato, aliisque authoribus facile cognoscere poterit.

Remedia denique, pro foetu in utero mortuo expellendo commendata, fere cum istis, quæ pro mola exterminanda laudantur, conveniunt. Consistunt autem ex fortissimis illis, ex uterinis sic dictis pellentibus. Noster præcensitus index Schröderianus sequentem iterum supellectilem tradit. Sci. *FOLIA anagallidis & aquas, artemisiæ, calaminthæ, levisticæ, nasturtii hortensis, nepthæ, sabinæ. Flores spicæ. RADICES angelicæ, cyclaminis, fumaricæ bulbosæ, levistici, bryoniæ. SEMINA, levistici, bini, nasturtii hortensis. Boracem, bdellium, asini ungulas, cervi lacrymas, equi stercus & ungulas, secundinam, oleum guajaci & nigellæ, quinta essentia vini, tinctura nubini. Quibus ab aliis superadduntur: Fel bovis, radix filicis, fœmina trochisci de myrrha, sagapenum, galbanum, pulpa colocynthidis, oleum ligni Heraclii. Suffumigium uvarum putridarum, pessus ex radice juglandis &c. Laudant hic quoque authores istar arcana, testiculos equi exsiccatos* I. Scr. ad $\frac{1}{2}$ drachm. qui licet menses non pellant (addentes) in foetu tamen, vel vivo vel mortuo, mole & secundinis mire prosint. Ego singularem hic effectum non inveni; & quamvis non nunquam exclusio foetus secuta fuerit, aliis tamen remediis, eo tempore simul exhibitis, facilius, quam huic specifico adscribenda fuit. Aliquan-

do nullas mutationes in corpore ægrotæ animadvertere licuit, utut
 dosis aliquoties repetita fuerit. De quibus etiam Ludovici in Phar-
 macia tit. de uterinis animalibus, his verbis: *Hinc autem emissio-
 riorum equorum patrimonium alias ad menses & hystericas suffo-
 cationes inhabile, nec adeo [ac non nullis dicitur] in partu & ad
 secundinas semper præsens. Hartmannus in Praxi chym. c. 229.
 mire extollit, oculos leporis mense martio capti, cum pipere exsicca-
 tos & vertici alligatos, qui fœtum sive vivum sive mortuum, ut
 & secundinas tam valde exigunt, ut etiam vulvam propellant ni
 amoveantur.* Certe miræ virtus, per sympathiam forte pellens, &
 cum remedio illo Ceylanensi (de quo infra) raro, si credere fas est,
 sed futilitatem hujus jam olim Ludovici cit. l. annotavit. Tædet pharmaca
 recensere, quæ adhuc hinc inde ab authoribus laudata reperiuntur.
 Videbit autem quilibet, cui talia & similia experiri volupe fuerit, &
 ex effectu plerumque infido edocebitur, quam infirmo incedant pede.
 Nisi enim *αὐτοκράτεια* naturæ per conatum proprium, atque super-
 venientia tormina, sive dolores parturientium, fœtum mortuum,
 secundinas &c. expellat, vel ceteris paribus ille opera manuali dein-
 de extrahatur; nihil certe & folia anagallidis, arthemisiæ,
 fumariz, linum ejusque decoctum, asini & equi ungulæ, ac
 sterCUS, cervi lacrymæ &c. ad expellendum præstabunt.

Totum o-
 pus natu-
 rz.

Objectio.

Sed de reliquis & quidem fortissimis insequentibus objici hic
 poterit: *Ab exhibitione nihilominus horum uterinorum quotidie suos effectus
 observari, nempe menses antea obstructos iterum effluere; fœtum
 tam mortuum quam vivum, secundinas item & molam propelli, do-
 loresque parturientium provocari, die Wehen werden befördert,
 si autem effectus ille aliquando non sequatur, id non tam ex
 defectu virtutis medicamentorum, sed quod indispositis & con-
 tra methodum exhibeantur, provenire, quandoquidem & in aliis
 morbis remedia, in debito modo data, effectum non sortian-
 tur &c.* Ad hæc respondeo, quod primo fluxum illum men-
 struum attinet, ad illorum condebitam evacuationem communiter re-
 quiri solere fluxilitatem & certum sanguinis orgasmum, & si hæc im-
 minuta

Respon-
 sio.

minuta fuerint, etiam hunc fluxum imminui vel etiam supprimi. Fluxilitas autem hæc, sanguini, per alia medicamenta, etiam si pellentia non sint, conciliari potest. Imo & oculi Cancrorum, similiaque absorbentia & salia alcalica fixa, (nam volatilia huc quoque trahuntur) imo ipsum Nitrum, (licet hic male audiat, forte ob imminutionem orgasmis sanguinis) atque potus largior & similia id ipsum præstant, quæ tamen inter emmenagoga non numerantur. Ipse quoque *Excell. Wedelius Amoen. Medic. L. II. c. II. de emmenagogis statuit: illa principaliter & proprie loquendo sanguinem non movere.* Orgasmi autem sanguinis concitare possunt, omnia aromatica & spirituosæ etiam huc non relata, imo ipsum vinum generosum, quod etiam hac ratione inter pellentia & per consequens abortiva, numerandum esset. *Exclusio autem secundinarum, foetus, mola &c. ut plurimum opus præcipuum natura est,* dum modo confortantibus aromaticis, item antispasmodicis, ad demulciendas & roborandas fibras nerveas, a vigiliis & labore diurno, debilitatas ac relaxatas, item non nunquam spasmodicas irritatas, &c. (cum non raro, ab assumptione horum, dolores in partu, qui jam remiserunt, statim iterum se sentire faciant) succurratur. Et si Medici Practici ad omnes circumstantias, effectu aliquo ab exhibitione medicaminum suorum secuta respicerent, unde scilicet ille effectus? *an ab ipso vigore natura? an ab hoc, alio vel tertio remedio vel solo, vel inter se mixtis?* an autem alia forte causa externa, &c. non adeo frequenter fallacias causæ non causæ committerent. Non raro ab ægro-
Medici ad
ad omnes
circum-
stantias re-
spicere de-
bent.

CAPUT II.

De abortu ejusque causis.

ANtequam ad ultimam classem, quorum scilicet nostra principalis intentio, nempe *de ipsis medicamentis abortivis*, accedamus, neces-

necessarium visum est, de abortu ejusque causis imprimis internis aliqua præmittere.

Definitio. Definiunt autem *abortum* sive *Aborsum*, quod sit *intempestiva*, id est, ante legitimum pariendi tempus, *fœtus imperfecti*, sive *vivi*, vel *non vitalis*, exclusio, procedens a causis violentis, in & externis. Ideoque juxta Sennertum abortus significat fœtum quasi non ortum, vel frustra ortum: quia fœtus abortivus, vel abortu editus, vel non nascitur vivus, vel ante justam perfectionem vivus quidem in lucem editur, vita tamen brevi fruitur, vel valedudinarius existit.

Causæ proximæ. Inter causas ordinarias abortus, alia Pathologicis immediata & proxima dicitur, præternaturalis, orificii uteri apertura, quoad orificium internum, quoad fundum vero, sive cervicem, coarctatio. Dum nimirum fibræ, atque tunicæ ipsius, a quadam materia acri, aut vellicante irritata, aut ab onere premente, v. gr. in fœtu posthac mortuo, vel humoribus excrementitiis ibidem coacervatis, relaxato, distenduntur aut contrahuntur; ita ut placenta uteri annexa facile decedat, atque per hanc portam apertam, cum fœtu adhærente exitum moliatur. Id quod quidem certissimum: nam valvis ædificii obse-ratis, nemo facile e domo exire poterit, nisi forte per fenestras in plæteam se præcipitem dare voluerit, quod tamen in fœtu, ubi alius non datur exitus, impossibile.

Præsupponitur exclusio fœtus. Ad abortum etiam stricte sic dictum, exclusio fœtus præsupponenda: itaque fœtus putrefactus, (uti exempla referuntur) induratus, aut exsiccatum ante exclusionem, abortus nomine non indigitatur. Sic quoque ad abortum expresse requiritur, ut ante legitimum pariendi tempus expulsus vel mortuus sit: alias enim simpliciter fœtus mortuus, non abortus nominatur.

Causæ remotiores. Inter causas vero remotiores recensent varias: & quidem alias præternaturales, & naturales,

Præternaturales iterum distinguunt tum a parte matris, tum a parte fœtus.

Naturales. Ex his ponitur primo loco, *plethora* sive abundantia sanguinis: imprimis in fœminis habitioribus, copiosasque excretiones menstruas.

menstruas pati consuetis. *Quam tamen solum, ceteris paribus, partibus imprimis uterinis bene constitutis, rarius tantum abortum causari crediderim.* Cum ipsammet naturam quantitatem hanc sanguinis, parciorebus excretionibus mensuris, etiam in graviditate, similibusque hæmorrhagiis, sine ulla noxa accidentibus; item febricula quadam, aliisque modis diminuere, experientia testetur. Quandoquidem non rarius mulieres dentur, (uti jam superius notatum) quarum quædam ordinario per totum gestationis tempus, quædam ad dimidium, quædam indiminuta, quædam etiam inconsueta quantitate evacuationes has menstruas, feliciter pati soleant.

Abortum tamen exinde contingere, non plane negaverim, cum apud authores exempla similia prostant. Quando enim etiam in fœminis istis plethoricis, in quorum primis præcipue graviditatis mensibus, menstrua profluere, & per aliquot menses, imo ad medium, non nunquam gestationis totum tempus, fœtu optime salvo, continuare siveverunt, tum supprimuntur, abortum in promptu esse, observatum est.

Ex causis etiam naturalibus accusari solet ætas, vel nimis tenera, vel provectior: nempe cum fœminæ tenellæ, & delicatiori corporis habitu præditæ; de quibus Hippocrates, Sect. V. aph. 44. que præter naturam tenues, abortiunt, donec habitiores evadant: quia illæ perferendis anomaliis, quas graviditas & conceptus excitare solent, impares existunt, neque etiam sufficiens fœtui alimentum præbere possint; imprimis si viris robustioribus, lacertosæ & proceræ staturæ jungantur; idque dum primo pariunt: Id quod tamen non semper quoque verum, dum quotidie observare contingat, tum fœmellas teneriores & juniores, tum etiam provectioris ætatis, satis bene & justo tempore fœtus suos in lucem edidisse. Huc etiam referri potest, dispositio hereditaria. Dantur enim familiæ, in quibus abortus frequentiores quam in aliis contingere consueverunt, Vide Schenck, observ. l. 4. Sed hæc communiter statum morbosum præsupponere solent; de quibus infra pluribus.

Huc etiam pertinent *temperamenta*, sive constitutiones naturales: uti (1) *frigidum & humidum*, sive communiter ita dictum *phlegmaticum*: quando sc. ob pauperiem activitatis sanguinis, parti-

ticulæ lentæ, viscidæ & crassæ, imprimis circa uterum, ceu communem sexus sequiori sentinam, cumulantur, partes ejus lubricas & flacidiores reddunt, vasorumque, sanguinem ad uterum devehentium, orificia & extremitates obfident & obstruunt, atque sic secretionem lymphæ purissimæ, sive succi alimentarii impediunt; unde tonus uteri destruitur, conceptio impeditur, illaque facta fœtus alimento privatur, aut præter flacciditatem & laxitatem partium facile exturbari potest. Et quidem *hoc ut plurimum causa communior ad abortus disponens esse solet*; & si talis constitutio, partiumque simul uterum constituentium flacciditas adfuerit; tunc aliæ causæ occasionales, alias, innoxia, indifferenter tamen inter abortiva relatæ, facillimo negotio aliquid huc conferre & abortum provocare possunt. Sic novi dicit *Forestus l. XXVIII, obs. 66. aliquot mulieres, humidas habentes matrices, decima tertia vice, ex tenuissima causa abortiisse.*

Temperamentum cholericum quoque, præsertim partibus uterinis, uti dictum, non debite constitutis, frequenter etiam ad abortum disponere per experientiam notum est: ita ut Germani proverbio vulgari dicere consueverint: Sie kan keine Kinder kriegen, sie ist zu böse. An autem *sanguineum*, solum idque sine plethora, in mulieribus, quod cetera sanis, & bene constitutis, illas ad abortum, ita simpliciter proclives reddere possit, superius, cum de plethora mentionem fecimus, dictum est. *Obesiores* autem, quia ut plurimum præter plethoram humoribus excrementitiis, viscidioribus, & ut vulgo dicitur cacochymia pituitosa, vel phlegmatica abundant, earumque partes uterinæ laxiores esse solent, huic affectui magis obnoxia observantur. Proinde *Hippocrates Sect. V, Aphorif. 46. Immodice crassas non concipere, nisi ad mediocrem corporis habitum redeant. Item Aphorif. 45. Que mediocriter corupulenta abortum faciunt. 2do mense aut 3tio sine occasione manifesta, iis cotyledones lentoris sunt plenæ, nec pro pondere foetum continere possunt. Quod tamen non semper experientia verificat, nisi & ultimum requisitum nempe repletio cotyledonum lentore, simul adfuerit. His etiam temperamentum particulare uteri, addere solent, v. gr. plethorem particularem uteri, a sanguine circa uterum in quantitate stagnante: item constitutionem ejusdem particularem, (uti loqui amant) frigidum & humidum, ejusque statum nimis lubricum, oblaxa-*

ta a pituitosis istis, (ita dictis) humoribus, ligamenta, aliasque partes, accedentibus humoribus istis in utero coacervatis & sæpe acrimonia sua fibras ejus ad excretionem stimulantibus, ita ut sustinendo foetui impar evadat.

Ex causis autem non naturalibus, referri huc consueverunt, Cause non quæ ex errore diete & sex rerum ita dictarum non naturalium in corpore hu- naturales, mano alterationes, atque hoc modo varias ad quoslibet affectus dispositiones, producere possunt: quæ vulgo sunt: (1) Aër; (2) cibus & potus; (3) motus & quies; (4) Somnus & vigilia; (5) excreta & retenta; (6) animi pathemata. Ex quibus (1) quantum aër, (sive fluidum illud, in quo & a quo vivimus, quique ambiendo & inspirando, vario modo corpora nostra afficit, quantasque mutationes aëris, & in corporibus humanis mutationes producant, superfluum est hic enarrare, cum illud satis superque pateat: Adducunt hic communiter Aphor. 12. Hippocrat. Sect. 3. si austeralis hyems & pluviosa, & clemens fuerit, Ver autem siccum & aquiloniam, mulieres, quibus partus in Ver incidit, quavis occasione abortiunt. Quod autem, an universaliter verum, valde dubitandum: alias enim omnes fere, vel pleræque mulierculæ, tali aeris dispositione existente qualibet occasione vel semper, vel ut plurimum talia paterentur; atque proinde plures meretriculæ, ejusmodi constitutiones tempestatum sibi optarent; quod tamen veritati non consentaneum atque experientiæ: Attamen constitutiones ejusmodi aëris nonnunquam dari, quibus frequentiores abortus, quam aliis temporibus contingunt, experientia & observationes Medicæ testantur. Vid. Disputat. Excellent. DD. Fickii de Abortu epidemico. Jenæ 1697. habitum. Sic quoque de aëre pestifero & infecto Authores loimographici, testantur. Inter alias Pareus l. 21. c. 5. de peste, dicit: Quod si mulieres vulgo abortire cernantur, hausto sel. & continenter inspirato aëre vaporoso, corrupto, & foetui vitæque principiis obnoxio, quo suffocatus foetus mox excidit, jamjam imminere pestem scire liceat. Id quod & alii Authores tempore pestis contingere solere observarunt. Ex aliis adducere libet ea, quæ referunt literæ observationum, circa pestem Dantiscanam Ann. 1711. editæ p. 43. Ad questionem: quid circa gravidas & embryonem observatum? R. Alle schwangere Frauen waren gefährlich daran; weil sie erstlich die Pest viel eher als andere bekamen; und

und alsdann Alle, ne unica quidem excepta abortirten, die imprægnatio möchte kürzlich, oder schon lang zuvor geschehen seyn: und zu andern, weil sie allzfrüh entbunden wurden, ob sie schon nicht an der Pest franck, sondern ganz gesund waren, dann zu solcher Zeit, ging keine einzige Frau ihre Zeit vollkommen zu Ende; alle gebahren entweder in 6ten oder 7ten Monath; auch am 9ten wann sie auch im übrigen sich wohl befunden. Und das schadete der Frucht nicht, wann sie sonst nur wol abgewartet, und debitè verpfleget wurden. Ich für mich alleine habe wol 20 Kinder gesehen, & adhuc viventes, die im 7ten und 8ten Monath zur Welt kommen, und ganze 4 Wochen noch, als für tod lagen, ehe sie Mutter-Brüste saugen könten; sie müsten aber sehr warm gehalten, und nicht aus der Ruhe gestöhret werden. *Nempe: omnes gravida magno in periculo versabantur, quia peste citius prae aliis corripiebantur, atque omnes, [ne unica quidem excepta] abortus passae fuerint;* (id de peste actu jam laborantibus suspicor, vel quantum forsan ad Authoris notitiam pervenerit,) *non obstante, an ante breve, vel longius tempus ingravidatae fuerint. 2do, quod ante legitimum tempus pepererint, licet illae non actu peste infectae decubuerint, & alias integra valetudine fruarentur. Quia illo tempore nulla foemina tempus ordinarium partus attigit, sed omnes vel 6to, 7mo vel nono etiam mense enixae sunt, licet quando caeterae satis bene habuerint. Idque partui non nocebat; (de 6ti mestri tamen dubito,) si tantum debita ejus cura habita fuerit. Ego ipsemet plusquam 20 infantes vidi 7tmo vel 8vo mense natos, (nisi adfuerint forsan errores calculi,) qui per mensem, mortuorum instar jacuerant, antequam mammis maternis admoverentur; oportuit tamen illos, semper calide fovere, nec multum e somno turbare. Hæc ille: An autem ista in omni genere pestis, & alibi locorum etiam observata fuerint, non ausim determinare.*

Huc etiam referri possunt *odores*. Notum enim est, quasdam mulieres, odoribus suavioribus delectari, atque recreari, sicut viri, e contra foetidis ac graveolentibus lædi, uti exempla prostant abortuum ab odore elychnii candelæ, cloacæ, paludum & similium, concitatorum: atque vice versa adhuc plures dari, quæ
odores

odores gratiores, imo ipsorum florum ferre non possint, atque exinde in passiones hystericas conjiciantur. Affectus autem hystericas lipothymias, convulsiones, variaque alia gravia symptomata consequi posse, satis constat, atque propterea, etiam aliquando abortus sequi posse, non facile negandum: attamen hæc, quæ aliquando propter idiosyncrasiam, aliasque dispositiones evidentiores, quibusdam rarius & inter tot centenas, vix uni contingere observatum erit, statim inter causas generaliores referre, ad modum absurdum foret; cum non nisi tantummodo, instar causæ occasionalis vel accidentalis, quæ proprie dicendo non vera est causa, se habeant; sed de his in sequentibus plura. Et similiter, quæ de aëre calido, frigido humido, ventisque variis, huc communiter referuntur, dicendum. Nullus enim datur annus, imo aliquando vix mensis præterit, ubi ejusmodi variationes aëris & ventorum non sint observandæ; cum tamen tot millenæ utero gerentes, feliciter legitimum puerperii tempus, absque ullo metu vel indiciis abortus, attingant.

Causæ rarius effectus producentes, propriæ non sunt veræ causæ.

Ex (2da classe) *cibus & potus* quoque hic culpari solent; quando nempe vel pravæ sunt conditionis, aut justa quantitate, non ingeruntur; quando scilicet gravidæ cibos noxios, absurdosque expetunt; in nimia quantitate, quam ut eis digerendis stomachus par esse possit, ingerunt; unde cruditates, febres, vomitiones, plethora, (de qua supra,) oriuntur: si autem in non justa quantitate assumptus fuerit, (quod tamen rarissimum,) foetui ac matri sufficiens alimentum non præbebit. Quod etiam de potu statuunt, cum vel actu frigidus, vel refrigerans, item calefaciens, uti mustum, vinagenerosa, (de quibus jam mentio facta,) spiritus vini, cerevisia crassior & fortior, & similia, copiose ingesta fuerint: Sed quis non videt, hæc quoque, vel inter causas vel plane nullas, vel remotissimas, occasionales, per accidens, & rarius contingentes tantum referri posse, quæ verarum causarum nomen vix promereantur. Communissimi multique errores in medicina committuntur, cum aliquis vel cibus, vel potus, vel etiam medicamen aliquem effectum produxisse observata sint, deinde sine notata personæ qualitate, temperamento, aliisque observanda circumstantia, huic indifferenter illum attribuunt, atque postea eundem in aliis quoque præstare credunt, quæ

postea nec in centenis, imo vix millenis aliis subjectis eodem vel simili modo subsequuntur. Exemplo rem illustrabo:

Persona nobilis quædam alias laudabilis constitutionis, euforca & sanguinea, ex errore diætæ, in diarrhoeam satis diuturnam incidit, cui adstantes mulierculæ, pilulas illas famosas Becherianas sive Hallenses dederunt, & per aliquot dies earum usum continuare iusserunt, credentes per earum usum causam simul diarrhoeæ evacuandam fore, & sublata hac causa etiam effectum hujus sublatum iri; imprimis cum Author earum usum in similibus affectibus suaserit, illæ quoque, sed cæteris paribus, hic aliquando non inutiles judicandæ; sed exinde diarrhoea indies aucta, insequente febre continua, appetitu viribusque insigniter prostratis. Quædam ex præsentibus, ægræ, unum vel duo pruna Armeniaca, (des abricots) clam porrigit, sed insequenti die, post eorum usum, febris maligna petechialis insequitur, cum phrenitide, & convulsionibus, & post aliquot dies mors. Quis itaque sanæ mentis homo non videt, hic causam principalem hujus morbi & mortis fuisse errorem diætæ, ex qua humores illi acres, fermentisibiles diarrhoeam, febrem ceteraque symptomata producta fuerunt, & similia, quæ hic secundum stylum Medicum accusari possent. Sed ecquis, pro causa mortis, pilulas has balsamicas alias in suo genere satis bonas & polychrestas (licet, non nisi abusive, pro universali medicamine in quibusvis morbis, promiscue offerendo, venditentur,) quæ in similibus aliisque affectibus, quotidie cum successu exhibeantur; & duo hæc pruna, (nempe in hac parva quantitate & dosi,) etiam in morbis sine notabili damno sæpe commendantur; facile habebit? Hic autem propter circumstantias particulares, non nisi inter causas per accidens ob intempestivam assumptionem referri possent, vel vix illud nomen promereri. Certe hac ratione, nihil in rerum natura reperiri poterit, cui nomen causæ alicujus morbi, abortus, imo mortis ipsius imponi non possit. Idem quoque Judicium esto & de remediis, ita dictis abortivis, quorum infra mentio facienda erit. Sic foemina quædam gravida, cæterum satis sana, fructus hortenses, v. gr. fraga, cerasa, pruna &c. in quantitate comederet, vel etiam vina, aut ipsum

Illustratio
ab exem-
plo.

etiam

etiam vinum adustum immodice hauriret, nec ab eorum usu nimio sibi temperaret; incidet illa facile in vomitus, febrem, imo febrem malignam; si nectum ab illorum assumptione abstinuerit, (prout similia exempla dantur,) majora, gravioraque symptomata enasci poterunt, sequi potest abortus, imo sic nec dum metas gulæ posuerit ipsa mors. Sed quis hic fraga, cerasa, pruna, vinum, vel vinum adustum in numerum abortivorum, vel venenorum ponet? cum aliæ meretrices, vel etiam aliæ mulieres gravidæ vel data opera, vel gulositatis ergo, vel etiam forte fortuna, varia etiam indigestibilia, porcorum ad instar devorabunt, infimul potulentis quotidie se ingurgitabunt, idque sine ulla inde obveniente noxa.

Sequitur (3tio) *motus & quies*. A quiete quidem non adeo evidens periculum metuendum. *Motus* autem vehementior, totum corpus nimium concutit, motumque concitatiorem sanguinis, & fluidorum nostrorum, eorumque orgasmum excitat, spiritus animales dissipat. Ita *exempla prostant, a nimia saltatione, equitatione, lapsu, ex elevatione oneris, abortus fuisse excitatos*. Quoniam autem multa alia & infinita exempla adsunt, nihil tale exinde secutum fuisse; idcirco id tantum in subjectis ubi dispositiones istæ supra recensitæ, & infra dicendæ tantum adfuerint, evenire facile credendum. Dantur etiam plurima exempla, personarum suspectarum, tale quid studio procurante volentium, quæ pondera gravissima portaverunt, saltarunt, aliosque similes motus concitaverunt, sine tamen subsecuto illo quem sperabant, abortu. In aliis autem delicatioribus subjectis, & quæ ut ante dictum, per dispositionem uteri internum, similemque, ex leviori causa ardore, vento, aëre humidiori, terrore in somnio, similibusque abortire possunt, mirum non est, si & ab ejusmodi violentioribus exagitationibus idem patiuntur, secundum illud vulgare: *duo cum faciunt idem non est idem*. Itaque & hæc non tam simpliciter, pro causa propria, sed tantum accidentali habenda sunt. *Verbera graviora attamen, imprimis abdominis, circa partes vicinas uteri, quibus ipse foetus lædi, vel vulnerari potest, abortus indubitatus sequi solet, idque eo citius & facilius, quo læsiones illæ*

Casus.

graviores, vel periculosiores fuerint, ex quibus sæpe ipse uterogentes in evidens vitæ periculum conjiciuntur. Hinc vidi mulierem gravidam ab alia fustibus male tractatam, quam hæc in terram projecerat, imo calce pedum, ventrem percusserat, post aliquot dies foetum imperfectum mortuum, hinc inde lividum, & vibicibus notatum edidisse. Sic *Welsch de lethal. vulnerum cap. 13. pag. 117. 118. abortum ex calcitracione in abdomen notavit. Et Benedict. Sylvaticus consil. & resp. Med. cent. III. consil. VIII. abortus ex fortuito lapsu, triduo post per frustra ejecti, meminit. Item Excell. Wedel amoenitat. med. lib. Sect. III. c. 10. abortus a choreis totius noctis; item a lapsu de Scala cum duarum costarum fractura.*

Minus autem (4) a somno & vigiliis, subjectis in statu sanitatis constitutis Metuendum. Licet enim somnus immoderatus, spiritus torpidos faciat, humoresque xcrementitios generet, vigiliæ e contrario nimie, spiritus exhauriant, viresque prosterant: ubi tamen affectus soporosi, vigiliæque immoderatæ, quæ inter morbos numerari possunt, defuerint, raro ex illis solis abortus sequitur, natura ipsa, vias errores tales corrigendi inveniente, infomnemque noctem, placidiori altera, & somnum aliquando protractiorem una vel altera horula vigiliarum compensante.

Jam procedimus (5) ad excreta & retenta: quæ quando rite se habent, statum sanitatis, & e contra quando imminuta, vel nimia, morbosum præsupponunt. Sed de morbosa constitutione, in causis præternaturalibus aliquid dicemus. Fluxum tamen menstruum, in plethoricis & assuetis vel solito modo, vel parcius provenientem, non nocuisse, imo profuisse supra notavimus. Et hic non omnem hæmorrhagiam, sed tantum ex fundo uteri provenientem periculosam esse dicunt. Id circo ad omnes similes circumstantias probe attendendum.

Sequuntur jam (6to & ultimo loco) animi pathemata, ex quibus omnibus tamen non, nisi tria forsan, in considerationem trahi merentur: ira, mæror & terror. De ira jam superius, cum de temperamento cholericis mentio facta, aliquid diximus. Ira enim, cui ordinario præ viris fœminæ magis indulgent, *quantam*

vim in corpus humanum habeat, quotidie experimur; ita ut in sub-
jectis, imprimis ob alias causas ad abortum dispositis, facilli-
me abortus provocare possit. Turbatis enim & confuse inordinate-
que motis spiritibus animalibus, massa simul sanguinea turba-
tur, & inordinate movetur, imo tota corporis machina in confu-
sionem abit: quapropter etiam uteri fibris, spasmodico motu irri-
tatis, opificium ejus aperitur, fundus vero contrahitur, inque fœ-
tum ipsum tyrannidem exercendo, quem motibus quoque spasma-
dicis, vel epilepticis, corripere verisimile apparet, ille vel necari, vel
vivus exturbari potest. Quod quidem de personis, uti dictum, per
alias morbosas constitutiones ad id dispositis verum est, robustiores
autem & impune irasci, imo & ut in inferioris fortis mulieribus con-
tingere solet, pugnis quotidie contendere, & tamen feliciter parere
videmus. De mœrore res anceps est. Insignem & gravem tristitiam,
symbolum suum, ubi jam dicta dispositio adest, hic conferre posse
non dubito: alias vero præter opinionem & desiderium impragnan-
tur, toto fere gestationis tempore tristes, depresso animo, ejulan-
tes, dolentesque videmus, sine ullo tamen, quem forte lubenter
optarent, sequente abortu.

De terrore autem, imprimis panico, paulo clarior res est:
cum enim exinde spiritus animales ita subito deprimantur, ut deli-
quia animi, alique graves affectus inde oriantur; hic mirum non
est & abortum subitaneum sæpius consequi posse. Prostant enim obser-
vationes, a solo tonitru graviore, gravidas abortus perpeffas fuisse. Sic
Michaelis prax. clin. spec. CXXIII. de abortu testatur aliquando mulierem gra-
vidam, cum in fontem in aquam cadentem conspexisset, illico abortum fecisse,
eundemque effectum in alia bombarde explosionem, in alia vipræ transitum,
in alia subitam consternationem, præsertim tempore pestis grassantis &c.
produxisse. De abortu externo vide etiam Littmann, Medic. for. Cent. II.
cas. 88.

Referri huc etiam solet *Venus frequentior*: quod autem vita
 personarum suspectarum & meretricum, quas sæpe incito patre
 ingravidas videre licet, dubiosum facit. Et quota quæso ma-
 ritatarum, imprimis, quæ natura salaciores sunt, aut potentem na-
 ctæ maritum, sibi, durante tempore graviditatis, ab illa temperat.

Argui hic etiam solet *arctior thoracis & ventris, per vestes rigidas, adaptatis esserculis ligneis, vel eburneis (die Schnür-Leiber) constrictio*: de plurimis tamen, clam in gravidatis mihi notum est, eas ad graviditatem occultandam, abdomen fasciis quam arctissime constrinxisse, sine ulla aliqua foetus noxia, cum aliquali matris, ut deinde confessæ sunt, incommodo.

Casus.

Antequam ulterius pergam, commemorandi mihi hoc loco veniunt casus, quos bis accidisse mihi certo constat. Nempe viros, foeminas a se ingravidas, nudas & sine ulla vestibus, noctu sub antlia, producendis aquis constructa, (*Wasser-Pumpe*) collocasse, atque ita gelida aqua nudum eorum corpus perfudisse, & hoc negotium aliquot noctes sequentes per integras horas reiterasse, sub certa spe, illis hac ratione abortum concitatum iri; nullo tamen sperato successu. Quæ me satis in sententia mea confirmant, in foeminis sanis illorumque partibus uterinis bene constitutis, difficillime etiam a causis illis non naturalibus externis abortus contingere posse.

Causa contra naturam.

Jam ut & de rebus *contra naturam*, sive quæ hic inter causas abortus, a nobis provenientes, aliquid dicamus. Sunt illæ scilicet *morbi plerique*, quibus gravidæ obnoxie esse consueverunt.

Morbi.

De quibus in genere notandum; *morbos leviores*, imprimis, quæ robustioris sunt constitutionis, solos raro abortus efficere solere. Qui autem *graviore & sentici* sunt, matrem affligendo foetum simul afficiunt, nutrimentum illi laudabile subtrahunt, & morbos communicant, atque eum sic interimere, vel debilitatum vivum abortu eliminare possunt. Id quod etiam rationi conforme; *matre enim morbo graviore aut diuturniore debilitata, foetus quoque tandem debilior evadit*: corrupta deinde per longitudinem vel vehementiam morbi, massa sanguinea matris, illud quoque foetui communicatur, atque nutrimentum ejus vel corrumpitur vel subtrahitur. Et in specie, *quoad particulares uteri affectus relaxatio illa uteri præternaturalis, levitas superficiei interioris, ab oblinente eam viscida mucagine, proveniens, cujus jam ante mentio facta ob fibras emollitas & flaccidiores redditas,*

Causa abort. frequentiss.

causa esse solet abortuum frequentissima; ubi mulieres interdum vel ex nulla alia

alia vel ex levisfima occasione, foetum dimittere & abortum pati solent, id quod extra superius commemoratos casus, & in cachexiis, item hydrope uteri non est solenne.

Referunt huc quoque *vitium conformationis ipsius uteri*, angustiam nempe ejusdem, cum se satis extendere, & foetum, adjustum usque pariendi tempus, retinere nequit; *Flatus* itidem *uterum distendentes*, qui & aliquando graviditatem mentiuntur, & semper humores acres, viscidos, in utero collectos praesupponunt, propterea non raro aliquid huc conferre possunt. Visæ tamen non nullæ mulieres, quæ in partu, cum ipso foetu & secundinis, copiosos flatus excreverunt. Vide Bartholini Hist. anat. cent. I. pag. I.

Nec minor abortiendi necessitas occurrere solet, in aliis *Aliæ cau-* irritationibus *fibrarum uteri*, tum in morbis *solutæ unitatis*, vulneribus, *ulceribus*, inflammatione, *erysipelate*, quæ periculosa gravidis esse, *na*, jam docuit Hippocrates *Secl. V. Aph. 43.* Item humoribus acris *scorbuticorum*; similiter in *procidentia uteri vaginae*, vide David von der Becke *diff. de procidentia uteri* hab. 1683. Vid. Ruych *observ. cent. obs. p. m. 11. 12.* Morgagni *advers. Anatom. advers. 4. p. 49.* Riverius in *observ. p. m. 92.* & alias plures Medicorum observationes. Quam tamen non semper abortum constat; itemque *affectibus spasmodicis & convulsivis*, vel *idiopatbia in passione hysterica*, proprie sic dicta, vel *per concessum* in affectibus epilepticis, aliisque nervinis, quo pertinet *lyncope & lypothymia*, & similia.

De *fluxu sanguinis* jam in antecedentibus dictum. *Fluor* autem *albus* prægnantibus non rarior est, qui, si continuus copiosusque excrementitios humores & cachexiam præsupponens, nutrimentum foetus inquinando & corrumpendo foetumque ipsum obruendo; atque partes nimis laxando, aliquando causa simul abortus esse potest. Si autem paucus fuerit, aut periodicus, tempore mensibus solito se manifestans, nec conceptionem impedit, nec gestationi obest. Constat enim foeminis suspectis ingravidatis, post usum ita dictorum pellentium, loco menstruorum, fluorem album in magna satis quantitate, sine ullo impedimento graviditatis prodidisse.

Quæ ulterius hic memorari solent, sunt: *Diarrhœa* & *constipatio alvi*; item *tenesmus*, *morbi sphincteris vesicæ*, *sternutationes crebræ*, *tussis frequens*, *vomitus*, *lues Venerea*, & *febres*, *insignis aliquis corporis dolor*, & *similia*.

De *Diarrhœa* extat *aph. 34. sect. 4. mulieri gravida, si alvus profusior sit, abortionis periculum imminet*; quod tamen non semper, nec nisi immoderata, aut si aliud ex vitiis vel causis aliis supra dictis, simul adfuerit, verum esse poterit. Si enim robustiores, nec a forti purgante abortiunt, quod tamen magis afficit, majora tormina & incommoda parit, quam sæpe *diarrhœa*, imprimis si non nunquam beneficio naturæ aut critice eveniat, quanto magis exinde periculi facetur. De *Dysenteria* idem iudicium *Wedelius* testatur nullam se vidisse *dysentericam gravidam, quæ abortierit*. Si autem *dysenteria* eousq; progressus fecerit, ut periculosa aut lethalis fiat, fœtum ipsum etiam mori necessum erit. Sic in *tenesmo* a crebro defidiendi molimine, & abdominis compressione, uterus simul in consensum rapitur. Sic *aph. 27. sect. 7. Hipp.* dicit: *tenesmum gravida mulieri accidentem abortum facere*.

Constipatio autem *alvi* sola, rarius id præstat, cum multæ dentur mulieres, naturaliter aliquot dies *constipatæ*, quæ tamen justo pariunt tempore; nisi simul *tenesmus*, uti sæpius solet, aut alia accidentia adfuerint. *Morbi sphincteris vesicæ*, ob viciniam & consensum irritationis & strictionis, aliquid non nunquam efficere posse, non negaverim. *Sternutationes crebræ*, *tusses*, *vomitus*, si prænarratis affectibus superveniant, propter concussionem corporis violentiorem, etiam hic aliquid conferre posse credo: ast si ab aliis vehementiora exercitia impune tolerantur, pondera gravia sine noxa portantur, hinc quoque promiscue corporibus sanis hic nihil abortivi procurasse, ipsa experientia testabitur. Nonne enim quotidie videmus, millenas mulieres prægnantes vehementissimis vomitionibus, imprimis tribus primis graviditatis mensibus, sine ullo subsecuto abortu divexatas? De *lue Venerea* etiam multa exempla, illam gravidis, etiam per salivationem Mercurialem, sine subsecuto abortu, sanatam fuisse, atque mulieres hac antea affectas, sanos deinde infantes peperisse.

Insignes ventris, lumborum, capitis, aliarumque partium corporis dolores, alios præsupponunt communiter affectus & morbos; proinde secundum circumstantias & qualitates eorum, hic quoque vel plus vel minus timendum erit; imprimis si dolores diuturniores fuerint, & fœminas teneriores, hystericas, aliove affectu laborantes, corripiant. Sic Hippocrates l. de morb. mulier. Si mulier, quæ uterum gestat, matris aut lumborum doloribus confluetur, metus est ne ruptis membranis, quem optime cingunt, abortione ejiciat. Quod autem ad febres attinet; certe intermittentes & continuæ benignæ, ceteris paribus, parum periculi afferunt. Sicut etiam hæcticas plus una vice satis bene partus enixas fuisse videre licuit. Aliter se res habet in febribus malignis & acutis, ubi majus periculum imminet. De acutis loquitur Hippocrates aph. 31. sect. 5. Mulierem gravidam morbo aliquo acuto corripit periculosum. Item Aphorismo 55. Gravidas febricitantes & vehementer extenuatas difficulter parere & cum periculo abortire. Sed egomet ipse tra-

Casus

Etavi fœminam prægnantem primiparam, laborantem febre petechiali maligna, satisque periculose decumbentem, quæ feliciter pristinae sanitati restituta, post sex hebdomades sanum enixa fuit filium. Ut de aliis, febribus intermittentibus & continuis laborantibus nihil dicam. Sane inter centum vix una reperietur, quam gestationis suæ tempore usque ad finem non aliqua febricula laborasse interdum contigerit.

Restat, ut paucis de causis abortus, qui vitio fœtus accidere solent, Causæ a aliqua dicamus. Quando scilicet embryo debilis, ex debili semine vitio fecundatus, a patre senio morboque fracto; aut morbosus, vel ipse, vel a matre ipsa morbo correpta & languente, vel etiam ob violentiam externam, jam in utero exanimatus existit. Si enim debilior fuerit, inquietus fit, & varie se agit; imprimis (quod etiam ab Authoribus observatum) si convulsionibus laceffit fuerit; id quod sæpius videmus, mulieres se male habent (v. g. in commotionibus affectuum animi, de majori motu fœtus conqueri) qua exagitatione utero ad exclusionem sui stimuli adduntur. Sic Michaelis Prax. clin. spec. Cas. XXII. abortum sex mensium notat, toto corporis habitu lacteum & ictericum, in quo dissecto ventriculus, cum intestinis, bile refertus, sed ipsum & hep-

par aridum, splen scirrhusum, pulmones corrupti, & cor flaccidum inventa fuerunt. Accusantur hic etiam fetus in utero hydropici facti; item natura grandiores, a patre robusto geniti, matre teneriori existente, quod alimentum ei ad complementum sui debitum subministrare non possit, aut mole sua cavitatem uteri excedat; id quod aut rarius accidere credo, & ejusmodi grandiores fetus, partum quidem laboriosiore, raro abortivum constituunt, ut taceam in dispositione feminis, a patre robusto, (quantum enim illud huc conferre possit, nondum adhuc a literatis determinatum) si postea alimentum uberius a matre subministrandum defuerit, vix ita fetus accrescere posse. Alia res est, si mater initio sana fuerit, deinde autem in morbum incidat, qui foetui alimentum necessarium subtrahat. Interim non rarum est, mulieres macilentas fetus nihilominus grandiores in lucem edere solere.

Pari modo quoque, numero excedente foetu, si scilicet gemelli, trimelli vel plures numero, simul concepti fuerint; non nunquam unus vel duo per abortum exire solent, id quod tamen etiam non semper procedit, quia multa exempla adsunt, ejusmodi justo simul tempore editorum. Interim, quoniam istos gemellos & trimellos ut plurimum teneros & parvos conspici solemus, hinc concludendum, ipsis debitum alimentum non suppeditari, nisi mater admodum robusta & eufarca fuerit.

Huc referri quoque potest, si foetus mola stipatus fuerit, quæ ipsi etiam nutrimentum necessarium detrahat. Sic Michaelis citato loco abortum exeunte simul enormi mola annotavit.

Adesse quoque aliquando in foetu, stabunt; vitia conformationis; quando nempe vasa umbilicalia, vel justo exiliora sunt, ut facilius abrumpantur, accedente imprimis vehementiore corporis motu, vel satis crassa quidem, breviora tamen, ut crescente foetu placenta facile detrahatur, atque foetus ad orificium uteri devolvatur. Item quando membranæ, foetum ambientes, sunt nimis tenues, ut movente foetu facile dirumpantur.

Finiamus

Finiamus hoc caput dicto *Foresti*, lib. XXVII. observ. XVI. Qui, quæcunque mulier inquit, citra evidentem causam abortire consuevit, vel totius corporis, vel uteri vitiolaborat.

An autem etiam per *sympathiam*, quæ ante aliquot lustra in pluribus Germaniæ & Belgii locis valere consuevit, abortus provocari possit, non est, nec meæ intentionis nec loci inquirere vel determinare.

CAPUT III.

De Medicamentis, sic dictis abortivis.

ABortus contingere toto die videmus, quoniam vero honestæ fœminæ, & jam si omnem curam ad illum præcavendum adhibuerint, interea tamen facillime sæpe ex levissima, imo sæpe nulla causa externa eum patiantur. Mulieres contra aliæ, imprimis suspectæ se clam imprægnari passæ (quamvis nihil ad procurandum abortum intentatum relinquunt) spe tamen sua ut plurimum frustrantur: (de sanis hic loquor, nulloque vitio, vel morbo alio interno, quorum supra mentio facta est, laborantibus.) Hinc operæ pretium videtur, solertius inquirendi, quæ causa subsit, quod in illis ea, quæ fugiant accidant, hæc contra illa quæ anxie annitantur, assequi non possint?

Porro notum est, (quod & ipsi gentiles jam Hippocratis tempore admittere noluerunt, imo & ipsa pietas, honestas & sana ratio jubet,) omnes praxi Medicæ operam dantes, imprimis promotos Doctores in actu promotionis solenni jure jurando se obstringere debere, se non tantum medicamenta uterina pellentia caute administraturos, illa mulieribus gravidis non oblaturus, & præsertim medicamenta abortiva nulli propinaturus fore. Idcirco maxime necessarium, omnem Medicum scire oportere: an talia

rem in gratiam mariti, semel atque iterum aliquot guttulas olei lini assumsisse; a quo, sub orto fragore in abdomine, excretoque per muliebria cruore coagulato, se infelicissime abortum passam, experta est. De selagine tertia thalii narrat Jacobus Breynius *Act. N. C. Ann. IV. & V. observ. 149.* De camphora Borellus *observ. 49. cent. II. pag. m. 192.* Item Schröderus in *pharmacopœja*, inter fœtum necantia refert semen thlaspi, it. coagulum leporis, cantharides, lapidem hystericis Malaccensis. Et radicem cyclamidis adeo infensam gravidis pronunciat Dioscorides, ut pregnantes, si herbam ejus solummodo transiverint, abortire faciat. Idem inter abortiva insuper addit radicem asparagi, cujus decoctum conceptum adimere & sterilitatem inferre dicit, item, flores brassicæ sativæ in forma pesti applicatos, dracunculum utrumque; onasma (quod etiam transgredientibus abortum facere jactat) elaterium, scammonium, flores conyzæ, vinum helleborites, & phthorion, five abortivum, compositum ex scammonio, veratro & cucumere sylvestri, juxta radices vitium lato &c.

(2) Inter purgantia comprehenduntur etiam vomitaria Antimonialia & helleborata. Ex purgantibus exceptis quæ jam a Dioscoride huc tracta, Schröderus nominat, succum elaterii & colocynthidem, quod foetum enecent; aliaque violentiora & drastica; imo nec mannâ hic infontem esse volunt.

Restat (3) V. S. idque potissimum ex decreto Hippocratis: *Apb. 30. Sect. 5.* languinem gravidis non mittendum esse docenti. *Mulier enim*, inquit, *in utero ferens scela vena abortit, eoque magis, si foetus fuerit grandior.* De V. S. tamen brachii, imprimis post medium gestationis tempus, nostris temporibus, jam faciliores sunt; imo illam nonnunquam ad præcavendum abortum, ceu maxime necessarium commendant; de qua infra: *V. S. e contra in pede nunquam periculo vacare contendentes.*

Antequam autem meam, de his omnibus sententiam exponam; necesse mihi videtur, ea, quorum sub initio de modo operationum Medicamentorum, in corpore humano mentionem, feci, paulo fusius explicare.

Qua ratio-
ne Medi-
camenta
in corpore
operantur?

Medicamenta quæ communiter præparantur & assumuntur consistunt vel in forma solida vel liquida: ex prioribus, iterum alia in vehiculo liquido dissolvi, vel difficilius, vel plane non possunt. Sed fundum petunt; uti pulveres, plurima magisteria, aliaque præparata quæ in liquoribus subsident. Sunt tamen quædam ex vegetabilibus, quæ in iisdem liquoribus assumpta, vim aliquatenus suam illis communicant, uti quædam radices, flores & folia, in pulveres redacta. Alia ex his solidioribus in vehiculo dissolvi possunt, uti extracta, pilulæ plures, Salia, gummata, aliaque his similia. Ex liquidis sunt potiones, essentia, tincturæ, spiritus, olea destillata &c. Ex prioribus nempe pulveribus & similibus præparatis; v. gr. oculis Cancrorum, coralliis, corn. cervi &c. nemo sane facile asseveraverit, illa in substantia ad sanguinis massam penetrare, sed operationem suam, in primis viis tantum efficere, atque inter alia, chylum, bilem, succum pancreaticum, aliosque humores præparando, Salia aëria, acida, & similia silvestria, invertendo, visciditates dissolvendo, & incidendo, humoresque fluxiliores reddendo, & his non

Pulveres
vix in sub-
stantia ad
M.S. pene-
trant.

Med. chy-
mica.

Volatilia.

disfimili modo operando. Non hic sermo erit de medicamentis chymicis, Mercurialibus, Antimoniis, &c. quæ operationes sæpe per irradiationem perficere creduntur. Volatilia autem Salia depillata, aliaque penetrantiora medicamina, etiam per vapores, sive exhalationes, in corpore humano, operari, credere adducerem, propter promptam cordialium, analepticarum, opiatorum & similiarum operationem, antequam scilicet sanguini misceri potuerint. Si enim ejusmodi penetrantiora, etiam in nitris optime obturatis, olefactu percipere possumus, subtilesque eorum exhalationes animadvertimus, quanto facilius igitur, per tunicas laxiores, stomachi, & intestinorum, accedente cum primis calore corporis, transpirare, atque viscera sanguinem & nervos afficere poterunt. Cætera liquida, sanguini quidem commisceri a vero non absimile est.

Liquida
ad sangui-
nem per-
veniunt
sed non fa-
cile ad lo-
cum affe-
ctum,

At quis non videt, quantæ alterationes in stomacho, & intestinis tenuibus, deinde in ipso sanguine, illis subeundæ sint, postmodum per ductum thoracicum sanguini delatis quanta via quæso, per totum corpus illis peragranda est, antequam ad ipsum uterum perveniant? Ita si e. gr. essentia alicujus pellentis, sabinæ, castorei, succini, vel similis ad 40, vel 50 guttas assumptæ fuerint, vix 3 vel

4 gut-

4 guttæ, proportione facta ad totum corpus, prius toties immutata, atque aliis succis enervata, ad uterum deferentur? quisnam igitur sanæ mentis homo concipere poterit, illam minutam dosin, statim foetum istum, natura sibi infensissimum hostem, enecare, illumque aut ita vivum aut mortuum exturbare valere? Sane si suppressio urinæ, a calculo, sabulo, vel aliis visciditatibus; si podagra, aliisque in partibus remotioribus stabiliti morbi, omnem vim remediorum eludunt; si ipsa tussis aliique morbi pulmonum; non facile remediis obtemperant? Si calculus vesicæ, ab omnibus medicis, ultra spheram activitatis internorum medicamentorum communiter constitui solent; ob remotiorem a ventriculo, qui prius medicamina recipit, vesicæ situm, quisnam uterum, ibidem fere & in vicinia positum, majori privilegio donatum dicere audebit. Itaque valde de illo interno, horum infamium abortivorum remediorum, decantato effectu dubitandum erit. Sed redeamus ad illa, unde modo digressi sumus.

De *Sabina*, jam superius aliquid diximus, scio multas ea, variis modis, aliis additis ingredientibus usas fuisse, abortum autem quem intendebant, (licet obstructio mensium hic communiter prætexitur,) quantum mihi constat, nullum exinde secutum novi. *Oleo* nempe semi aromatico abundat, proinde cum *Junipero roremarino*, *pulegio* similibusque calidis in multis convenit; atque vim carminativam, visciditates incidendi, atque sanguinem ejusque serum fluidiora reddendi, ejusque forte grumositates, per stasin alicubi formatas dissolvendi, simulque diureticam, atque aliqualem anodinam possidet: at si per se neque menstrua sæpius pellere valeat, (alias semper illud, etiam in novilunio illis, quæ in plenilunio patiti consueverunt, & vice versa, omni alio quovis tempore, ea provocaret;) quoniam beneficium illud, plerumque a natura provenit, quæ semotis tantum impedimentis, per purgationes, Martialia, Salia, volatilia & fixa, &c. sæpe sine ejusmodi pellentium auxilio instituere solet, licet deinceps loco stimuli, ceu omnia illa aromatica & calida, orgasmum sanguinis concitando, se habere possit; Sin autem illa modo dicto non præmittantur, hæc pellentia quoque

quoque sine effectu ullo dabuntur, uti hæc superius jam notavimus, quanto minus igitur, ad foetum enecandum & expellendum valebit? *Myrrha* balsamica est, putredini resistens, orgasmum quoque sanguinis augere valet. *Borax* insigne diureticum, vique incidendi fluxilitatem humorum concitare potest; ad necandum autem & expellendum partum, utraque inepta. *Crocus*, anodynum & balsamicum, ast si ista insigni vi pellente, prout de eo venditatur, polleret; certe mulieres istarum regionum, crocum quotidie cibis suis, piscibus, oryzæ cornibus placentis &c. addentes, & impune in magna satis quantitate comedentes, nunquam immenstruatæ manerent, & ingravidatæ, nunquam foetus suas, ad præfixum usque terminum in utero gestarent.

Et quod pennas ex aquilæ alis concernit; Sane hæc vis abortiva adeo potens, ut etiam per solum contactum operetur, apud neminem facile fidem reperiet, & forte fabulæ illæ de ætite, jam dudum explosæ, superstructa videtur. Quæ vero de externa vi radice cyclaminis, & herba onosmatis, prægnantes, illas tantum transgredientes, abortire faciente fabulantur, merito inter illa commenta & secretas artes, a Fiorovanti, Weckero, Hildebrando, Starricio, & similibus ad amorem conciliandum, impetrabilitatem contra arma acquirendam, ad invisibiles se reddendos, ad cognoscendum, an foemina illibata virgo nec ne, & alias hujus generis nugas referimus. Quo etiam refero & illud, quod Roderic. a Castro l. III. de morbis mulierum c. 5. de ista radice, quæ in Atlantis jugis crescere dicitur, recenset, de qua narrant, illam ad Venerem adeo stimulare, ut si quis super eam urinam reddiderit, illico turgere libidines virginibus, si super eam sedeant, aut urinam faciant, perinde rumpi naturam membranam, ac si a viro fuerint vitiatæ, teste Scaligero.

Panacea certe forte inæstimabilis; pro nostris frigidis, & maleficiatis, atque per lenium impotentibus, quam mulierculæ libidinosæ, cum dispendio ornatus & cimeliorum multo pretio coemerent, & quæ majus forte lucrum mercatoribus quam ipsæ gemmæ, vel in desuetudinem venientes margaritæ apportaret.

Suffium ungulorum asini, nihil peculiaris, vel specifici præfuffitu aliarum nugularum obtinere posse, ipsa ratio svadet, & quisque

que iudicio pollens facile videbit, quamvis ullam hujus experientiam me scire, jactare non possum. Forte ex suffitu tali, foemina quaedam praegrans, per accidens, & ex aliis, sine dubio, circumstantiis vel causis abortum, passa est, & hinc statim illud, sine discrimine & accuratiori indagine, inter abortiva relatum erit. Simile iudicium de odore dragunculi minoris esto. Cum herba haec inter acetaria quotidie sine ulla noxa a gravidis comedatur, & olfactu percipiatur; quidnam odor & suffitus ejus valebit? Radicem filicis vim diureticam & deopillativam possidere docent; id quod etiam facile crediderim, de virtute autem illa abortiva valde dubito. Scio enim, illam a quibusdam decocto ex sabina aliisque additam, idque sine ullo effectu bibitam fuisse. Miror quoque Rolfinccium, virum alias doctum & gravem, tales ineptias adeo facile credidisse atque illas retulisse. Error autem ille, fortasse etiam praconcepta opinio, jam a Theophrasto & Dioscoride, qui ab usu radicis filicis, foeminis sibi cavendum esse suadent, quia gravidis abortum procuret, non gravidas autem steriles faciat, ad nostra tempora propagatum est.

Sed quae de lino Schröderus & de oleo lini Hagedornius referunt, forte quoque fallaciam causae non causae sapiunt. Quanta enim foeminae gravidae, imprimis ruri, linum praeparant, illud in aquis putrefaciunt, exsiccant, tritulant & illi incubant, sine ullo incommodo? Et in regionibus Catholicis, imprimis Polonia, & in Moguntina & aliis, ubi diebus jejuniorum ne butyro quidem vesci permittitur, oleum autem olivarum nimis carum est, mulieres, aequae ac viri, multoties oleo lini, seminis raparum & similibus, loco butyri in cibis varie utuntur, uti ipsemet vidi, nulla tamen ex illis abortiente.

De Selagine, ejusque virtutibus, pauca apud Authores Botanicos reperiuntur. Plinius l. 34. c. II. tom. III. p. m. 159. illam inter species sabinæ refert. Lemni myrrhatam nominat. Interim descriptio Selaginis illius Illae apud Thalium in sylva Hercina videri potest. Breynius quoque c. l. illam plantam icone adjecto fusius describit. Quia autem inter cetera illi quoque virtutem vomitoriam & purgantem adscribit: hinc si aliquis effectus exinde sequi possit,

idem iudicium de illa esto, quod de reliquis vomitoriis & purgantibus drastrictis supra latum est.

Campora vis antivenerea, sterilitatem inducens & abortiva, jam amplius non creditur, experientia id refragante. Hodie quoque artem Medicam exercentibus manus oculatae sunt, quae non credunt nisi quod vident,

Ceteras nugae & fabulas, quae a Dioscoride, qui jam dudum fidem perdidit, cum inter centena falsa vix decem vera referat, & a nimis credulo botanicorum compilatore, Schrödero, recensentur, libenter praetereo: siquidem illa, falsitate satis evidenter apparente, nullam ulteriorem disquisitionem promerentur. De vino suo abortivo, inferius cum de purgantibus sermonem faciemus, aliquid dicendi fortassis occasio dabitur.

De lapide hystricis Malaccensis, pedra del porco communiter dicto, mentionem facit Hoffmann in Schröder: foeminas nempe Malaccenses, propter vim nimiam, quam possideat, menses tam abundanter pellendi, illum attingere nolle. Attamen Helvetius jun. qui satis prolixè de eo scribit, virtutesque ejus omnes recenset, dans son traité des Maladies p. 219. & seqq. nullam de hac vi specifica abortiva mentionem facit. Nec memini in Gallia, Hollandia, ubi ejus usus moderno tempore satis frequens est, simile aliquid observatum fuisse,

Antequam hæc finiam, de externis uterinis menses cientibus atque hac qualitate abortum procurare valentibus, aliquid dicendum, sic injectionem in uterum inter alia describit Rodericus a Castro de morb. mul. l. 4. c. 2. p. 439.

R. solis scissil. dr. I. myrrh. dr. I. helleb. nigr. dr. sem. decoquantur cum vino pro injectione.

Emplastrum idem ibidem R. Rad. cyclamin. arthemisia, elaterium a a, dr. 5. absynth. granor. gnidii a a, dr. 10. nitri Unc. I. Rad. cucum.

cucum. sylvestris dr. I. opopanax. dr. I. lupinor. amaror. Rad. chelidon. sem. violar. a. a. dr. 6. olei cyprini. q. s. m. f. l. a. Emplastrum.

Pessum R. hellebori nigri, stapif. agrestis, aristol. rotundi, colocynthidis, armoniaci a. a. dr. I. fel tauri dr. 2. Ammoniac. in melle aut vino dissolvatur, reliqua terantur, ac mixtis cunctis fiat pessus.

Unguentum R. Galbani, laseris, s. benzoini a. a. dr. I. ol. irini q. s. m. f. unguentum, quo pessus inungatur. Aut R. succi cucumeris asinini, mellis cum lara succida fiat pessus.

Huc pertinet *tubulus Glauberi*, five instrumentum, instar pollicis longum & crassum, in superiori parte capitulum habens, foraminibus pertusum, quod sale armoniaco volatili repletur, vel mixtura salis armoniaci, cum calce viva & spiritu vini humectata vaginæ uteri intruditur. Sed quantum hæc superius recensita & similia externa ad abortum concitandum efficere possint, quisque conijcere poterit, uteri orificium interius, post ingravidationem factam, tam firmiter occludi, ut nihil, ne quidem aër, in cavitatem ejus penetrare possit. Et licet a volatilibus spirituosis aliquid per exhalationem vaporolam eo pertingat, foetus tamen nullum exitum vel necem exinde capiet: interim si in suppressionibus mensium morbofis, aliquid efficere valeant, id potius in vagina & circa orificium uteri, obstructions istas & stagnationes sanguinis referendo, illumque fluidiorem reddendo & ad motum concitando præstabit. Res autem aliter se habet in graviditate, ubi emanatio mensium naturaliter contingit, cum pars illa sanguinis eliminari consveta, ad aliud negotium a natura impenditur. *Emplastra quoque & inunctiones abdominis* huic quoque inertia quisque judicabit, si enim talia in aliis affectibus parum conferunt, & successus, qui illis debetur, ut plurimum vel frictionibus, externoque calori debeatur, certe & ad cavitatem penetrando, foetum etiam neque enecare vel exturbare valebunt. Scio quidem, a meretriculis Italis (corteggione) alia externa *εὐχέσις*, sæpius abortus concitari solere; illud autem ex alio fonte promanat; & quoniam vix ad praxin Medicam pertinet,

tinet, propterea ad evitandum scandalum aliasque ob rationes; descriptioni vel enarrationi hujusmodi lubens supersedeo; quem etiam non plane periculo vacare credo.

Purgantia.

Progredior jam (2.) ad purgantia: quæ hic communiter ante 4tum mensem graviditatis & post 7mum prohibentur; idq; præcipue effato illo Hippocratis, Aph. 29. Sect. 5. superius citato, sed in nostris his climatibus, a lenioribus imo & mediocribus purgationibus vix aliquid metuendum. Fortiora autem & drastica, ut colycinthis, gummi gutta, helleborus albus, elaterium, semen cataputiae, euphorbium granatilli, & exinde composita illæ pilulæ famosa Sten-gerianæ, in subjectis dispositis non nunquam abortus ciere posse

Casus I.

utique credo. Sic vidi scæminam, jam sexto mense gravidam, cui Medicus aliquis, five potius Medicafter (nam præter nomen Doctore, quo superbiebat, nullam qualitatem viri, aut docti aut prudentis, possidebat) febris continua jam per aliquot dies laboranti, nescio quas pilulas, sine judicio præbuerat, a quibus plus quam duodecim horribiles vomitus, & ultra viginti secessus secuti, usque fere ad vomitus sanguinolentos, subsequente postmodum sat abundante excretionem menstruorum, & torminibus parturientium (Wehen) aliisque imminentis abortus signis, a quibus convenientibus restituta, deinde legitimo tempore fœtum sane enixa est. Sed sciendum, scæminam istam plethoricam fuisse, cujus uterus quoq; forsan vitiosis humoribus repletus erat, & deinde jam per aliquot dies febris laborasse, ubi secundum Hippocratem, aliosque saniores Medicos, nihil movendum, sed vere sectio magis conveniens erat.

Casus II.

Aliam mulierem per tres vel quatuor menses utero gerentem, novi, quæ ab empyrico quodam, nescio quale medicamentum, forsan antimoniale vel mercuriale acceperat, a cujus dimidia dosi quindecies & ultra vomuit, & fere trigies alvum dejecit; & cum svasu ejusdem Empyrici, alteram dosin sequente die assumpsisset, post horribiliores vomitus & secessus, quam præcedentes fuere, filios gemellos, non sine multis cruciatibus, lipothymiis, prostratione virium, aliisque symptomatibus, abortive edidit.

Quam

Quam deinde ego in statu summe periculoso constitutam, cum febre continua adeo debilem, ut pulsus vix sentiri potuerit, cum insigni uteri hæmorrhagia, verbo, fere agonisantem, non sine magno tædio & labore tandem a limine orci revocavi. Sed hæc mulier jam antea sæpius variis morbis & accidentibus confictari consueverat, & eo ipso tempore, cum hæc acciderunt ei, morbo aliquo, cujus jam amplius non recordor, pro cujus cura dictum empyricum consulerat, laboravit. Sic mihi quoque nota erat alia Casus III. fœmina cælebs, admodum plethorica, quæ per secretos concubitus ingravidata, multa ejusmodi mulierculis commendata *pellentia uterina*, uti *sabinam* & similia, ast vano & irrito effectu, in usum traxerat; donec tandem svasu cujusdam vetulæ, pro duobus nummis (für 2 Schilling) suspicor dr. 2. *gummi gutta* assumfit, a quibus innumeras sedes & vomitus habuit, quæ insignes abdominis cruciatus & tormina secuta sunt, & postmodum, post ingens profluvium sanguinis grumosi, abortum, quem optabat; (an vivus vel mortuus, dicere non possum, quia videre illum non contigit) Advocatus ego ad curam hujus personæ, nihil primo de ante actis, rescivi; sed obstructions menstruarum, 3um vel 4. mensium obtendebat, ad quorum provocationem cum quædam adhibuisse, hos deinde in tanta copia, hisce symptomatibus stipatos produisse. Cum inquirerem quæ hæc fuisset, varia incongrua respondit nihilque certi asserere potuit. Subito feci quidem veritatem, illam tamen non nisi, post vere dimidium annum, totumque negotium a vetula, quæ ipsi tum etiam a consiliis fuit, rescivi. Interea Mulierem hanc in somno periculo, & fere sine loquela offendi, anxietatibus, lypothimiis, prostratione virium, similibusque symptomatibus stipatam, vires amissas recuperare potuit, restituere volebam. Ast hæc quoque persona antea plethorica, atque humoribus excrementitiis referta fuit.

Sed in his, similibusque subjectis, ubi purgationes vehementiores abortus secuti sunt, fere semper constitutio morbosa juncta fuit, ut dubium superfit, cui ex his effectus ille alicui soli, vel utriusque adscribendus sit. Interim illæ Personæ in tanta discrimina vitæ, ex his violentis operationibus præcipitatae fuerunt, ut mirandum

dum illas superstites adhuc conservari potuisse, quod imprimis ex duobus posterioribus casibus, ubi abortus ille, actu secutus est, videre licet. Quin & exempla non desint, illarum, quæ per ejusmodi remedia draustica, vitam simul cum foetu amiserint.

Dubium
de pur-
gantibus.

Interim & de purgantibus dubium adhuc superest, quod multoties, & in pluribus observare contigit, *nempe gravidas quasdam, a purgantium pilularum dosi, quæ alias 5, vel 6 sedes efficere consueverant, deinde pro fortiori ut credebant, operatione, 2plam, 3plam imo 4plam dosin, sine consilio Medici assumpsisse, semper tamen eodem effectu.* Quæ ratio hujus phænominis, dicere quidem non ausim nec an id universaliter in omnibus vel plurimis eveniat; drausticorum enim in simili circumstantia, (extra casus recensitos,) vis me latet: interim id etiam a B. Ludovici observatum fuisse, Heidenreich in dissertatione de abortu, refert: *si mulier consueto alias purgante non moveatur, cum tale contra peculiare affectus detur, plerumque eam fuisse imprægnatam.* Cum autem prudens & conscientiosus Medicus, non facile purgantia, nisi consuetæ dosi, nec sine circumspectione prægnantibus, exhibebit, multo minus draustica, hinc difficillime aliquid veri & positivi de his dici poterit. Attamen sententiæ huic nostræ, quod purgantia ad abortum promovendum, parum valeant, faventem invenio, curiosum & eruditum D. D. Albrecht Physicum Hildensem, observatione sua, de difficultate abortum directe, vel indirecte promovendi insertam Actis N. C. Dec. II. Ann. VIII. Obs. 165 neque per purgantia id facile obtineri, de quibus dubitare licet, an eorum facultas purgans, ad loca muliebria quibus foetus continetur, pertingat? eoque non potius, si quid ad abortum ciendum faciunt, illud particulis eorum Salinis alicalicis, summa alterandi, venarumque orificia reserandi facultate præditis, vel saltem egerendi ab illis inductis fortioribus conatibus, a quibus & ipsa uteri taberna, per consensum suum patitur pressionem, adscribendum sit.

Venæ se-
ctio.

Restat (30) & ultimo loco, quod superest, & de Venæ Sectione quædam adferre. Omnem Venæ Sectionem præsci auctoritate

tate

tate Hippocratis, uti superius dictum, absterriti, reformidabunt: recentiores tamen, hac in re cordatiores, illam in brachio, inprimis post medium gestationis tempus, non solum non rejiciunt, sed etiam seu præservativum contra abortum commendant. Hodiernis temporibus, seposito illo timore, aliis quoque post medium, vel etiam circa finem indifferenter, etiam si plethoricæ non sint indicationes, autem solum modo adfuerint, venam secare permittunt. Hodie Galli, post medium tempus, semel vel bis in brachio, & circa finem gestationis, etiam in pede phlebotomiam instituant, non infelici itidem successu. Hinc de Venæ sectione in brachio, non tanta jam occurrit difficultas, quam de illa, quæ in pede institui solet. Notum autem est ex praxi Medica foeminae In brachio communiter admittitur, In pede, nis suppressione menstruum laborantibus venam salvatellæ in talo pedis feliciter institui, hinc & Germanis mulierculis, die Rosen-Ader accidit, idque & rationi conforme est. Nam cum hunc affectum a materia viscida glutinosa, vasa capillaria ad uterum tendentia obstruente, communiter deducant, hinc non absolum, per Venæ sectionem inferiorum partium vasa depleri, & per consequens obstructions illas tolli, prout in aliis obstructionibus similibus observabile est. Cum autem illud, & ad prægnantes traxerint, atque eundem effectum, in his quoque pertinuerint, ne scilicet a Venæ Sectione inferiorum partium itidem menstrua concitentur; Sane, judicio meo male argumentati sunt. Nam in statu graviditatis, obstructio ejusmodi præternaturalis non præsupponitur; sed sanguis ille menstruus, alio impenditur, & a provida natura in alimentum foetus, & formationem secundinarum aliarumque partium, conservationi Embryonis inservientium, cedit, & indies incerta, (licet nobis ignota) quantitate ad uterum derivatur, ita non nullæ foeminae, eo tempore majorem appetentiam ciborum, quam antea sentiant. (Sie essen für zwey.) Hinc ubi nulla obstructio adest, nihil obstruendum occurrit, atque nulla provocatio menstruum; & per consequens, nullus abortus metuendus. Id quod & experientia confirmat. Nam multas gravidas observare licuit, quibus tempore graviditatis phlebotomia in pedem per incuriam, suppressiones tantum credentibus, non nunquam data opera, administrata fuit, nullis tamen inde

Scarifica-
tiones.

inde succedentibus, vel menstruis, vel abortu. Nonne etiam toto die videmus, mulieres utero gerentes, imprimis circa ultima gestationis tempora, balnea frequentare, atque ibidem *curbitulas* cum *scarificatione*, non solum per totum corpus, sed etiam ut plurimum in solis coxis & genibus, cum insigni satis evacuatione sanguinis, applicandas curare, indeque se ad modum bene habere, atque idem remedium præservatorium contra abortum sibi commendatum habere. *Illud autem, quod gravidam morbo præservare debet, eundem provocare non potest.*

Confirmat hæc quoque *observatio* superius allegata. *D. D. Albrecht*, dicentis: *De phlebotomia nullas video rationes tam prægnantes, quæ ab illa moderate & cum cautela adhibita, gravidas necessario abortus periculum incurrere comprobent. Ubi citat, Stolpart van der Wiele cent. I. observ. 65, de muliere, cui uno eodemque fœtu gravida, quadragesies & novies vena scissa fuit &c. Sic Rod. a Castro libro de morb. mulier. c. 21. lib. 3. scribit se gravidam pleuriticam quaterna vena sectione curasse, atque ita restituisse.*

Proinde ex his facile cuivis apparet, dum modo amorem antiquitatis, & præconceptas opiniones separat, quam difficulter aliquid certi de internis & externis illis sic dictis abortivis, statui possit: quandoquidem quæ de his scripta reperiuntur, experientiæ repugnant, imo & rationi. *Nam quandoque experientia superat rationes & unum experimentum plus valet, quam centum rationes, prout dicit Waldschmidt: & certitudo in Medicina debetur quotidiane ac multiplici experientiæ.*

In abortu omnes circumstantiæ attendendæ.

Ut autem ad finem properem, atque sententiam quoque meam de his omnibus subnectam. Certum quidem est etiam a medicamentis interne assumptis, abortus nonnunquam evenisse, ut & superiores casus de purgantibus, & alia exempla id confirmant: sic necessarium erit, ut in omnibus ejusmodi casibus & exemplis, etiam omnes simul circumstantiæ, constitutio & temperamentum, item morbi & dispositiones personarum, quibus talia acciderunt, observentur: & quænam magis hunc affectum produxerint, an morbi an medicina? Dantur enim

enim morbi, qui si non semper, ut plurimum tamen, per se, ab-
 ortum efficere, satis apti sunt, uti superius dictum, ut v. gr. Mulci morbi per se abor-
 tum effice-
 re possunt.
apertura orificii uteri, qua conceptum vel non admittere, vel eundem re-
tinere sinit; infarctus ejusdem, ab humoribus viscidis, lentis & crasiori-
bus, ejus partes laxiores, lubricæ & fluidiores: item dispositio hereditaria,
constitutio tenera: temperamenta item nimia frigidum, nimis plethoricum,
& nimis biliosum & hæc vel sola vel complicata: varia quoque aliæ
sacochymiarum species, conformatio uteri mala, morbus aliquis gravis & son-
ticus; uti pestis, & sæpius alii acuti; morbi foetus, & similia
superius enarrata: quæ ut plurimum etiam sola, licet ægrotæ sibi-
met optime prospiciant; (nisi prudenter aliquando debitis reme-
diis juventur,) mulieres abortire facere possunt. Dantur aliæ cau-
se ex supra recensitis, quæ solæ varius hunc effectum producunt; sed aliis
simul, licet minus fonticis junctæ, id ipsum tamen præstare queant & eo fa-
cilius quanto plures in uno eodemque subjecto simul concurrant, a quibus eo
magis nonnunquam metuendum, ut interdum abortus vix evitari
possit. Idem igitur judicium & de pellentibus, atque reliquis abortivis,
imprimis illis purgantibus drasticis ferendum. Nam talium si quid mu-
lieri, uni ex his gravioribus causis, vel pluribus combinatis affectæ, datum
fuerit; sine dubio exinde abortus sequetur & accelerabitur; si autem aliqua
ex levioribus istis causis, vel morbus aliquis levior, aut simile quid, mu-
lierem aliquam affecerit; non ita facile vel sabina vel castoreum, borax &c.
abortum concitabunt. Si autem sanæ & robustæ constitutionis fuerit,
vel plane non, vel rarissime, idque aliquando tantum per acci-
dens; quod quotidiana quoque experientia comprobat. Id au-
tem quod rarius effectum aliquem præstat, nec nisi solum per ac-
cidens, proprie appellationem, per hunc effectum designatam, me-
teri non potest.

Causa enim per accidens proprie loquendo non est causa, ut ex dia-
lectis constat. Ita compertum est, ab ipso opio, oculis cancrorum,
& similibus, aliquando vomitus, purgationes, sed rarissime & non
nisi per accidens secuta fuisse. Quis autem opium, oculos can-
crorum, & similia, propterea inter vomitoria, vel purgantia refert?
quia semper a potiori effectu denominatio facienda. Ita quoque
quam vis Tartarus Emeticus, fere semper vomitus exhibet, ob-

servavi tamen aliquando, neque ab illo, neque ab ipso Mercurio vitæ, imprimis in melancholicis, & stomacho visciditatibus referto, vel humoribus acidis, quæ vim ejus, vel obtundunt vel illud medicamen, (nempe in pauca quantitate, ʒum, vel 4 granorum,) obviscant, nullos plane vomitus imo nec ullam nauseam & aliquando sudorem secuta fuisse, nihilominus tamen propterea nomine vomitorii non privandum. Item folia fennæ, gialappa, rhabarbara, Scammonium, aliaque purgantia, quam non semper (ceu de tartaro emetico observavi,) ut plurimum tamen purgationes concitent, nomen purgantium retinebunt. Et licet opium ipsum aliquando, somnum non procuraret; quoniam tamen illud ut plurimum efficit, nomine tamen somniferi semper indigitabitur. Hinc pari ratione, si sabina aut aliud ex dictis abortivis, inter 20, 30, vel plures mulieres, (& quæ nullo alio morbo vel causa simili abortiva laborant, in quibus tantum instar causæ per accidens se habebit,) uni, duabus, vel tribus, abortum concitaverit; Certe non statim exinde nomen abortivi illi imponendum erit. Quam plurimas enim comperi meretriculas, qui ad procurandum abortum, omnia quæ vetulæ suaserunt, in usum traxerunt; *Vena Sectionem Saphenæ in talo, Scarificationes in cruribus, decoctionem sabinae, cum aqua, vino, cerevisia imo lacte, vel solam, vel admixti aliis, baccis lauri, radic. filicis, bellebori nigri; quod etiam jam Ludovici observavit in pharmacia, dicens: Sabine revera tam per se, quam cum ipso belleboro aliisque meretricularum additamentis, data vel decocta suspicio, expectatio plerumque major est, quam effectus. Dissert. de uterinis aperientibus, purgationibus variis, usus fuisse, sed irrito effectus, foetusq; domicilium suum nullo modo deserere volente. De quibus jam olim Ovidius cecinit Epistol. Heroic. II.*

Abortiva
sine effe-
ctu admi-
nistrata,

*Jamque tumescebant, vitiati pondera ventris,
Ægraque furtivum membra gravabant onus.
Quas mihi non herbas, quæ non medicamina nutrix,
Attulit audaci supposuitque manu?
Ut penitus nostris, (hoc te celavimus unum,)
Visceribus, crescens exenteretur onus*

Ab!

*Ah! nimium vivax, admotis restitit infans
Artibus, & tectus, tutus ab hoste fuit.*

Subjungam quæ de his memoratus D. D Albrecht citat. loc. monet de poculis abortivis: nullum medicamentum hætenus inventum est, quod gravidis propinatum, semper eundem abortivis effectum stiterit.

Sed objiceret aliquis (I) Relationes itinerarias, hinc inde re- Object. I.
ferre: Mulieres Indas, medicamentis abortum procurare quando voluerint. Sic Barro de la Honton, in relationibus, de Canada narrat de mulierculis Iroccensibus, illas impregnatas, in vel extra matrimonium viventes, semper conceptum abigere posse, secundum placitum & voluntatem. Eadem de Ceylonensibus refert, Robert Knox, in libro: Relation de Ceylan, Et Ribeiro, dans l'histoire de l'ile Ceylan, allegat Feixeram qui scribit: Insulam Ceylan, plantam producere, similitudine aristæ hordei, nigriorem tamen & longioribus spicis præditam, quæ abdomini gravida imposita, eam statim parere faciat. Addit; quod si longiore tempore relinquatur, fœtum per particulas exire, mulieremque tantam hæmorrhagiam pati, quæ vix cohiberi possit. Et D. Hermannus Lugdunensis, qui post reditum ex Insula Ceylonensi, descriptionem plantarum ibidem nascentium divulgavit, plantæ iconem exhibet, quam Chingalenses adhatoda nominant, quam Græcorum cebolium esse putat, fere earundem cum prædicta virium.

Ad hæc autem respondeo: me hic sermonem facere, Responso
de eis quæ in Europa, & imprimis his nostris regionibus, per experientiam observare licuit. Possunt enim in Indiis, tam orientali quam occidentali, aliisque remotioribus locis, uti China, Japonia, &c. plantæ nasci, aliarum plane virium quam quæ apud nos reperiuntur. Notum quoque, unam plantam in alio climate natam, excellentiorum virium esse, quam quæ in alia peregrini climatis terra, sata, ibidemque creta fuerit: veluti de cinnamomo constat, excellentissimum illud esse, quod in insula Ceylan crescit; & licet in alias regiones, ejusdem caloris, aëris & terræ bonitatis delatum & plan-

Fœminæ
calidio-
rum re-
gionum
debilio-
rem ha-
bent ute-
rum.

tatum fuerit, virtute tamen, illi Ceylonensi, multum postponendum esse. Et de supra dictæ *adharoda* virtute hac abortiva in horto Malabarico nihil dicitur: imo ipse *Hermannus* in suo *catalogo plantarum horti Academiae Lugdunensis*, illi vim tantum foetum mortuum pellendi attribuit. Quod etiam de fructu Coffe, quod optimum Arabicum, notum est: & licet in India orientali etiam plantatum sit, & bene proveniat, illud Indicum tamen multo vilius Arabico existit. Id quod etiam de multis aliis plantis, imprimis aromatibus, imo de ipsis vitibus, quas alio solo plantatas, plane alterius generis uvas & vina proferre, & de prioris naturæ modo in melius, modo in deterius degenerare videmus, satis & abunde constat, ut superfluum foret pluribus his immorari. Deinde quoque suspicari licet, *mulieres regiones istas calidas inhabitantes, steriliores communiter esse nostris foeminis: propterea etiam, uterum forte debiliorem, & ad suscipiendos abortus faciliorem & magis dispositum habere.* Hinc quoque crederem, ea quæ Authores illi Græci & Arabes, de hac virtute & effectu abortivo in scriptis suis reliquerunt, facilius evenire potuisse in regionibus istis calidioribus, quas incoluerunt, tum natione virtutis majoris plantarum, ibi locorum nascentium, tum etiam ratione constitutionis debilioris fœminarum ibi viventium, quam in nostris septentrionalibus, ut taceam, multa sæpe a conscriptoribus istis itinerariorum relata, veritati non semper consona reperta fuisse, secundum illud Germanorum: *Don weiten ist gut lügen.*

Obiectio
2.

Objiceret quoque aliquis: (2) me fateri, naturam, teste experientia, in corpore humano morbos varios aliasque causas producere posse, quæ satis sint potentes ad abortus concitandos, uti quotidie ejusmodi effectus videmus: quidni igitur tale

Responso, quid & per medicamenta procurare possibile erit? Respondo negando. Medicus enim tantum naturæ minister est, nec per medicamenta omnia illa efficere potest, quæ voluerit. Sic variæ causæ in pathologicis recensentur, tum proximæ tum remotæ, quæ quoque non semper a natura nostra producuntur, sed sæpe extrinsecus, v.g.
ab

ab aëre, accersuntur, & deinde alias varias mutationes in corpore nostro producant, atque ad hunc vel alium affectum disponunt. *Natura enim semper ad conservationem individui sui per se tendit, non ad destructionem, quæ etiam sæpissime scopum suum obtinere potest, dum modo abortus, scilicet hic, medicina adjuvetur, & impedimenta removeantur. Quod autem Medico non semper possibile est, quia jubere semper medicamenta vel humores non potest: ab in illum locum, ibique fac illud, & excernaris per istum vel alium locum &c. Deinde hoc posito, natura tamen suos habet limites, & ars suos. Sic quæ natura efficere potest, non semper ars poteri, v.g. plantas, arbores, animalia generare, meteora producere &c. Ars e contrario domus, mœnia, turres, variaque alia, mechanicis artibus, hominumque manibus & industria constructa, quæ a natura fieri non possunt. In multis autem artem naturæ auxilio esse, defectus supplere, impedimenta removeere posse, quotidie videmus.*

Sufficiat hic tantum annotasse & dubia adduxisse, cur illa omnia ab authoribus tam priscis, quam illorum ductu recentioribus, hæc relata & pro abortivis vendita fuerunt, hunc effectum per se nec non nisi per accidens præstare, & proinde nomen illud specificum non promereri.

Neque illa, quæ in hac dissertatione adduxi, ita intellecta velim, ac si credam, cuiusvis, imprimis Medico hisce drasticis & violentioribus, indistincte in quibusvis mulieribus, & subjectis bonæ vel malæ famæ, liberis a conceptu, vel impregnatis indistincte uti licere: quia prudens circumspèctus & conscientiosus Medicus ipsemet de istis aut plane abstinere, aut sibi temperare, aut justum ex his selectum instituere sciet. Sed omnia hæc limatiori & penetrantiori iudicio virorum, majori & eruditione & observationibus me præditorum excutienda relinquo, illis ansam daturus, hanc materiam penitus rimandi, & ut hic certius aliquid definiatur & statuatur, studendi: ne maleloquis, ignorantibus & obtrectatoribus statim occasio cavillandi detur, si Medicum viderint, mulieri

Prudens
Medicus
his cir-
cumspècte
uti scient.

Ne Male-
volis oc-
casio ca-
villandi
detur.

Balsamus
Embryo-
num pel-
lencia con-
tinet.

certa gra-
vida signa
non den-
tur.

Mulieres
se gravi-
das putan-
tes decep-
tæ.

aliud vel prægnanti vel non, vel soluta vel maritata, vel bone vel male fame, non nunquam etiam consulto essentiam sabinae, castorei, succini, myrrhæ, boracem, trochiscos de myrrha, crocum & similia ordinasse, ipsi medicamenta abortiva propinata esse calumniandi. Item, cum multa decomposita, v. g. Electuaria illa, species, pulveres, imo ipsa theriaca, & alia in dispensatoriis descripta, ingredientia, e numero superius recensitorum pellentium, vel inter abortiva relatorum contineant; ne statim Medicus se perjurii reum arbitretur, si eorum aliquid mulieri prægnanti ordinaverit. Nam & in iplo *balsamo Embrionum*, quem tamen communiter gravidis, pro confortatione & præservatione contra abortus, propinant, ejusmodi multa continentur, v. g. spiritum vini alias ab Authoribus gravidis prohibitum; item aromata illa, inter pellentia relata, ut sunt: caryophilli, cinnamomum, macis, galangam, herbæ salviæ, fœnicula, mentha & ipse crocus, & similia. Sic quoque, cum *certa & individua graviditatis signa non dentur*, atquæ illa, quæ communiter recenseri solent, apocrypha; & aliis affectibus, sæpe v. g. suppressioni mensium, flatibus uteri & abdominis, hydropi uteri & abdominis, aliisque in plurimis analogæ sint; ut etiam *exempla prostant mulierum, quæ jam antea aliquoties pepererunt, hic tamen nihilominus deceptarum; quæ post suppressa menstrua, lac in mammis, motum in utero (ut nihil de mola dicam) & similia in gravidis observabilia senserunt, in fine tamen, excretis flatibus vel aquis, atque diminuto tumore & pondere ventris, in pristinum statum redierunt, cujusmodi exempla ipsemet vidi.* Ete contrario, si aliquando in fœtu minore, debiliore & morbofo, tumor abdominis minor, motusque languidior fuerit, se non gravidas fuisse pervaserint, cum tamen *re vera non fuerunt.* Deinde cum Medico non facile permissum, alvum contrectare, & in majorem certitudinem inquirere, sed tantum relationibus obstetricis interdum rudioris ab eo fides habenda sit; quotnam quæso non prostant *exempla gravidarum pro hydropicis habitatarum, quæ deinde prolem enixæ fuerunt?* An hic quoque Medico imputandum, si medicamenta pellentia, (imprimis cum hydrops sæpe ab obstructione menstruorum originem ducat, & non nunquam graviditati conjunctus sit) purgantia, diuretica & hæc sic dicta menses pellentia ordinaverit.

Sic

Sic aliquis Medicus ipse *medicinam fecit* *fœminæ non infimæ sortis*, Casus I. *pro virgine segerenti, febri quartana duplici*, a suppressione catameniorum uti dicebat, aliisque erroribus in diæta, jam per aliquot menses laboranti. Profligata febre, venter cum pedibus œdematosis tumere cœpit, cum urina rubicunda, & aliquatenus suppressa, five parciori, aliisque signis hydropem comitari solitis; & *quia hydrops ascites, non raro suppressionem mensium & quartanam insequitur*, hæsitare nolui, illam re vera hoc morbo affectam esse; proinde ipsi, ut verum fatear, & purgantia fortiora, ipso elaterio addito, aliisque fortioribus, quæ tamen, uti superius de purgantibus in gravidis notavi, ultra tres vel quatuor sedes non procurarunt, diuretica, & similia in hydrope commendata; & cum ab his pedes detumuisissent, venter tamen crassior & elatior maneret, illa provocationem tantum menstruorum quotidie urgeret, ipsa ita dicta emmenagogapellentia, ex castoreo, succino, croco, imo ipsa sabinæ essentia cum similibus ordinavi, ast sine ullo effectu. Cum autem personam hanc, quoad cetera, satis bene constitutam, bene dormientem, pedibus detumefactis, colore vivido & naturali faciei redeunte, nullasque reliquias morbi præter tumorem illius abdominis, indies crescentem & emanationem menstruorum animadverteret, in suspicionem graviditatis incidit, & accuratius in vitam ejus ante actam (quisquis enim, secundum vulgatum, præsumitur bonus, donec probetur contrarium,) illaque ex aspectu satis modesta & simplex apparebat, præterea ab alio loco, aliquot miliarium, in urbem, ubi tunc commorabatur, medicationis ergo venerat) inquirere cœpit, ubi tandem illi relatum fuit, personam istam satis modeste quidem & solitarie vixisse (parentibus enim jam ab aliquot annis orbata fuit) conversatione cujusdam juvenis, qui pro sponso ejus se gesserat, usam fuisse, in cujus matrimonium autem cognati, propter certas causas consentire noluerint. Hinc suspicionem & mentem suam fœminæ, cujus domum illa altera inhabitabat, aperuit & ut illi indicaret rogavit, se jam ab ulteriori medicatione abstinere velle. Quæ cum ei redicta essent, ira percita omnia ea vitra, omniaque ex ordinatione sua restabant medicamenta per fenestram projicit, valde contra illum invehens, atque illum inju-

injuriarum accusaturam minitans. Sed cum post aliquot dies, Pastoris alicujus pagani uxor, mulieris, cujus ædibus usa fuit, filia, eam invisisset, ut simul cum matre, ne veritatem facti ulterius dissimularet, hortata esset in lachrymas effusa, totum negotium confessa, & post aliquot menses filium vivum & sanum enixa est. Sed quisnam vir bonus illi hic poculi abortivi reum arguet? etiam si forte, propter præcedentem quartanam & hydropem, abortus secutus fuisset? aut errorem hunc illi imputabit, quem omnis alius & circumspèctissimus Medicus committere potuisset? homo enim est, prout reliqui Medici, nec quicquam humani alienum ab illo puto, cum nec corpus ægri vel intrare, vel introspicere queat. Ex hoc autem casu observare licet, hic neque diuretica, neque purgantia, licet fortiora, neque pellentia vulgo dicta, sine dubio propter sanam & bonam constitutionem uteri, partiumque fœtum continentium, abortum nullum provocasse, aut fœtui ullum nocumentum intulisse, licet ægrajam satis antea a febre quartana & hydrope molestata & debilitata esset.

Casus II.

Sic de Medico quodam celeberrimo, prudenti atque doctissimo, Practico itidem felicissimo & circumspècto, mihi relatum est, illum *foeminam quoque pro hydropica (ni fallor) vel hysterica tractasse, sine ulla suspitione graviditatis*, quam neque ipsa patiens se esse credebat (quamvis fuerit maritata, neque obstetrix, cui explorandi negotium commissum erat, eam imprægnantem invenerat) quæ deinde fœtu mortuo abortive edito, ipsa forsitan ex gravitate morbi, vitam cum morte commutavit. Et licet vulgus ignarum, illi ipsi Medico ejusque medicamentis pellentibus, prout loqui amant (*starcstreibende Dinge*) de quibus tamen nihil certi dicere audeo, nam quæ fuerint ignoro, errorem hunc, cum causa abortus & mortis, attribueret, illum tamen innocentem fuisse, & abortum hunc, atque insecutam mortem (nonne enim hæc duo, præcipue in personis jam a morbi violentia labefactis & attritis, combinata sæpius contingere videmus?) quam medicamentis, aut incuriæ Medici, adscribenda esse puto.

Alium

Alium casum, sive historiolum non injucundam narrabo, Casus III.
 quæ huc referri meretur. In urbe quadam non in celebri commorabantur plures Medici, ex quorum numero *Cornelius* parum ultra vulgus sapiebat; interdum plane mentis non compos, ita ut aliquoties accessus maniacos habuerit, qui alterum *Titium*, se doctiorem, a proceribus magis expetitur, praxique uberiori & curationibus feliciorem, invidia & odio (uti pro dolor! fieri solet) mirum in modum prosequatur. Accidit, ut muliercula quædam *Cornelium* adierit, urinam filia suæ offerens, & auxilium contra suppressionem mensium petens. Sed inter alias quæstiones *Cornelius*, mulierem non ad omnia pertinentem satis respondentem animadvertens, ex urina se percipere simulat, filiam hanc cum viro cohabitasse, & inde gravidam esse, ullam proinde Medicinam ei daturum denegans, multis probrosis verbis & comminationibus e domo sua expellit. Post aliquot dies ea ipsa mulier *Titium* quoque adit, & remedium pro filia octodecim annorum, pro depravato stomacho (weil sie den Magen verdorben) aliquod purgans & stomachicum poscit, nullam interim eorum, quæ inter se & *Cornelium* gesta erant, mentionem faciens. *Titius* in constitutionem filia inquirat; item quomodo stomachum depravasset? & an menstrua rite se habeant? ad quæ mulier: filiam robustæ constitutionis esse, fructus, aliaque duræ digestionis, a fellos &c. comedisse, & ante tres septimanas adhuc menstruatam fuisse, regerit. Hinc *Titius* non dubitavit, illi hanc formulam purgantem & stomachicam ordinare: Rec. Turbith. vegetab. gr. XII. Antimon. diaph. gr. VI. Resin. Jalapp. gr. III. M. f. p. f. Purgir = Pulver auf einmahl. Rec. Ess. absynth. compos. Elex. P. P. Spirit. salis armoniaci. aa. dr. II. M. f. Magen = Essenz, bis 50. Tropffen zu nehmen. Mulier schedulam ordinationis in pharmacopœjam ad præparandum affert, & in mensa relinquit. *Cornelius*, cui in more erat, singulis matutinis temporibus, pharmacopœjas visitare, prætereuntibus rusticis inhiare, simulque haustum aquæ vitæ delibare, schedulas receptorum, ab aliis Medicis

dicis præscriptas, ibidem præsentibus perlustrare (ut sciret, quos quisque ægros tractandos habeat, & quænam illis ordinaverint) pharmacopœiam istam quoque intrat, moxque schedulam supra dictam reperit, & nomen mulierculæ prædictæ subscriptum, statim conjicit, ipsi hanc a *Titio* ordinatam esse. Data itaque opera usque ad reditum mulieris tergiversatur, illamque advenientem statim convitiis adoritur, & cur ab alio Medico remedia quæsierit, cum ille ipsi ea denegaverit, exoptulat. Quibus mulier perterrita fugam capit, formulam præscriptionis & medicamenta relinquens pharmacopœo. Interim *Cornelius*, se ibi solum videns, arrepta penna & atramento, formulam purgantis adulterat, & granis III. Resina jalapp. gr. V. præponens, ex. gr. III. gr. VIII. efformat, atq; deinde *Titium* per totam urbem calumniatur, diffamat & traducit, quod ille abortiva medicamenta, ex fortissimo purgante (quasi vero) secundum hanc adulteratam formulam, & pellentibus Elixirio nempe P. P., constante ex myrrha, aloë & croco, quæ omnia inter pellentia referri consueverunt, mulieri famosæ præscripserit. Donec *Titius* hæc reliciens, atque hanc suam formulam castratam conspiciens, *Cornelium* in jus vocare coactus fuerit. Ubi Magistratus, cui satis constabat, hæc cuncta a *Cornelio* ex mera invidia, qui alias non semper compos mentis naturaque maledicus & malevolus erat, commissa & perpetrata fuisse, totam rem præmissa civili recantatione & reparatione læsæ famæ, composuit. Hæc studio afferre libuit, ut quilibet videat, quantæ confusiones & disfidia ex hac de pellentibus & abortivis male perspecta doctrina sæpe oriantur.

Casus IV.

Sic in eadem illa urbe, durantibus his prioribus rixis, non absimilis casus contigit, quem priori annectere placet. Erat ibidem mulier, matrimonio quidem junctæ, de qua tamen fama, non soli marito, cum quo etiam in disfidis vivebat, contentam fuisse spargebatur. Quæ post unum a puerperio mensem plethorica, in febriculam incidit, & *Titium* in consilium vocavit.

vocavit. Ille eam sanguine abundare videns, venæ sectionem in pede svasit, quoniam autem illam ægrota reformidabat, in brachio cum euphoria administrata est. Febri deinde levioribus sedata, suppressio tamen menstruorum continuavit, sanguine interim e naribus & aliunde exitum quærente, quæ deinde etiam post levem purgationem, & mixturam ex succino, trochiscis de myrrha, aliisque similibus, copiose satis provenerunt, & mulier sanata fuit. Post aliquot menses, ab esu fructuum & refrigeratione, iterum de imminutis primo, deinde integrum suppressis menstruis conquesta est. Ordinavit *Titius* pilulas leniores, per epicrasin, ad duas vel tres sedes purgantes per aliquot dies continuandas, deinde alia, amara, & similia, & tandem cum menses, licet parcius, apparerent; essentia succini, castorei, &, ni fallor, sabinæ, cum liquore cornu cervi succinato, quibus deinde rite prodierunt. Accidit autem, ut cum post mensem, instante forte tempore menstruorum, hæc mulier per iram excandesceret, exinde cum febricula, copiosus & nimius mensium fluxus concitatus fuisset, cum excretionem sanguinis grumosi, ita ut ad refranandum hanc copiosam excretionem *Titium* in consilium revocarit, qui tantum solis absorbentibus, quantum memini, negotium compescuit. Sed *Cornelius* exinde iterum *Titium* diffamavit, ac si huic ægræ etiam abortiva propinasset, ex quibus sanguis grumosus & forte abortus concitatus fuisset,

Scio etiam alium Medicum, non indoctum & satis Casus V. circumspectum, fœminæ cuidam, in insigni cephalalgia cum febricula, venæ sectionem si fieri posset in pede, si autem non, in brachio ordinasse, cui chirurgus, cum in pede venam male tudisset, (hat die Ader nicht getroffen) deinde in brachio secare coactus fuerat, cum insigni euphonia, & licet persona gravida esset, sine ulla fœtus noxa. Ille tamen barbæ tonsor, scurra, Medico illi infensus, ubique divulgavit, hancce venæ sectionem, imprimis in talo, ex intentione forsitan abortum

provocandi (cum ille necessario exinde sequi deberet) ab eo ordinatum fuisse.

Casus VI.

Sic hoc tempore , dum hæc scripsi , a fœmina maritata adhuc gravida mihi relatum est : sibi tertio a sua ingravidatione mense , a proprio marito , illam (quia jam a decennio ab ultimo suo puerperio , sterilis mansisset , mensibus interea ordinario , licet aliquando parcius , profluentibus) cum nauseam & dejectionem appetitus sentiret , nullatenus gravidam , sed suppressione menstruum laborare credentem , infusum emeticum vini in poculo ex Regulo antimonii , quod ipsamet habebat , bis in una septimana & postea pilulas purgantes oblata fuisse , & deinde ad provocanda illa , uti opinabatur , menstrua , alia quoque menses pellentia data fuisse : imo tvalu ejus cucurbitulas scarificatas , in cruribus sibi applicari curasse. Donec tandem , tumore abdominis indies elevante , accedentibus infimul aliis signis , gravidam se senserit : quæ jam brevi tempore terminum partus expectat , nullo interim subsecuto a prioribus medicamentis abortu.

Ex hisce casibus unicuique facile videre licet , quando quidem talia toto die in praxi Medica occurrunt , *quanti Reipublicæ Medicæ intersit , ut hæc materia de abortivis accuratiori trutinetur lance , & aliquid certius , quam hucusq; usu receptum est , de illis statuatur , ne vulgo , imo ipsis , pro Medicis se gerentibus , quamvis aut minus perspicacibus aut invidiosis , ansa præbeatur , alios in opprobrium artis cavillandi & calumniandi.*

Objectio.

Sed objiceret hic denuo aliquis : me , dum adductis his medicamentis , titulum pellentium & abortivorum denego , per hæc , quæ protuli , quibusvis cum Medicis , tum etiam empiricis , vetulis atq; scelestis mulieribus , occasionem & licentiam daturum , talia impune adhibendi , & cum se prohibitis amplexibus gravidas senserint , his & similibus , varie abortus moliendi & tentandi , quando quidem multa exempla prostant , ab ejusmodi , licet non indifferenter , non nunquam tamen abortus concitatos fuisse,

Ad

Ad quæ respondeo: An quidem non simpliciter & absolute negem, ab his aliquando licet rarius & tantum per accidens abortus secutos esse. Ex his autem quæ superius dixi, nulla tenus induci posse, cuivis his indistincte, & illatis ut ajunt manibus, uti licere. *Prudentes enim, conscientiosi, & circumspecti Medici*, drastica ista & violenta purgantia, vel plane non, vel rarius in robustioribus subjectis, aut in refracta dosi, stimuli tantum loco, nec me monente adhibebunt. Quod autem coetera ista, sic dicta pellentia attinet, ipsi quoque scient, quando illis plane abstinere, nempe in personis debilioribus, & quando jam alias causas quæ abortum minitari possent, animadverterint. Et e contra quo tempore, & quibus personis tuto offerenda sint. *Empyricis autem, agyrtis, vetulis, aliisque mala nota & fama mulierculis*, hæc scripta noluerim.

Quoniam enim istæ personæ in re illicita versantur, quis non videt, illas eo ipso in poenam incurrere. Et nolo hic falcem in messem Ictorum immittere, qui ipsi, ut in omni facto vel delicto, ita & hic animum, item dolum & culpam latam vel leviolem considerare & distinguere, atque pro circumstantiis, promeritis punitiones, determinare non nescient, licet abortus ex usu talium secutus non fuerit. Qui tamen casus rarius in apricum, & ad judicium deferuntur, sed fortissime in occulto manent. Meretriculæ autem & aliæ hujus farinae mulierculæ, eo facilius hic abstinebunt, quando scient, aut hæc ipsis plane non profutura, aut illas ipsas, abusu talium, in manifestum vitæ periculum, una cum foetu conjectum iri. Id quod etiam jam olim *Ovid.* cecinit *lib. 2. amor. eleg. 14.*

*Hoc neque in Armeniis tigres fecere latebris,
Perdere nec foetus ausa leana suas.
At teneræ faciunt, sed non impune puellæ.
Sæpe, suas utero quæ necat, ipsa perit.*

Quovis autem modo egeris, nunquam mundum a vitiis, item scelestis & nefariis hominibus purgabis, secundum illud: *vitia erunt donec homines*. Coronidis loco quasdam quaestiones curiosas huc spectantes subnectere placuit. Sit itaque

CAPUT IV.

Dilucidatio quaestionum quarundam curiosarum, ad hanc Materiam spectantium.

Quaest. I. *An ex inspectione corporis cognosci possit, personarum aliquam ingravidatam fuisse & abortivisse?*

Sæpe numero Medici in consilium vocantur, ut iudicium de personis suspectis, quibus per aliquot tempus menstrua defuere, & venter tumidus visus est, deinde autem iterum menses redierint, atque tumor ventris disparuerit, proferant. Hinc non e re fore puto, quædam de hoc problemate paucis tamen differere: Certum quidem est, uti jam superius innui, signa graviditatis, aliis accidentibus analogæ & sæpe fallacia esse: de quibus Authores Medici varie scripserunt. Signa autem quæ hic notari solent, sunt communiter (1) suppressio menstruorum; (2) tumor abdominis, sive crassities corporis; (3) lac in mammis; post dimidium gestationis tempus, (4) motus Embryonis in utero. Deinde post secundum abortum; (5) Rugæ ventris; (6) Muliebria

Signa
communia
gravidita-
tis,

bria nudida & hiantia. Hæc autem licet probabilia sint, non ta- Signa præ-
 men absolute vera & conclusiva esse, quis non videt? impri- teriti par-
 mis si non omnia simul juncta reperiantur. Nam (1) *sup-* tus.
pressio mensium a variis aliis causis quoque a graviditate, proveni-
 re solet; *nec statim a deficientibus mensivis imprægnatio est prædican-*
da: quia in multis honestis & illibatis personis accidere solet:
 a qua etiam suppressione, multi excrementitii humores, flatus,
 hydrops, five uteri, five abdominis ascites vel tympanites: &
 proinde (2) *tumor*, five *crassities corporis* supervenire potest. *Lac*
autem (4) *in mammis*, etiam a suppressione menstruorum, jam
 olim Hippocrat. *Apb.* 39. *Secl.* 5. annotavit. A tumore autem
 ventris subsidente, deinde etiam *ruga in abdomine* apparere solent.
Laxitas quoque & dilatatio pudendorum non semper signum ingra-
 vidationis prægressæ, vel abortus esse potest. Nam & hæc ab
 aliis causis, quamvis mulieres virum non cognoverint, oriri
 solet, (& si non adeo notabilis fuerit, fucum & excusationem
 præbet) & e contrario alias huic laxitati, per artem variis
 adstringentibus succurri posse, satis notum est. Sic fœminis
 crassis & obesioribus, item quæ sæpe pondera graviora portari
 consueverunt, aut labores manuales duriores, uti v. gr. rusti-
 cæ sunt &c. excercuerunt; similiter ab applicatione digitorum
 pessariorum &c. fluore etiam albo diuturniori laborantibus;
 genitalia dilatari solent. Sic novi maritum aliquem separatio- Casus.
 nem & dissolutionem conjugii, a noviter nupta uxore, propter
 hanc laxitatem quæsiuisse; dicentem, quod illam non amplius
 illibatam virginem invenerit: Sed quia parentes filiam sup-
 pressione mensium laborasse, & contra hunc morbum, pessa-
 riis uterinis usam fuisse docuerunt, maritum uxorem hanc
 suam retinere oportuit. Proinde si consilium istud Medicum
 post longius tempus, a præsumpto illo abortu, imprimis si fœ-
 tus abortive editus, adhuc tenerior & paucorum tantum men-
 sium fuerit, & tunc demum visitatio expetatur, res certe ar-
 dua & difficilis erit, ad aliquid certi aut positivi determinan-
 dum, nec aliquid aliud, nisi forte defloratio, idque tantum
 probabiliter conjecturari poterit. Quis enim abortum v. gr.
duo:

duorum aut trium mensium, qui ante aliquot menses, vel dimidium annum contigit, cognoscere facile poterit?

Si autem post brevius elapsum tempus, ab illo subsecuto abortu, inspectio hæc administretur, supra dicta signa, imprimis conjuncta si apparuerint, magis probabilia & certiora signa subministrabunt; eo magis si persona quæstionis, malæ famæ, petulans & lasciva fuerit, & occasionem cum viris & quidem clanculum sæpe conversandi habuerit: si ulla probabilia signa suppressionis menstruum morbosæ inveniri potuerint. Constitutio nempe cachectica, cum pallore faciei, quod symptomata suppressionis mensium supervenientia communiter, quo diutius illa suppressio duraverit, indies augmentari, in graviditate imminui soleant. Et si tempore illius præsumpti abortus graviter laboraverint. *Nam menstrua suppressa non tantis symptomatibus in solutione & proventu illorum concomitantur, quam abortus; qui gravius semper afficit, & majori periculo jungitur, quam plures partus naturales; quoniam semper violenter & contra naturam accidit. Deinde etiam si flatu & hydrops adfuerint, illorum signa etiam simul adesse solent: nisi illa simul graviditati, quod etiam sæpe, ut supra dictum, evenit, jungantur, quod difficilius agnitu, imo aliquando fere non possibile, uti ex enarrato casu apparet. Distinctiones autem, quæ hic alias afferuntur gravidarum, ab illis quibus menstrua suppressa sunt; nempe quod illæ plerumque nativum corporis colorem retineant, hæc contra, uti & superius notatum pallidæ sint, & foedo faciei colore præditæ: item quod gravidæ hilares existunt, & parum in animi Pathematis mutantur; in suppressione autem mensium tristes &c. parum firmo nititur talo, nec semper ita se habent. Quoniam & imprægnatæ sæpe colorem suum nativum perdunt, (unde & Germanis ex hoc mutato colore judicantibus, statim dicere consultum: Sie hat auf den Augel gebissen,) vel a graviditate ipsa vel quod non nunquam alius aliquis morbus, uti communiter fieri solet, nam quæ*

alias

alias lanæ, in graviditate tamen, imprimis de nausea, horrore, appetitu dejecto &c. conqueri insueverunt, graviditati accedat: ut taceam, vulgo (quod tamen non semper succedit) pallidum illum colorem pro signo fœtus fœminei generis accipere solere: *Tristitia* autem ista utrisque communis esse possit, imprimis illis, quæ præter spem & voluntatem imprægnatæ fuerint.

Quæstio II. *An Medicus honestus, salva conscientia, fœmina suspectæ vel prægnanti, medicamenta pellentia ordinare possit?*

Objicere ultro aliquis possit, quia istis toties recensitis medicaminibus vim per se pellentem, & adhuc minus abortivam attribuere noluerim, *hinc illa sine ullo periculo aut incommodo, non modo personis suspectis, sed etiam prægnantibus exhiberi posse.* Sed jam ex superius dictis responsio facile colligi poterit. Prudens enim & conscientiosus Medicus, nunquam aliquid propinabit, quod abortum vel per se vel per accidens concitare valuerit: nullum igitur video, cui scopo exhibito ejusmodi inservire possit? Præsertim cum nullus securus esse queat, an persona, quæ talia expetit, illa sine periculo perferre valeat, proinde semper tutius erit, ab illis sine necessitate abstinere, ut ut persuasum sibi aliquis habeat, nullum abortum exinde eventurum esse. Intererim *cum sæpius personæ suspectæ, vel etiam in conjugio viventes, ob metum multæ prolis, similia Medicos flagitent,* atque graviditatem occultent, credo male facere Medicos, si *si* Quid agendum, si suspectæ medicamenta ad menses pellendos petunt. ipsis omnem opem denegent [*quisque enim præsumitur bonus, donec probetur contrarium*] ac verbis convitiosis eas expellant, quæ deinde ad vetulas & empyricos confugient & ab illis oppem quærent, qui ipsas post hæc non nunquam per hæc violenta & draistica cum fœtu in evidens vitæ periculum conjice-

re possunt. *Habet & Medicina sua stratagemata, permissaque sunt illi, quæ pie fraudes.* Hinc cum aliquando ejusmodi mulieres me convenissent, dissimulavi me illorum dolum & astum percipere, atque fingebam ipsis ad menstrua aliquid datum, quod autem non nisi post longius temporis intervallum effectum demonstrabit. Interea, quæ pro confortando fœtu, & abortu præcavendo revivita fuerunt, ordinavi, ac deinde minus de efficacia, si forsan aliunde aliquid nactæ fuerint, metuendum erit. *Si autem perfrictæ frontis persona graviditatem ultro fateantur, atque poculum abortivum petant, expeditissimum erit, eas statim magistratui denunciare, ut eo melius custodiantur, atque ad debitas pœnas trahantur.* In casu dubio autem ordinarie primo soleo pilulas leniter per epicrasin purgantes, per aliquot dies, vel alternis diebus sumendas, ita ut operatio duas aut ad summum tres sedes non excedat. Hic quoque *leniora vomitoria* tutissima expertus sum; imprimis in ancillis aliisque personis ingluviei deditis; natura ipsa in gravidis, præcipue primis mensibus, sæpe horrendos vomitus, sine noxa tamen ulla fœtus, concitante: deinde *antimonialia ad aliquod tempus, aut Salia alcalia enixa, post amara, aliaque incidentia, vel balsamica continuata: quorum usu communiter, si obstructio morbosa adfuerit, intra breve tempus menstrua sine aliis pellentibus redire solent; quæ tunc stimuli loco essentia succini, castorei, liquore cornu cervi succinato, aliisque similibus, imo sola diæta calida, facile promoventur.* Si autem ab his intra duos vel tres menses menstrua in conspectum non venerint, evidentiora autem signa graviditatis forsan apparuerint, tum ab ulteriori curatione abstinere soleo. *Quæ methodus me nunquam fefellit, & in innumeris personis feliciter successit,*

Quæstio III. *An Medico mulieri gravida in certis casibus & in morbo acuto periculoso constituta, interdum licitum pro salvanda matre, abortum procurare?*

Hanc quæstionem, inter alios ventilat Zacharias in suis quæstionibus Medico-legalibus; item Roderici a Castro de morb. mulierum l. 3. cap. 21. occasione, aphor. Hipocr. supr. citat. Mulierem utero gerentem morbo acuto capi lethale. Quia duplex ut notat Gallenus, in commentario, hic imminet periculum, utrum a febre, foetum interimente: item mulieri, longioribus hic intervallicibus cibum exhibendo. Defectu enim ipsum destruimus foetum; si vero uberiores cibum exhibeas, febrem augens, mulierem enecas. Cum igitur alterum eorum sit servandum, matri in tempore prospiciendum esse putant, ne uterque pereat: at cum id fieri nequeat, sine foetus detrimento, satius esse ut is statim procidatur. Et lib. 3. capit. 1. dicit Theodorus Priscianus, expedire interdum prægnantibus in vitæ discrimine constitutis, sub unius partus jactura, salutem mercari certissimam; quando aut matricis vitio aut ætatis impotentia, sub qua præpropere frequenter partus evenit, fœminæ periclitantur. Nempe ut in antecedentibus, inter alia, si mater ne in negotio partus moriatur, vid. Mich. Angello Andricolo libr. V. cap. 3. p. m. 335. Sed, quamvis Authores hi negativam tueantur, hanc quæstionem tamen futilem, ineptam & supervacaneam esse credo: Quis enim, qui mente sana constat, mulierem gravidam febre acuta laborantem, abortum concitando à periculo liberabit? Et quis effectum abortus certo secuturum promittet? Quis non videt matri, ista violenta & drastica medicamenta majus periculum allatura, & quæ forte adhuc salvari potuisset, nonne usu horum incertius & indubitatum fere vitæ periculum conjicietur? Nonne experimur (ut superius,

mihi ipsi accidisse notavi,) nonnunquam prægnantes morbo acuto correptas, simul cum foetu feliciter conservatas fuisse? Et nonne, si foetus servari non potest, ipsa natura illum, ut plurimum restituta aliquatenus matre, deinde per abortum expellit? Nonne quoque videmus foeminiis gravidis, non in fausto successu, etiam in acutis coeteris paribus, venam secari; utrisque & matre & foetu postmodum salvis.

Quid in
tali casu
Medico
facien-
dum?

Proinde certe Medicus optime faciet, si morbum convenientibus debellando, simul & foetui blandis analepticis & confortantibus prospiciat, nihil tale abortivi moliat, & coetera ipsi nature committat, quæ jam foetum aut conservare, aut certo tempore eliminare studebit.

Cæterum quoniam nulla certa indicia dantur, ex quibus prægnanti mortem in ipso partu aliquis prædicere aut ominari possit; futile & impium erit propterea abortum tentare, ne mater postea ex laboribus partus moriatur. Qua propter si forte aliqua superstitiosa tale quid metuerit, rationibus, aliisque persuasionibus contrariis erit erigenda, & convenientibus deinde remediis in partu adjuvanda.

Hæc sunt quæ de hac obscura & spinosa materia differenda in mentem venerunt: ut non omnia, quæ huc spectant, dixisse, totum hoc pelagus exhaustisse, atque omnibus dubiis quæ adhuc moveri possent satisfacisse credam. Interim coetera, quæ desiderari queant, aliis eruditioribus me, accuratius pertractanda & examinanda lubenter relinquens.

Nemo enim reprehensus, quod e segete, ad spicilegium reliquerit Stipulas.

F I N I S.

Index

INDEX GENERALIS CAPITVM.

CAPUT I. De Uterinis Pellentibus.	pag. 2.
II. De Abortu.	II.
III. De Medicamentis abortivis,	27.
IV. De Quæstionibus curiosis elucidatis.	54.

INDEX GENERALIS

CAPITULUM

- I. De ...
- II. De ...
- III. De ...
- IV. De ...

S P H A L M A T A ,

Quæ per errorem Typographi nimis multa præter opinionem
irrepta sunt.

IN græc. literis lin. 3. *εσαυλίνα* pro *εσαλίνα*. In explic. lat. aliqua, cum pro aliquorum. Dedic. pag. 7. lin. 5. virtutes pro virrutes. p. 7. l. 16. adde, & post accipiat. p. 7. l. 18. ter optimum pro ter optime. p. 8. ultzenæ pro ultzæ. Præf. p. 3. l. 17. non ita pro monita. p. 4. l. 3. lege, nec rationi pro narrationi. l. 19. e contra pro contra. p. 5. l. 1. ceu pro eo. l. 18. manus pro mantus. p. 6. l. 7. adde, vero ante non. l. 14. sabinam pro sabinum. Introdūct. p. 1. l. 1. lege præ loco pro. l. 4. mortalit pro mortalif. Cap. I. p. 2. l. 1. adde tuma p. 3. l. 11. carnea pro cornea. p. 3. l. 2. molæ pro mole. l. 12. hæc pro hæ. l. 31. compilatore pro opilatore. l. 32. lege abrotani & audianthi l. 33. colaminthæ pro calaminthæ. l. 34. jaccæ pro jaceæ. l. 35. malabathri pro malabothri. l. 35. matricariæ pro matricoriæ. l. 36. utriusque pro utrique. lin. ult. pimpinellæ pro pimpinelli. p. 4. l. 1. saponariæ pro soponariæ. l. 3. eupatorii pro eupatonii. l. 4. schænanti pro schenonti. l. 5. acori pro acord. l. 5. lege afari carlinæ cœparum. l. 6. fraxinellæ pro trofinellæ. l. 7. meu, ononidis pro Meuonidis. l. 8. raphani pro rapani. l. 16. sagapeni pro sugapeni. l. 19. cantharides pro canthorides. l. 24. calendulæ pro lavendulæ. l. 28. tartarus vitriolatus pro vitriolata. p. 5. lin. ult. junctis pro punctis. p. 6. l. 2. per errorem Typographi omiffum est: Exigit exhibendi quam tot foraginis, quorum selectus discendi cupidos magis perturbat quam erigit. p. 6. l. 12. adjumento pro adjuncto. l. 27. adde: 30, vel plurimum guttarum essentiæ sabinæ vel castorei vel alterius. p. 6. l. 33. lege origo mali. p. 7. l. 12. quæ pro qui. l. 22. marubii pro manubii. l. 32. nigellæ pro nigollæ. p. 8. l. 14. externæ pro externe. l. 24. encheirisi pro encheinisi. l. 34. lege fallaciæ causæ, non causæ. p. 9. l. 1. taceam pro tamen. l. 7. autem pro aurem. l. 20. lini pro pini. l. 23. rubini pro nubini. p. 10. l. 18. adde deinde. l. 22. ast adde ante objici. p. 13. l. 1. lege solam pro solum. p. 15. l. 26. habitam pro habitum. p. 17. l. 1. ipsarum pro ipsorum. p. 18. l. 4. eufarca pro euforca. l. 16. lege sanæ pro fanæ. l. 27. comedantur pr. commedantur. p. 19. l. 5. si pr. sic. l. 28. odore pr. ardore. p. 20. l. 14. leg. excrementios. p. 21. l. 23. terrorem subitaneum. l. 29. ex terrore pro externo. l. 30. casus 80 pro 88. p. 22. l. 11. earum pro eorum. l. 24. fontici pro sentici. p. 23. l. 22. lege idiopathiæ. p. 24. l. 12. lege periclitarentur. p. 27. l. 1. liber 28 pro 27. p. 28. l. 2. veneno pro venum. l. 13. Zittmanni pro Littmanni. p. 29. l. 6. obf. 98 pro 49. l. 12. sativæ pro satiræ. p. 30. l. 21. destillata pro depillata. l. 24. analepticorum pro analepticarum. l. 26. vitris pro nitris. p. 31. l. 21. obstructio pro abstractio. p. 32. l. 9. lege car nibus pro cornibus. l. 11. suos pro suas. l. 34. unguarum pro unguorum. l. 35. unguarum pro nugularum. p. 33. l. 30. Lemrus pro Lemer. p. 34. l. 27. alumen scisfil. pro solis scisfil. l. 27. dr. un. sem. pro dr. 1. p. 35. l. 16. post poterit adde qui considerat. l. 30. adde parum apud cavitatem. p. 37. l. 26. summo pro somno. l. 29. valebam pro volebam. p. 38. lin. penult. 3 pro 30. p. 40. l. 13. Stalpast pro Stolpast. p. 42. l. 16. unæ pr. uni. l. 24. sabina pr. sabinæ. p. 43. l. 5. abortionis pro abortivis. l. 21. cebolium pro cebolium. p. 45. l. 2. poterit pro poteri. p. 46. l. 28. deleatur non. p. 51. l. 12. martialia pro alia amara. p. 52. l. 2. ordinatam pro ordinatum. p. 56. l. 12. adde e contra,

